

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

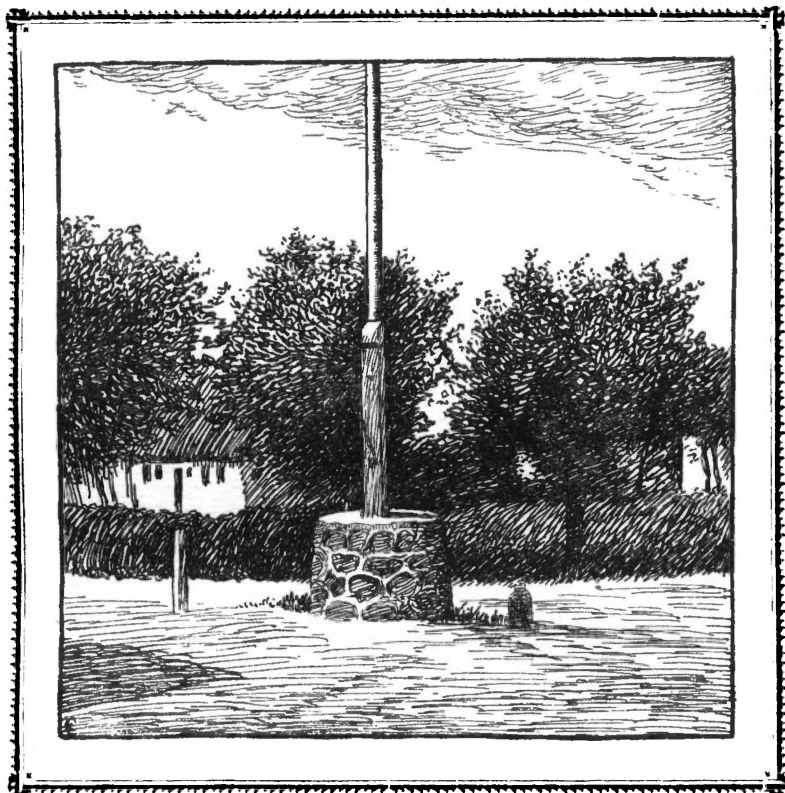
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

THORKILD GRAVLUND HERREDSBOGEN

SJÆLLAND

TEGNINGER AF KR. KONGSTAD

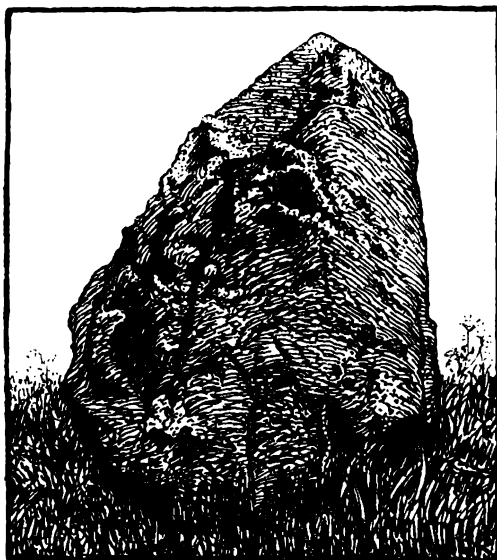
H. ASCHEHOUG & CO. . DANSK FORLAG

HERREDSBOGEN

THORKILD GRAVLUND

HERREDSBOGEN

SJÆLLAND

FORLAGT AF H. ASCHEHOUG & CO.
KØBENHAVN - MCMXXVI

Med Understøttelse af Carlsbergfondet
Fotografier ved Forfatteren
Tegninger af Kr. Kongstad
Herredskortene udførte af Guide H. Jørgensen

PRINTED IN DENMARK
KROHNS BOGTRYKKERI

OM HERREDSBOGEN

Landets Inddeling i Herreder er en ældgammel Opbygning af Riget, hvor afgrændsede Bygder griber ind i hverandre og danner Folk. Ved Herrederne blev Riget arkitektonisk rejst.

De har fra den tidligste Tid været gældende baade for Udbud af Landeværn og som Tingkredse, men bag den administrative Herredsdeling ligger ofte en ældgammel Kulturdeling af Oldtidsstammer, og paa denne har dansk Folkekultur gennem alle Tider bygget videre.

Den Folkekultur, der samler en Nation, maa i hvert enkelt Led være national, det vil sige jordaafgrænset, knyttet til Inddeling og Udskiftning af Jord, og endnu leves dansk Folkeliv i de samme Hjemstavnskredse, der nævnes som Navne paa vore Herreder i Middelalderen.

I skrevne Kilder foreligger kun faa og spredte Oplysninger om Herredernes Historie. Men i vor folkelige Tradition af Sagn er der mangfoldige Træk, som fortæller om Stammedeling og gammel Bydekultur.

Folket har i sin Tradition ikke, som det oftest synes, kun givet Udtryk for overtroisk Angst og barnligt eventyrlige Forestillinger om underjordiske Kræfter, men har i sine Sagn paa egen Maade tegnet sin folkelige Historie i jordknyttede Minder.

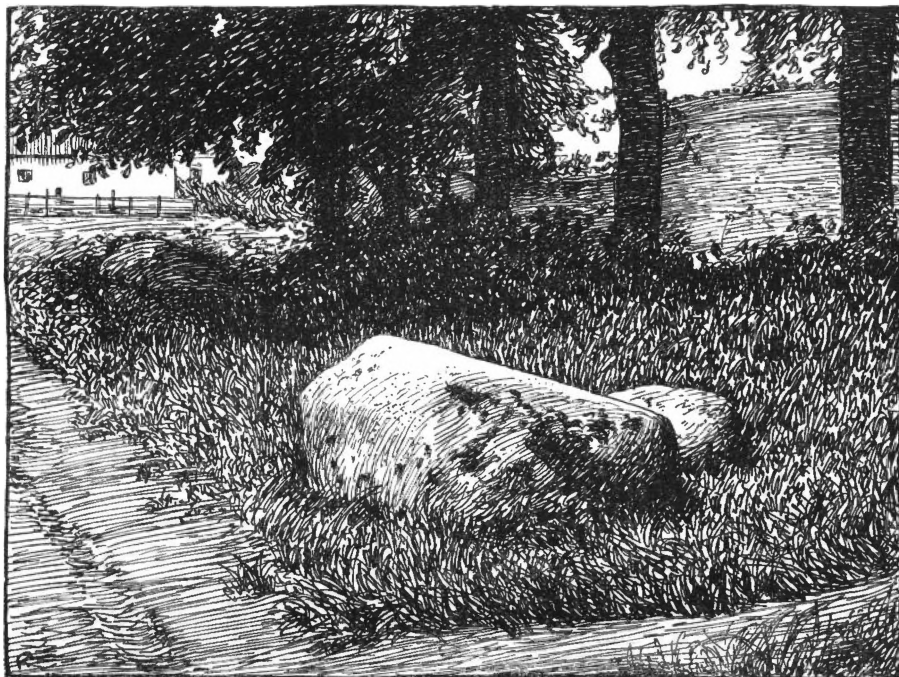
Folkesagnene bliver virkelig Historie naar de ikke stilles op som literære Enkeltheder, men ses i deres Sammenhæng med Bygden og Bydegrændsernes Modsætninger. Her raadede, som Sagnet siger, Konger og Høvdinger: ikke tilfældigt, men hvor Magt kunde hævdnes over et Landomraade. — Her offredes, hvor Folkestammer kunde mødes. — Her kendtes Angst, hvor i øde Egne Skellene for Bosættelsen var draget.

*Herredernes Historie har Folket selv fortalt i alle sine stedfæstede Minder og i sin daglige kulturbundne Færden mellem de skillende Aaløb, Bakke-
drag, Skovbryn og Strande.*

Her vil Danske altid søge at genleve det Liv, der hviler i vor oldtunge Jord, den der ved tusinder Skel er bygget op til Hjemstavnsriget Danmark.

THORKILD GRAVLUND

RINGSTED HERRED

KLINGRESTENEN VED ALLINDEMAGLE KIRKE

Blandt Sjællands ni og tyve Herreder var Ringsted, Alsted og Tybhjærg de eneste, der savnede Strandret og Kystværn.

Paa Sletten mellem disse tre og ved det trebundne Herredskel i Sigersted stod Sigerslægtens Høvdingsæde med Magt over Treherredsbygden og videre ud over Sjælland, med Veje i Syd ad Susaaen og i Nord, Vest og Øst ud til Havet, men uden Land ved Kysterne og Magt til at hævde Riget Stranden rundt. Derfor faldt Fjender ind fra Kalundborg og Næstved. Vikingen Hake naaede ad disse Veje at øde Sigerslægten i store Slag ved Sigersted og Alsted.

Markskraaningen fra Landevejen op mod Sigersted Kirke hedder Valbrøndsbanken. Her sejrede Hake over Siger.

Sakso mælder, at Hakes Vej gik fra Hærvig (Kalundborg) ind over Skevad, ved Byen Ske nær Herredets Nordgrændse.

Den gamle Kongevej kom lidt sydligere, gik vesten om Skjoldnæsholm til Haraldsted, hvor de kongelige bedede i Kongsgaarden, derfra over Borrevænget, nu en trægroet Banke i en Kvægfold ved Ringsted-Alsted Skellet, og siden videre mod Sorø — uden om Ringsted By.

En seks-syv Markedsveje fører ude fra det bredt svungne Højland ind til Ringsted Torv.

Fra Høvdingherredet gaar Veje, baade over og under Mulde. Sagnet ved *sine* Løngange. En underjordisk Flodvej gaar fra Gyrstinge Sø ved Herredets nordlige Skel og til Vintre Møller ved Issefjordens sydligste Vig. Det kendtes, da Møllerens guldknappede Stok, tabt i Søen, drev op et Par Mil nordligere ved Møllen, der aldrig savnede Strøm af dulgte Vande¹).

Fra Herredets sydlige Skel, fra Gisselfeldt og ind i Bjæverskov Herred til Vallø, gik en anden Lønvej, gravet af den Peder Smed, der af Kongen blev nævnt Peder Okse og byggede Gisselfeldt, mens hans Kone byggede Vallø²). Den Herre farer endnu over Mulde

som en Hund, hvis Spor kendes i Sne mellem Gaardene, men under Mulde vover ingen sig ind i »Peder Okses Gang«.

Det gamle Midtsjællandsherred og Høvdingesæde drager Længden i Nord-Syd fra Skjoldnæsholms til Gisselfeldts Skove. Tværsover gaar det fra Skovboherredet Bjæverskov og til Sigersted Skel i Vest. Og midt i Herredet, midt i en Slettebygd og midt i Skovenes Kreds ligger Ringsted.

Ringstedsletten deler Herredet i tre Bygder, en Skovbygd nord for Haraldsted Sø, en Skovbygd fra Terslev sydpaa, Sletten for sig i Midten, og hver Bygd sagnafgrændset for sig.

Folkesagnene drager gamle Skellelinjer, udtrykker stedlige Mod sætninger.

Paa en Høj mellem Simmendrup og Hesselbjærg sad en Mand ene tilbage efter Pesten. Det var dengang Førslev fik Navn af Øde Førslev. Ved at ringe med en Koklokke fandt han en Mand fra en anden Bygd, fulgtes bort med ham, vilde ikke være i sin Fødeegn. Han gik over Grændsen til andre³).

Lige vest for ligger Manglehøj, hvor Vætter skiller mellem Slettebygd og Skovbygd. Der blev baaret Kærnemælk op paa Manglehøj, naar Bonden havde kærnet. Her skulde offres⁴).

En Kende derfra i Nordvest vilde de bygge Sneslev Kirke i Almstofte, men Almstofte ligger paa Skellet til Tybjærg Herred, og der holdt Trolde Vagt — og rev Kirkemurene ned eftersom de rejstes. Saa maatte Gudshuset drages længere ind i Bygden⁵).

— Tingstedet i Ringsted var fjærnt fra den sydlige Bygd. Aar 1289 holdes det noget nærmere, i Mulstrup⁶). Men Sagnet sætter Retterstederne sydligere. Paa Gashøjmarken ved Eskildstrup spørger det endnu efter Bøddelens Værk⁷). Ved Allikegaarde, kaldet »Alliken«, blev en uskyldig dømt. Han stak sin Kæp i Jorden og udtalte: Saa sandt jeg er uskyldig skal denne Kæp gro. Og derfor stod Allikepilen, groet af Kæppen, endnu for nogle Aar siden i det trebundne Sogneskel mellem Sneslev, Farringløse og Ringsted Landsogn.

Disse Sagn om Ødebygd og Kirkebygning, Offring og Rettergang viser Bygdeskellet mod Syd og mod vester ud ad til Tybjærg Herred. Mod Øst til Skovboherredet Bjæverskov tier Sagnene, men en Trolde derfra kastede tre Sten mod Terslev Kirke, de faldt ved Bjerrede,

Aarløse og Terslev⁸) — satte vel et Skel mellem Bygder: Skov og Vang. Naar Ørslev Karle (fra Slettebygden) gik til Kros i Terslev (paa Skovbygden) maatte de efter Sigende være »godt beslaaet«, vaabenudrustet, for det var Kamp, naar de mødtes.

Ligesaa gik det oppe i Sydøsthjørnet af den nordlige Skovbygd. Der sloges gerne Vejarbejderne fra flere Sogne i Vigerslev Grusgrav. Men naar de kom til Kildemarked, ved den hellige Villums Kilde i Vigerslev, førte de et eget Slagvaaben med. To Pund Talg i et Tørklæde gav godt Slag og øvede ikke Mord. Det var et Vaaben mellem Venner, som med haard Haand af Hjærtenslyst ublodigt hævdede Bygdeskellet.

— Der ligger tre Lande i Ringsted Herred, og hvert Land har sine Grændsesagn og sit Kongesagn ved Grændsen.

Nordbygden har Kong Humble, som boede i Humleore, ved det trebundne Skel: Ringsted—Ramsø—Bjæverskov Herred, der hvor Skellet mellem Hedeboer (nord for Køge) og Skovboer (syd for Køge), Regnemarks Aa, fortsætter ind i Ringsted Herred og atter her sætter Skæl mellem Skov og Slettebygd.

Kong Humble havde en Borg, et Taarn, i flere Stokværk, hvorigennem han lod sine Fjender falde dybt ned i en Brønd, og Brønden skal have været der at vise⁹). Men dette hedenske Offervæld lod sig afløse af Hellig Villums Kilde i Vigersted¹⁰), hvor Guds Gaver, Fedtklumpen i Tørklædet, gik over til at blive Kampvaaben.

Den samme Vending foregik ikke i Sydbygden, hvor Kærnemælk stille offredes paa Manglehøj, og hvor Kong Lodden hviler i sin Grav i Loddenhøj paa Fredsgaarde Mark sluttet i sine Rigdommes Kreds, en Guldkaede, der kan naa rundt om Højen, og som uden Held søgtes af Skattegravere. De fik kun Hanken revet af Skatkisten, og den Hank var længe i Slægtsarv¹¹).

Men ligesom Peder Okse farer i Hundeskikkelse fra Sydgrændsen af Kong Loddens Skovbygd og videre ud i Skovlandet, saaledes gaar Kongen selv som en hovedløs Kalv ved Loddenhøj paa Skovbygdens Nordskel.

Mens Kong Humbles Sagn gik frem i Tro og blev udødeligt i Villums Helligkilde, saa gik Kong Lodden tilbage og gjordes evig i Offerdyrets Tegn.

Disse Skovkonger vandt aldrig et Ry som Slettekongen i Sigersted, hvis Magt blev brudt, da Fjender skjult af løvede Grene listede sig over ham. Da Slettekongen fik Bud, at Skoven rykkede frem, lægger Sakso ham de Ord i Munden: »Det Jærtegn varslers min Død«. Men Ryet derfra gik i Vise og Sagn ud over hele Norden.

Det er Sagnet om Hagbard og Signe. Kong Siger sad i Sigersted i sin Slettebygd, hvor de tre havløse Herreder mødes. Hans Sønner gik tilhavs. En af dem vandt Gøtekongens Datter, Skjoldmøen Alvild. Siden traf de Brødrene, Smaakongens Sønner, Halvor, Hagbard og Haamund, som Sakso ikke nævner Gøter eller Skaaninger, og som derfor sagtens var Jyder (snarere end Nordmænd). Efter at de havde prøvet hinanden i jævnbyrdig Kamp slog Hagbard Følge med Sigersønnerne til Sigersted, hvor han imod en tysk Prins vandt Signes Hu. Men han bejlede ikke med Ære for Kong Siger straks, og da Sigersønnerne snart dræbte hans Brødre, kunde han det ikke. Hagbard sneg sig i Kvindeklæder til Signes Bur, blev fundet paa hendes Leje, hængt i Galgen, der ikke er langt fra Allikepilen, mens Signe satte sit Bur, sig selv og sine Tærner i Brand og fulgte ham evigt i Sagnet om udødelig Tro. Stedfæstet mindes det hvor de tre Herreder knyttes. Bonden nævner Stedet her: »Sejnes Bur« og »Sejnes Brønd«. Der er Signelils Spadseregang og Øen i Vrangstrup Sø, hvor Hagbard reddede Signe, da Hesten snublede i Aaen i Springet efter en Hjort. Der kendes Hagbards Høj, Signes Høj, Nalravnhullet og Valbrøndsbanken¹²).

Alle de Steder blev ikke nævnt for en Vise om Elskov som mangan anden der er sunget, og Sagnet blev ikke saa vidspurgt om Land blot for at nævne en Slægtsfejde og en Smaakonges Fald. Det er Rigssamlingen der lysner. Havde Hagbard bejlet med Ære i Slettekongens Gaard og Kongesønnerne sluttet Hærfred mellem sig ubrødeligt, saa var det sket som skulde ske, og som skete, at Rigsningen rejstes af det trebundne Skel. Signelil alene naaede det i sin Død, hendes brændende Bur blev Bavn, der lyste Stammerne sammen i Sagn og Vise. Hendes Sagn stedfæstes rundt om i hele Norden.

Skaaningen Borkar med sine Folk var den sidste, der kæmpede Sigerslægtens Strid med Haamundsætten, og derefter tog hver Lands-

del sin Konge ud af Almuen for paa den Vis at ene Riget uden Slægtsfejde mellem stammeslægtede Folk.

— —

I Sigers Sogn boede en Trolld: Skynd, i et Bjærg mellem Skellerød og Englerup. Han stjal efterhaanden tre Koner fra en Bonde i Englerup By. Saa var det en Kvæld, Højfolket dansede om Bjærget, Bonden kom og fik Øje paa sine tre Koner i Kæden. Han kaldte da paa den af dem, han havde holdt mest af: Kirsten! Han bad saa bønligt Bjærgtrollden om at maatte tage hende med hjem. Det fik han Lov til, kun at han aldrig for hende nævnede Trolldens Navn. De levede atter sammen, men han glemte sit Løfte engang og sagde: Skynd dig, Kirsten. Da maatte hun vige tilbage til Skynd i Bjærget, og det hedder »Kirstens Bjærg«¹³). Det er en lang Banke, ikke en opgravet »Høv«, men et »Beer«, og Dansekæden udenom maaler henved trehundrede Skridt. Derinde boer Kirsten hos Vætterne blandt mange andre som døde.

Signe og Kirsten, Hagbard og Siger de boer alle nu i Sigersted Banker. Den ilende Tid: Trollden Skynd har taget dem alle. Pesten tog Førslev, og Manglehøj sugede Kærnemælk, Allikepilen groede og faldt, Kong Lodden gaar i Dyreham, Kong Humble i Helgenkilde, Signes Bur staar i Brand og Hærene falder paa Valdbørndsbanke. Men end lever Skynd af Skellerød, der favner alle favre Kvinder fra Englerup By, hvor Treherrederne mødes. Nævn ham ej, før hans Tid er, Dødsguden der aldrig dør i Sigers Rige.

Ringsted Herreds nordlige og sydlige Grændsespidser afmærkes af Sagn om Trolldkvinder.

Nordpaa i Kong Humbles Land er hun en Dannekvinde, der stille sidder og spinder paa sin Guldrok, hun boer i et hult Træ i Højbjerggaardens Skov, derhenad hvor Ringsted, Merløse og Voldborg Herreder mødes. Mange har set den Kvinde¹⁴).

Men sydligere i Kong Loddens Land er hun en vild Ellefrue, der iler fra Gisselfeldts Skove ad Mogenstrup, Sparresholm, Sørup: fra Ringsted Herreds Sydspids ned langs Skellet mellem Fakse, Hammer og Baarse Herreder. Hun er høj og med nøgen Overkrop, Brysterne

slængt over Skuldrene, to Børn hopper bagved og patter mens hun løber, hun kaldes Slatten Langpatte¹⁵). Det er hende og hendes Æt, Ellekvinderne, Kong Volmer jager paa sit Natteridt mellem Gurre og Vordingborg. Han har vist udryddet dem, for det siges, at nu er det længe siden hun er set.

Men Landkongen, der tog Ødemarkerne fra hende og jog hende som Vildt, han jager endnu. Nattejægeren kalder de ham oppe i Kong Humbles Bygd, hvor han byder Bonden mellem Vigersdal og Kværkeby¹⁶), paa Bygdegrændsen, at holde sit Hundekobbel. Imens Kongen udrydder Ellefruer af deres Mosemarker, lader hans Hunde Vandet løbe paa Trælbonden, der holder Koblet¹⁷). Kong Volmers Vilje ske, han er den Herre der samlede Riget, det ske skulde.

— Dette Rige, hvor vilde Ellefruer strejfede om i grændseløse Skove, var tidligt — ja i Tid der ligger forud for Tider — afmærket med Sagn og Stene, redet ud i Bygder, gjort rede til Rejsning. Almuens Trolde satte Grændsesten, og Folket selv rejste Kulturminde derpaa.

— Trolden i Ordrup, Merløse Herred, kastede Kæmpesten efter Allindemagle Kirke ind over Grændsen i Ringsted Herred.

Der ligger to store Sten i Række med en halv Snes Skridt imellem og flere mindre Sten i Jordsmonnet, som en Syld var lagt her udenfor Allindemagle Kirkegaardsmur. Den nordligste af de to store Sten har en underlig Klang, naar man lader en Haandsten falde paa den, og det var særlig de gamle Sigøjneres Glæde, naar de hvilte her. De drømmer om ædelt Malm i Stenen og tror fast paa dens Løndom.

Som Allindemaglestenene ligger ved det trebundne Herredskel i Nord: Ringsted—Merløse—Alsted, saaledes har vi i Skuderløse ved det trebundne Herredskel i Syd to saakaldte »Majstene«, hvor det gamle Bylov samledes. De laa før ved Skolen, er nu flyttet hen til en Genforeningssten ved Samlingshuset, der bærer Navnet »Bystævne«.

De to Majstene er omtrent lige store, flade paa Oversiden, ligner Halvdele af en Kæmpesten, og det eneste der vides om dem er, at Bymænd samledes her, og at de hedder Majstene.

Men det er ikke almindelige Stævnesten, som Bønder lægger paa det Sted, hvor de har Raadslagning for deres Lav. Majstenene staar som Minder om gammel Vaarkult i Maj eller ved Midsommer.

Et Minde til fra denne Hedendom kan søges i et Skuderløsesagn om »Tjokkelodden«, en Eng derude ved Herredsskellet i Sydvest. Der siges, at den blev glemt ved Udskiftningen, og at ingen regnede den for synderligt, men nogle Gaardmænd lod alligevel deres Hyrdedrenge løbe derud og omrende et Stykke Eng til Gaarden. Paa den Vis blev Engstykkerne ulige store, eftersom Drengene var raske til at rende, og Engen fik Navnet Tjokkelod.

Omvandring, Omrenden, Omridning af Land kendes i mange Sagn, baade som Lovhandling og som hellig Gærning (Hellig Anders Ridt om Slagelse). Og til Vaarkulten hører netop den indkredsede Danseplads eller Rundgang om Midsommertræet. Vaaren er Kredsgangens Tid, ny Jord skal afmærkes.

Tjokkelodden er sikkert et ældgammelt Kultminde af Majdyrken, muligt en Dansekreds paa trebundet Herredsgrændse, som for ej at glemmes helt, nu ret utroligt knyttet til nyere Udskiftning. Skulde Eng saa sent i Tiden være delt paa den Maade, viser det endmere, at disse Herredsenge har været Gribsgods, og at de rette Skelstene var Majstenene inde i Byen. Herfra maatte da Løbet udgaa for at vinde Eng ved Majkulten og sætte Vaarskel i det grønne Land.

Som i Allindemagle og Skuderløse ligger Tingstenene paa Ringsted Torv, brede og flade, blot at der her er tre. De ligger i Rad og er ulig Tinget, hvor fire Stokke lægges paa Sten i Firkant, Sjællandsfarers Ting stod i Ringsted, men det krævede næppe Tingstokke til almindelig Tyvsdom, det var et Kultsted for Kongehyldning og Folkesamling. Herredstinget holdtes som nævnt 1259 i Mulstrup udenfor Købstaden, senere inde i Kirken.

Ringsteds gamle Torvestene er lig Majstenene i Skuderløse og Allindemagle. Ad denne Linje kan der drages Skel mellem to mægtige Skovstrækninger i Midtsjælland. Stenene i Allindemagle, Ringsted og Skuderløse ligger i Lysning mellem Skove.

Om denne Lysvej kunde Herredet dannes, delt i tre Bygder med hver sit Kongesagn og med hver sit Helgsted: Allindemagle i nordre Skovbygd, Skuderløse i søndre og Ringsted i Midtsletten, med hver sine Tingsten og tre Tingsten paa Ringsted Torv, en for hver af Herredets Bygder.

Disse tre Bygder samledes i et Herred overfor de otte tilgrænd-

sende Herreder, som er: Merløse, Voldborg, Ramsø, Bjæverskov, Fakse, Hammer, Tybjerg og Alsted, og det trebygds Ringsted Herred knyttedes atter særligt til de to sidste, Alsted, Tybjerg som det havløse Midtsjællands Treherred.

Men Ringsted Herred for sig blev skelsat og stenmærket gennem alle Tider.

Trolde kastede Sten mod Allindemagle fra Merløse, og mod Terslev fra Bjæverskov Herred og mod Testrup fra Tybjerg Herred¹⁸⁾. Bønder rejste Helgsted i nordre og søndre Skelbygd. Frederik den Femte fulgte efter og satte sit Vildtbanemærke oppe paa en Mark lidt fra Valdbjørndsbanken, sønden Landevejen mellem Sigersted og Fjenneslev, Ringsted og Alsted Herreder. Det er en høj, slank Stenpæl med kronet Fr 5 og Tegnene S A. W B. 1762. N 26. Rundt om den er Marken fuld af Flintbrud som ofte ved Oldtidsgrave. Skulde den Sten være kløvet ud af en Dysses Overligger? Samme N 25 staar ved Vejen vesten Sorø og overfor i en Have en lignende: F. 5 ANDT-VORSKOV AWB 1761. N 26.

Nede ved Vejen staar en lavere Sten, hvori er ristet: RINGSTED - AMTS - V - P - 1791. Samme med 1790 staar ved Nordgrænsen (Roskildevejen). — Og endnu i 1879 lod den administrerende Øvrighed, som kun regner med Amter, indhugge Aarstallet og Bogstaverne S - A (Sorø Amt) og P - A (Præstø Amt) over en Stenkiste i Skellet mellem Ringsted og Bjæverskov Herreder.

Over Skellene rejstes Landet.

Men midt i Landet, paa Ringsted Torv ved de tre glatlidte Majstene, skilles kendbart Sjælland i Øst og Vest efter som Torvet skraaner, højt i Vester, lavt i Øster. Her er en Solskrænt med Skelfald for Vaarens og Solens Dyrken.

Ringsted var et gammelt Majsted i Solrækken Allindemagle—Skuderløse. Den blev Herredsby og fik Stade til alle Sider, til otte andre Herreder. Men langstrakt og skillende Sjælland i Øst og Vest blev Ringsted Herred alletider.

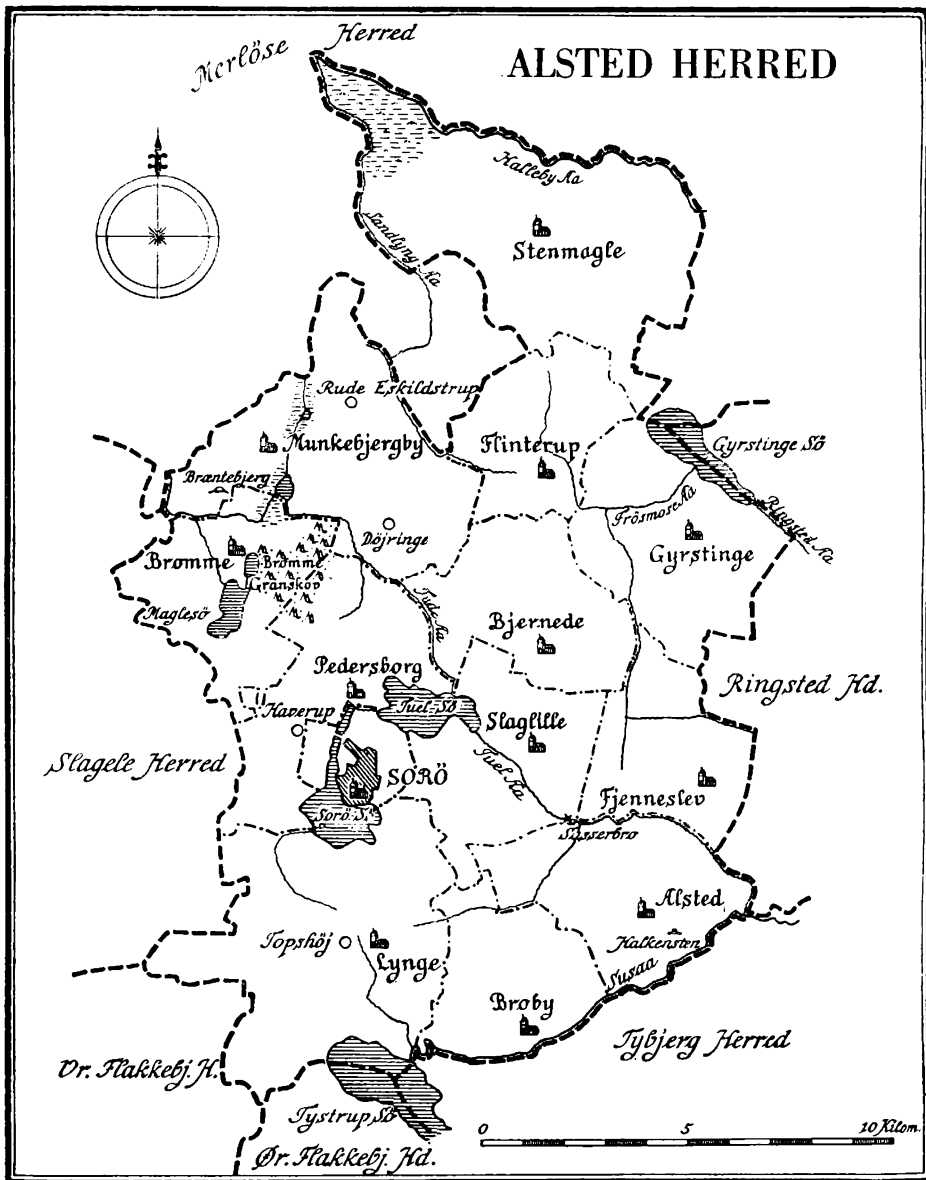
Henvisning. ¹⁾ E. T. Kr. Danske Sagn III S. 370, ²⁾ Thiele, Danm. Flks. I 259, Sktgr. 1884, 132 og egen Optegn., ³⁾ Sktgr. 1885, 217, ⁴⁾ D. S. I 281, ⁵⁾ D. S. III 165, ⁶⁾ N. K. Saml. III 833, ⁷⁾ D. S. V 26, ⁸⁾ Danm. Flkm. Nr. 20, 185, ⁹⁾ Thiele I 11, ¹⁰⁾ Thiele I 189, ¹¹⁾ D. S. III 439, ¹²⁾ Thiele I 11, 12 og egen Optegn., ¹³⁾ Thiele II 222, ¹⁴⁾ D. S. V 309, ¹⁵⁾ Sktgr. 1885, 216, ¹⁶⁾ D. S. II 114, 119, 120, ¹⁸⁾ Dansk Flkm. Saml.

ALSTED HERRED

SASSERBRO

Ved de havløse Herreders trebundne Skel om Susaaen har Alsted Herred sin Tingby: Alsted lige ved Sigersted. Derovre paa den anden Side Alsted Mølleaa var Signes Brønd, Signes Bur, Hagbards Høj og Valbrøndsbanke.

Sigersted og Alsted satte ikke Kampskel mellem sig. Runestenene mælder om Brobygning og Færdselsvej i Hvideættens Bygd.

»Sasser rejste Sten og gjorde Bro«, siger Fjenneslevstenen¹). Det er Sasserbroen mellem Alsted, Slaglille og Fjenneslev Sogne.

I Alsted Kirke staar Stenen, hvori Eskild ristede Runerne, at han satte disse Stene som Adelmærke for Østen og sin Broder Østens Søn²). Adelmærkets Stene har staaet ved Adelvej, hvor gode Folk færdedes og hvor Bygder mødes.

Mellem Fjenneslev og Sigersted viser Bønder endnu Stedet for en gammel Vej, der kun øjnes som en mager Stribe gennem Sædmarken. En Adelvej der blev en Lønsti. Alsted Herred har andre Lønstier. Fra Gyrstinge Sø, i Skellet med Ringsted Herred, gaar det dulgte Kildeløb til Vintre Mølle, Issefjord. Fra Sorø og til Antvorskov Kloster gaar en Løngang, hvori Holger Danske sidder. Han kommer frem, naar der ikke er flere til at kæmpe for Landet end de alle kan gribe om et Tøndebånd²).

Ringsted Herred havde tre Konger: Siger, Humble og Lodden. Alsted har Danerkæmpen selv. Dertil en Høvding, som red mod Fjenneslev og skuede den Kirke, hans Hustru havde rejst.

»Og da han kom paa Bakken bold
da skued han Taarne to«

lyder det i Folkemunde om Bolborgsbakke ved Slaglille.

Men har Alsted ikke haft Konger, saa var det den Del af Sigerlandet, hvor Skattene gemtes.

Jordgravne Skatte havde Ringsted Herred vist kun i Kong Loddens

Høj og maaske i Signes Brønd, hvori hun kastede sin Kæde³) eller hvori en Guldspand hænger, det er usikkert og udslettet. Men herfra gaar en Bræmme af Skattesagn langs Alsted Herreds Syd- og Vestgrændse, som næsten er gærdet med Guld.

Fjenneslev Kirke er bygget paa en And, der ligger paa Guldæg, for hvilke Kirken kan genopbygges. Det er fra Asser Rygs Tid, siger man.

I Broby⁴) brændte Lys over en Skat, men to Ravne jog Skattegraveren bort og skreg: Haha, nu kan han søge Skatten i Stensbøg (ved Bolborg).

Ved Topshøj⁵) gravede de i Jestenbjerg, men som altid sank Skatten, da der taltes.

Her er allevegne Guld i Grunde, og allermest i Pedersborg Kirkebakke, hvori der findes Skatte til at løse et helt Kongerige (Kongeløsen). Men Vejen dertil gaar gennem en Kobberport etsteds i Marken, og den er ikke fundet⁶).

Om det skal blive Kongeløsen i Pedersborg eller Holger Danske, der skal redde Landet først vides ikke. Men reddes skal det af Alsted Herred, Hvideættens Bygd, mælder disse Sagn.

Der er ingen Ende paa Sorøskoves Rigdomme, og de lader sig ikke drage hverken frem eller bort.

Fru Toel i Pedersborg vilde drage ad Susaaen til Næstved med sine Skatte, men hun glemte at give Almissee. Skibet sank. Det nyttede ikke, at man ved en Sten med Huller vilde skrue Skibet op af Toel Sø, det er dernede, Masten ses⁷). Saaledes er Sagnet formet af Munke, der søgte Almissee. En Yttring om, at Fru Toel kørte med et Okse-spand over Søen — som hende der pløjede Sjælland ud — viser hen til et Oldtidssagn om den pløjende Økvinde⁸). Og en gammel Vise tegner en anden Fru Toel end den Munkene skæmmer med deres Dom. Visen fortæller, at Jomfru Tovelil i Pedersborg gaar i sin Urtegaard og beder for hele sit Folk, for Bonden der pløjer og Kvinder der føder Børn, for Tyende, Enker og faderløse, for Skibe i Sundet og Fangerne i Landet, en skøn Almuesalme om den Skikkelse — i Guds Moders Billede —, som Almuen altid helliger i Folkemindet.

»Nu haver vi hørt Jomfru Tovelils Sang — udi Jesu Navn. —

Herre Gud give os en salig Afgang. — Gud unde os Himmerige alle«⁹).

Saa enfoldigt mildnende det haarde Sagn synges der, men Sagn mælder videre om en ond Pige, der skulde gaa hjem til sin fattige Moder med fem Brød. Hun tjente mellem Gyrstinge og Flinterup oppe ved Nordskellet. Da hun kom til et Vadested, lagde hun Brødene at træde paa for ikke at gøre sine Sko vaade, og derom skal ogsaa have været en Vise¹⁰). Men Stenen, formet som et Brød og med Mærke af en Sko er fundet i et lille Vandløb i en Have ved Broby, Herredets sydlige Skel, og ligger nu i en Have paa Pedersborg Mark. Saa faar det være, om hun selv sank i Vadestedet eller blot mistede Brødet, der ved Underet blev Sten. Det skal kun kendes, at Kvinder skal kvæde Jomfru Tovelils Sang og ej være karrige i det guldrige Herred.

Sammen med Skattene lever Troldene i en Bygd langs Syd- og Vestgrænsen, men ikke mod Øst til Ringsted Herred, hvor der er vidaabent Land med Broer og gamle Veje. Udad mod Vest gaar Troldestier ved Grænsen, ved Topshøj: fra Jestenbjerg til Skredhøj og fra Skredhøj til Pussehøj¹¹). I Bodedys ved Lyngø boede en god Trolde, der købte Varer af Bonden og hjalp hans Søn hjem af udenvælt Jern. Bonden sov paa Højen og vaagnede med Sønnen ved sin Side, Sønnen udfriet af Fangebaand, men endnu med en Jærnlænke om Halsen. Den Lænke blev til Minde om Underet ved Bodedys hængt ind i Lyngø Kirke¹²).

Mere nordlig mellem Haverup og Pedersborg har Natravnen Stedet, hvorfra den flyver op og skriger Bav, bav. En Dreng, der vilde trodse den, tog en Kobberkedel paa Hovedet, gik ud og raabte Bav, bav. Natravnen klemte Kedlen om hans Hals, saa han kvaltes¹³).

Nord for Pedersborg ligger Brøndhøj, hvorfra den gamle Trolde Kurremurre jog en ung Trolde ud, fordi den gamle ikke kunde ha sin Kone i Fred. Den unge levede da som Kat i en Bondegård, indtil Manden en Gang kom hjem og mældte, at han havde hørt et underligt Raab ved Brøndhøj, at Kurremurre var død — saa raabte Katten: »Er Kurremurre død, saa maa jeg skynde mig hjem« — »og siden saa de aldrig Katten«¹⁴). Troldfærden gaar videre fra Syd mod Nord

gennem Bromme Granskov. Hvad det er for Trolde der gaar vides ikke, det høres kun som et stort Dyr bragende gik gennem Skoven¹⁵).

Er det ogsaa det, der farer gennem Munkebjergby Præstegaard og over Marken til en anden Gaard, hvor det glimter af Ild? Der tales om en Selvmorder¹⁶). Eller skulde det her være den Nattejæger, som færdes ved Ringsted Herreds Nordgrændse i Haraldsted og Valsø-magle¹⁷)?

Det er vildsomt heroppe ved Nordskellet, hvor Munkebjærgbys Bavnebakke, *Brændtebjerg*, hæver sig paa fire gloende Pæle¹⁸).

Af Skattehøje, Trolde og utryg Færden drages et Skel imod Vest og Nord.

Her laa i Middelalderen Skellet mellem Sjællands Medelsyssel (Alsted, Ringsted, Tybjerg og flere Herreder) og Vestersyssel (Slagelse, Merløse og flere). Hvad denne Sysseldeling paa Sjælland i Vestre-, Østre- og Medelsyssel har tydet, er uklaret, men Grændsen er hvertfald paa dette Sted kraftigt draget i Folkesagn.

Selve Skellinjen i Vest er ikke mærkelig. Den gaar paa store Strækninger langs Skovbryn, der næppe er ældgamle, men indenfor den ligger Guldlinjen og Troldeagnene. Peder Torstenson, gift med Skjalm Hvides Datter, rejste her ved Pedersborg sin Borgfæstning med Kredsvolde, der minder om Dele af Danevirke. Pedersborgvolden, der skovgroet gaar gennem Præstegaardshaven og støtter sig til Sorø Sø — har muligt ogsaa kunnet værne Toel Sø —, er den Hvideættens Borgfæstning, som Sigerætten manglede, skudt mod Vest.

Den nordlige Skellinje er en af de mest knudrede i Sjælland. Den skyder en Top op ved Munkebjergby, og her ved Rude Eskildstrup staar Toppensten, kastet fra Stenlille af Trolden efter Munkebjergby Kirke¹⁹).

Stenmagle Sogn skyder et Hoved frem med Næbet ind i Aamosen. Den magle, store, Sten er blevet til et Grændsesogn. I Skellet, Nordskoven, ligger den troldkastede »Sengesten« og noget derfra dens anden Halvdel, for den kløvedes i Kastet²⁰). Ved Døjringe og Bromme²⁰) er Sten kastede efter Bromme Kirke. De hører til en Række, der kan følges til Kalundborg, hvorom senere.

Udenfor denne Række staar en Bavgasten, slet og ret, paa bar Mark ved Bjernede nedad mod Toel Sø.

Hvad staar den her efter? Har den afmærket et Sogneskel mellem Bjernede og Slaglille, før Skellet blev draget snorlige ved et Indhug i Bjernede Sogn af Brandsmark? Er den en unævnt Søster til Runestenen, der nævner Sasserbro og vel har staaet paa Sogneskellet overfor? — I en Udkant af Hvideættens Sogne, Bjernede, Slaglille, Fjerneslev, hæver Bavgastenen sig, rejst uden Runer, tavs.

Nede ved Alstedherredets Sydgrændse paa en Højde over Susaaen, ligger Langdyssen Halkensten med sine vældige Blokke skjult under Buske og grønne Urter. De tre store Gravkister er engang aabnede, men fjærnt fra Færdselsvejen har ingen Fod nyligt traadt i deres Græs.

En Søster til Halkensten er Tovtit paa den modsatte Bred, længer vester ved Næsby i Tybjerg Herred. Under Smaakrat og Grønt, paa hver sin Side af Susaa, hviler Halkensten og Tovtit stille i frodige Marker al deres Aartusinders tavse Tynge og viser os blot, at de begge er lagt, saa de kan synes fra den modstillede Bygd: de er Adelmærker af Alsted og Tybjerg, som Runestenen i Alsted Kirke nævner sig.

I Alsted Kirke sidder en liden Sten indmuret over en Dør i Nord, synlig som en Knop i Muren. Mere mældes der om den end om de store Dysser, og atter er det om Kampe ved Susaaens trebundne Skel.

Den lille Sten skal være Pandeskallen af den Tyr, der dræbte Lindormen.

Det skete, at den største af Dødsriget, Lindormen, kom og lagde sig om Alsted Kirke. Det samme hændte iøvrigt ogsaa ovre paa den anden Side Aaen i Ringsted Herred, hvor Ormen lagde sig for Sneslev Kirkes Syddør, og Døren maatte flyttes, endnu er den i Nord. Eller i Haraldsted, hvor der vistes en Revne i Muren, slaaet af Lindormens Hale. Saa opfødtes en Tyrekalv i tre eller syv Aar med Mælk og Nøddekærner, til den fik Magt over Ormen — eller sejrede Ormen? Thi Døren i Sneslev blev i Nord og ligesaa i Tybjerg, hvor det samme vist er hændet.

Man tvivler her om Tyrens Sejr, ikke i Alsted. Men Sagnet vil altid, at Tyren tilsidst sejrede. Den dræber Ormen og dræbes selv af Ormegift.

Om Sneslev Kirke mældes, at den først skulde rejses ved Alms-

tofte, men her paa Skellet ødede Troldene Kirkemurene. Og da Kirken flyttedes længere ind, kom Lindormen og lagde sig om den.

Lindormen vil kringsætte Kirkegaardens Grave, for den er alle underjordiskes Herre.

Nu udstrækkes ikke Guds vældige Arm, ejheller vover Præster og Munke sig til at mane Ormen som andet Genfærd. Ingen klog Mand har i Sagnet overvundet Lindormen uden selv at maatte lide Døden.

Kun Tyren kan det, og begge falder. Der bliver Dødsfred, men Kirken mærkes af Kampen: Taarnet revner, Døren flyttes om i Nord. Siden kan den flyttes tilbage og Norddøren mures efter.

— En Sagnopskrift²¹⁾ siger, at Billedet af Tyren og Lindormen findes i Alsted Kirke. Maaske en folkelig Tydning af Evangelistmærkerne i Korets Kalkmaleri. Nu kendes et saadant Billede ikke. Men over Døren vises Tyrepanden.

Her i Kong Sigers havløse Treherred har Ormen vandret om det trebundne Skel mellem Alsted, Sneselev og Tybjerg Kirker,

I en jysk Skelsten (nu Genforeningssten) ses en Rille af Ormens Gang. Da Mænd stod raadløse og kendte ikke Skel, brød Ormen frem og viste det paa Stenen²²⁾.

Lindormen er den store Skelsætter om Dødsjorden, den Jord hvori Ætten er død og hviler med sine Skatte.

Som Trolden Skynd i Kirstensbjerg raader den i Dødsriget.

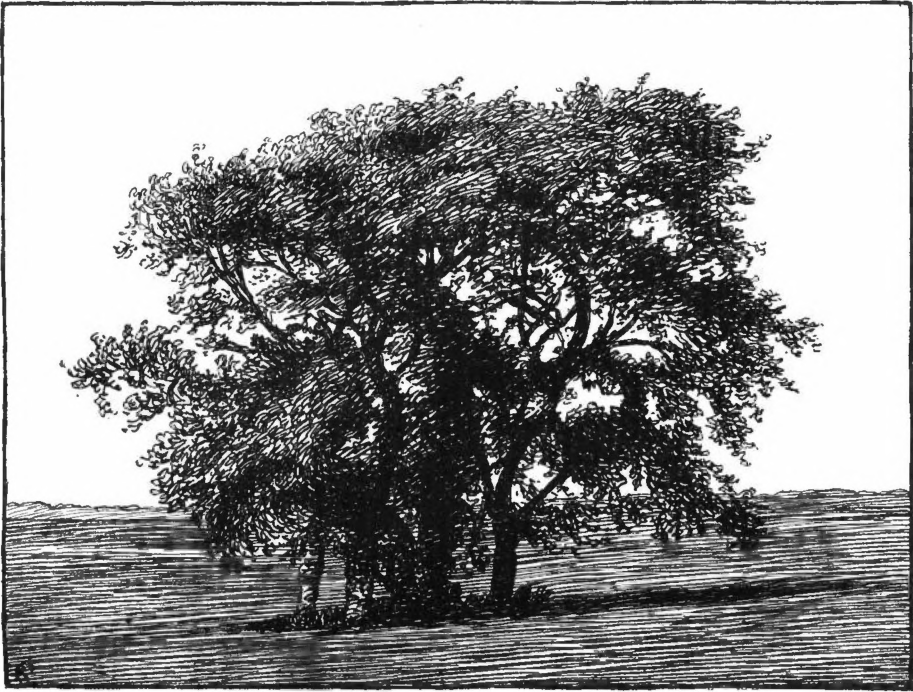
Som Halkensten kringsætter en Dødegrav, vil Lindormen med Hævdsret kredse den Jord, Kirkegården, hvor nu Ætten skal hvile. Tyren hindrer det, thi ellers havde Lindormen taget alle og alt med sig i Døden.

Derfor skal Tyrepanden altid kendes i Alsted Kirke, thi uden den var der ingen Kirkegang.

Men udover Landet gaar stedse de underligste Ormeslyng af Skel mellem Egne, og i det skatterige Alsted Herred hylledes i Tyrepanden den store Kamp paa Skellet.

Henvisning. ¹⁾—²⁾ Wimmer: Runemindesmærker. D. Sagn II, 334. ³⁾ D. S. II, 331, og egen Optegn. ⁴⁾—⁵⁾ Sv. Grundtvig I, 81. ⁶⁾ Thiele I, 345. ⁷⁾—⁸⁾—⁹⁾ Thiele I, 342 f. ¹⁰⁾ Thiele II, 309. ¹¹⁾ Sv. Gr. I, 81. ¹²⁾ Thiele, II, 186. ¹³⁾ Thiele II, 298. ¹⁴⁾ Thiele II, 187 og egen Optegn. ¹⁵⁾ D. S. V, 605. ¹⁶⁾ D. S. V, 374. ¹⁷⁾ D. S. II, 114, 119. ¹⁸⁾ D. S. I, 353. ¹⁹⁾ D. S. III, 30. ²⁰⁾ D. Folkem. S. . ²¹⁾ Thiele II, 285. ²²⁾ Medd. af Højskolel. M. C. Sørensen, Rødding.

TYBJÆRG HERRED

KILDEN I TYBJÆRG

Tybjerg og Alsted Herreder er nogetnær ligestore og strækker sig i Nord og Syd tilsammen lige langt med Ringsted Herred vesten for det. Disse tre havløse Herreder, de yderste mod Vest i Medelsyssel, er knyttede sammen ved Sigersted—Alsted Sagnkredsens trebundne Skel.

Til Ringsted Herred kom de navnkundige Kongesagn. Skattene blev i Alsted, men Tybjerg Herred er en af de mest sagnløse Egne i Landet.

Her er hverken Konger eller Skatte, næppe en jævn Trolde kendt, omend han sidder skjult etsted.

I Svinebakken ved Hækkerup¹⁾ hørtes der Brag af underjordiskes Virke, da Overdrevet blev opdyrket, og i Naaby²⁾ ved Susaaens Skel mod Vest skal der være gravet efter Skatte i Troldebanken. Men Folk og Trolde træder ikke hverandre nær.

Det lader sig derimod sige, at Folk i Tybjerg Herred selv skal have været noget troldevarne i Gildeslav og paa Købstadfærd, saadan i Tybjerg og Tybjærglille, Hjelmsøllille, Spragelse — men det er ikke dem selv der siger det, de fik det Ry af Folk, der slutter sig til Ringstedherreds Bygd. Tybjærgerne holdt tre-fire Dages Bryllupsgilde, og de »dulrede« gerne paa Kroer, raske i Slaget var de altid, ogsaa da de dannede Landsbyernes maaske ældste Læseforening 1866. Den indleledes med, at en hjemvendt Kriger, en Sadelmager, købte sig en Bog (hvilken det nu var?) og læste den op i en Gaard, hvorefter han krævede nogle Skilling af hver Tilhører til Indkøb af en ny Bog. Tilsidst havde de saamange Bøger, at en Bødker bar dem rundt i en Sæk, og Sadelmageren læste op. »Bødkeren bærer Foreningens Byrder« sa Oplæseren. Nu er Bogsamlingen paa 1200 Bind, og har alle sine Aar haft stadig Vækst.

— Kirkerne kunde ikke helt jage Trolde ud med Klokkeklang. Saa kom Oplysningen, og det lykkedes sine Steder bedre for den.

Men 1200 Bind Læseforening giver ikke den Lød over Mark og Vang som en Tylvt stedbundne Folkesagn.

For Sagn og Minder skulde Tybjærg Herred ellers ligge godt som en Ø mellem Susaaens Arme, grændset til alle Sider af Aa og Mose. Uheldigt er det lagt til Præstø Amt, her som oftest er Amtsdelingen uvidende gjort. Tybjærg hører til Medelsyssel og ikke til Præstøegnen. Aaløbene fører ad Ringsted eller Næstved.

Der siges, at Susaaen var en farbar Strøm. Fra Alsted Sogn nord for Tybjærg vides det, at Korn prammedes ad Aaen til Næstved, og det skal være husket af nulevendes Bedsteforældre. Man tænker sig endogsaa de store Sten i Dyssen Halkensten ført til Stedet ad Aavejen. Mindet om den rolige Strøms tidligere Vælde er stærkt, Brostederne mærkeligt faa. Fra Alsted Herred gaar kun een Bro til Tybjærg Herred, og Vejen gaar udenom Sognebyerne Broby—Alsted og Næsby—Tyvelse. Der er en Spange over Aaen mellem Broby og Næsby. Næstved er Dyssen »Tovtit«, der svarer til Halkensten paa den modsatte Bred mere øster. Et gammelt Vadested skal der have været mellem Aversi i Tybjærg og Testrup i Ringsted Herred, hvor den nordligste Gaard i Testrup skulde holde Heste til at føre Rejsende over Vadet³). Der har ogsaa mellem Sognene Aversi og Testrup været et gammelt trofast Samhold, saaledes at Aversi i alle Foretagender vendte sig fra sit Herreds, efter Sigende, mindre rolige Folk og sluttede sig til Ringsted Herred. Aversierne finder herved Vejen til det gamle Kongs-herred, Ringsted, som ogsaa deres Herredsby Tybjærg ligger nærmest.

I den sydligste Spids af Ringsted Herred har Tybjærgerne vundet sig et helt Sogn, Vester Egede. Det ligger mellem Ringsted, Hammer og Fakse Herreder og hører til Tybjærg Herred, en Milsvej borte.

Aversi Sogn vandt for sig alene Jorderne Lysholm mellem Testrup og Haslev. Det tænkes, at en driftig Mand engang havde tilegnet sig Lysholm, men nu er den for hundrede Aar siden solgt til de Folk, som boer der. I gamle Dage havde Aversi sine Svin gaaende paa Lysholm, og da der vist ikke var Foder til dem, maatte man ride den lange Vej ud til Svinestien med en Pose Korn til Grisene. Derom lød det gamle Vers, der udtrykker Svinets Tanke:

Lidt i Pose og langt til Stis,
det fortryder den lille Gris.

— Lysholm har været en Slags »Tjokkelod« ligesom man havde i Skuderløse, blot udenherreds. Og paa lignende Vis ligger Vester Egede Sogn som en Tjokkelod til Tybjærg Herred. Disse Udmarker er næppe tillagt Herredet ved »en driftig Mand«, eller ved Mageskifte der fandt Sted mellem Godserne og Klostrene, men ikke plejede at ændre gamle Skel. Rimeligvis er de en Art Valfartsteder, Bedesteder, som Tybjærgøboerne — som Øboer ofte havde for Skik — her har søgt sig og faaet Hævd paa i Ringsted Herred, inde i Hovedbygden. Det kunde tænkes at være sket ved Midsommerfester, hvoraf der spores enkelte Minder.

Majstenene kendes ikke her, men det store Træ, Pilen der staar i Vejkrydset i Skelby, og som man ikke ved andet om, end at det engang, da Vejene laa anderledes, skal have staaet i en Mands Have, kunde være et Bytræ, paa Lolland kaldet »Midsommerstræ«. »En Mands Have« er i Landsbyfælligets Tid blot en Indhegning, som Byens Træ maatte kræve. Uden at være helliget var det næppe blevet staaende her.

Ren Midsommerdyrken havde de ved Kilden i Tybjærg, hvor Kildemarkedet stod ved Sankthans, eller noget rettet efter Kildemarkedet i Hovby ved Fakse, nær Tybjærgets Udmarksogn Vester Egede, som maaske er det gamle Vaarsted, siden delt mellem Tybjærg og Hovby Kilder.

Tybjærg Kildemarked holdt sig til ind i Halvfjerdserne, men blev tilsidst afbrudt ved en af Tybjærggaardens Ejere, Steinmann, Generalen der skulde værgе Als, da Tyskerne tog Øen. Han fik flyttet Markedet og et Par Aar efter nedlagt det, da det ikke havde Hævdset nogensteds efter at være flyttet, siges der.

Kilden var en Brønd, hvoraf de syge drak, og ellers stod Markedet som andetsteds med Telte og Boder, Pottemænd og Legetøj. Fra Fredsgaarde søgtes Tybjærg Marked, og Far satte gjerne en Otteskilling dær, huskes det.

Nu er Brønden fyldt. Kildens Sted kendes kun ved fire gamle Træer, en Poppelart, paa Tybjærggaardens Mark.

Lidt derfra, hvor Vejen drejer fra Tybjærggaard, er det saakaldte »Herrens Navn«, en Sten i Markbrinkens Gærde med Bogstaverne F V D M 1728. Her styrtede den Herre til Tybjærg van der Maase

af Hesten og brød sin Hals. Herrens Navn lever, men Kildens er glemt. En anden Herremand har 1828 ladet sætte sit Navn i en Sten ved Siden af.

Nede ved Rislev ved Herredets Sydgrændse laa en Sten, der kaldtes Eriks Sten og var kastet sammen med to andre efter Rislev Kirke af Kæmper fra Næstved⁴). Eriks Sten er nu kløvet og borte. Det synes, som den ogsaa har baaret Herrens Navn.

Der var en Troldkælling eller en Trolld, som langt fra, hvorfra huskes ikke, slyngede en Sten, en af Landets største, mod Tybjerg Kirke. Stenen ligger dybt inde i Skoven og hedder Orestenen.

Karle og Piger siges at have haft Dans og Lystighed ovenpaa den Sten⁶). Det tyder paa Midsommerfester, men Dans ovenpaa den tagskraanede Stenflade er utænkelig. De kan have danset rundt om den, før Jorden udgravedes her — eller de har brugt Stenen som Glidebane. Midsommerdyrkerne er ofte troldvilde og deres Leg kaad. Stensiden er glatslidt. Men paa Stenens lodrette Flade staar Navnene paa alle Tybjærggaards Ejere fra 1291 til 1910 indhugget. De Tybjerg Herrers Navne fæstes haardt, og Midsommerfryden slukkedes.

— I Broksø Skov, ved det trebundne Skel: Tybjerg, Ringsted, Hammer Herreder var det bundløse Hul, som kaldtes Helvedes Kedel⁶) — Helledes Kedel, den hellige Kilde. Hvad her er sket vides intet om, men Helledes Kedel nær Skuderløse Tjokkelod har vel været Stedet for den vilde Midsommerleg, der siden blev knyttet til Helgenkilder og Kildemarkeder.

Da Munkene ikke fik Brug for den Sø, blev den Helvedes Kedel.

Det samme er vel sket lidt derfra med Gammelsø i Fensmark. Der laa en Gaard, hvor Folk ikke var gudfrygtige. De sendte Bud efter Præsten, at han skulde komme til en syg, og da han kom, havde de lagt et Svin i Sengen. Præsten flyede, Gaarden sank, og der blev en Sø⁷).

Sagnet kendes fra flere Steder, navnlig i Jylland, og synes at vise Kampen mellem Hedendom og frembrydende Kristendom. Digtet er gjort efter Munkenes Tarv.

Gammelsø, Helledes Sø, har taget mod Offer som Signes Brønd hendes Guldskæde, alle ved trebundne Bygdeskel. Søen er bundløs, fyldt

af Rigdomme eller af offrede levendes fortsatte Liv. En Gaards Liv og Eje gemmes dernede og giver Kraft til levende, som søger Kilden.

Saa kommer Præsten og siger, her er sket en Guds Dom. Herrens Navn lever, og Gudens Sød bliver Helvedes.

Men endnu gaar der Ry af stærke Gilder i Tybjærg Herred, og kaade Folk, Midsommervikinger.

— Ligeved Kristiansdals Kloster og i Skellet mellem Bavelse og Næsby Sogne ligger en lille skøn Sød, der i Folkemunde hedder Værsød (ikke netop Vejrød, som Navnet staves i en Opskrift eller i en anden Vitten Sød, der er helt ukendt^a).

I Dalen ved Klosteret lyser den lille Sød med sine Aakander, kredset af Rørbræmmer og stille Skove, den kan næppe drømmes skønnere.

Alligevel har der stedse været en egen Afsky for den. Bundløs er den. Ingen løb paa Is her — før i Vinter, da det frøs saa haardt. De maalte Dybden og fandt nitten Alen, men saa dyb er den lige ved Bredden.

Der var gamle Sagn om Søen, ja, der var meget at sige om den. Det var en Heks, der kunde skabe sig om til et Svin, og hun boede dær i en Gaard. Saa blev hun manet ned, saa det hele sank. Gaarden er ikke synlig dernede (som ofte i dette Sagn), og ingen har vel heller vovet at spejde efter den — men sommetider driver Træstykker op, som kendes at være af Bygningsværk.

— Men var der da ikke noget om, at Præsten kaldtes til et Svin?

Jo, det er sandt, der var noget med, at de drev Spot med det hellige.

— Dette Træk er gledet ud af gammelt stedfast Minde. Tilbage er Offer-Sagnet om Heksen, der blev Svin og sank i Søen: manet, offret.

Her har Sagnet staaet sig, i Ærefrygt (kaldet Afsky) for det hellige Sted.

Svinet er Gaardens Vætte i hvis Ham Kvinden gik, og Maningen er Offer til Helledes Sød, en Genvenden til Livskilden: Dødsbrønden og Livskilden i ett.

Ovenfor Værsød, paa den anden Side Landevejen, er Svinebakken (ikke Sobakken, som en Opskrift siger). — Maaske var det dær, Heksen gik i Svineskikkelse, yttre man.

Svinebakken er Markhøjden ved Skovbrynet over Søen. — Et

andet Sted i Herredet, Hækkerup, er som nævnt Svinebakken kendt i Folketro. En Lysning i Tybjærg Skov nær Orestenen hedder Svine-mosen.

Navnet kan komme af Vildsvin, men Stedet har givet særligt Udtryk for deres Færd, og ethvert af Folketroens Dyr har sin Aand. Paa Lysholm havde Aversi sin »lille Gris«.

Den vaarskønne Værso ligger som de andre nævnte Helledes Søer ved trebundet Skel, her Sogneskel: Bavelse—Næsby og nær Glumsø Sogn.

Over den hæver sig Svinebakken.

Ingen ved mere hvad de hellige Vande tyder. Vaaren fejres ikke i Gilder. Heksetro smiles der ad. Tanken om Offeret til Kilden er utænkkelig, og Munketroen om de ugudeliges Dom synes ogsaa for enfoldig nu om Dage.

Kvinden, der farer i Vildsvins Ham og gaar med Gaard og Grund, hele sit Eje tilbage i Værso — som i Toel Sø — er et Æventyr. Men det har Liv af fordums Vælde. Og Værso er bundløs endnu.

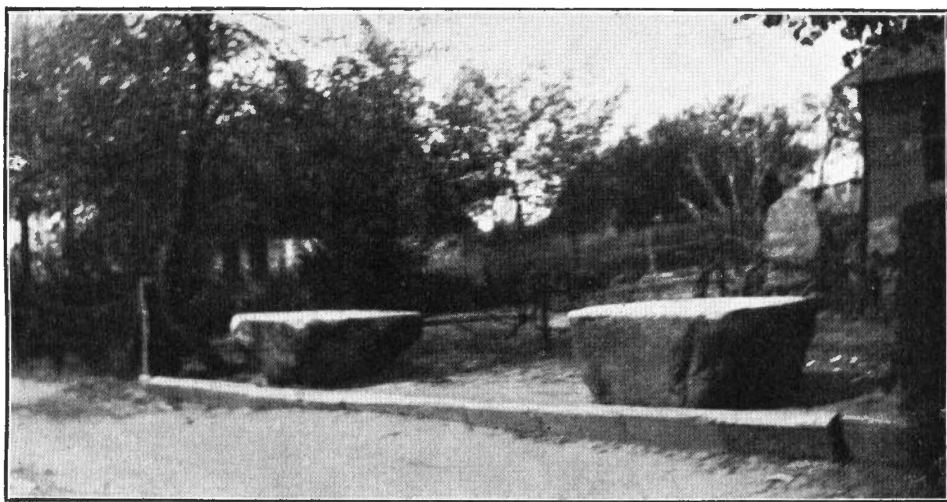
Henviſning. ¹⁾ Sktgr. 1884 Nr. 18. ²⁾ Ellekilde: Aarb. for Præstø Amts hist. Samf. 1920. ³⁾ J. V. Christensen: Tider og Skikkelser IV, 97. ⁴⁾ D. F. S. og Thiele II, 45. ⁵⁾ Thiele II, 43. ⁶⁾ D. S. III, 345. ⁷⁾ Ellekilde: Aarb. for Præstø Amts hist. Samf. 1920. ⁸⁾ Samme og J. Kamp 274.

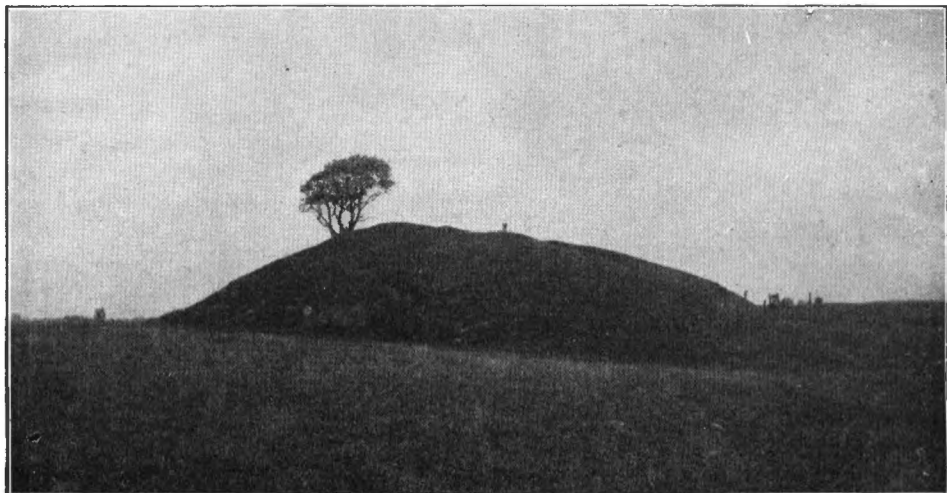
VOLDBANKEN VED VRANGSTRUP

TORVESTEN, RINGSTED

MAJSTEN, SKUDERLØSE

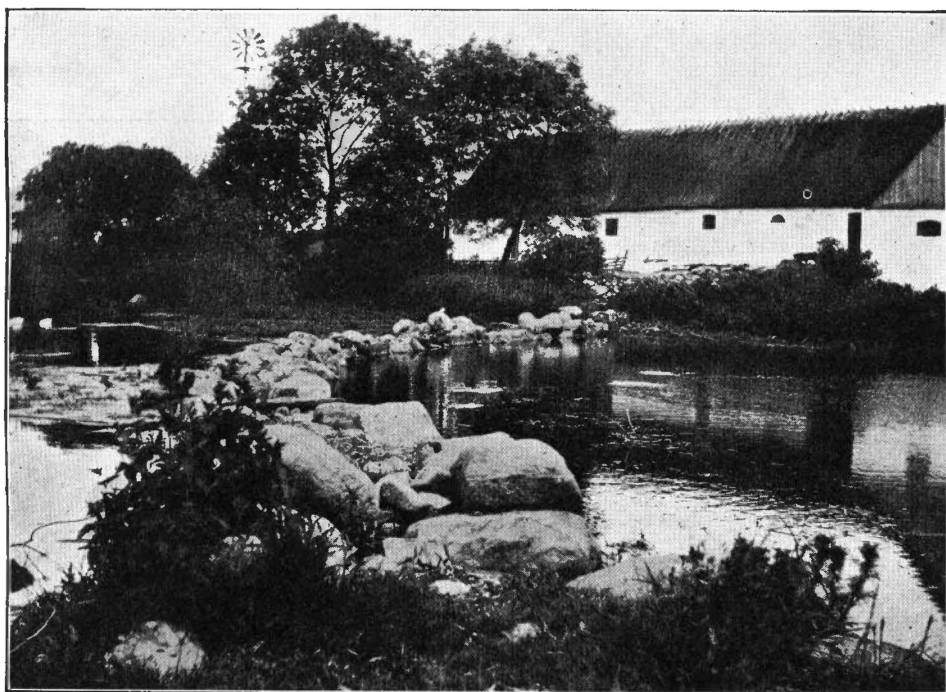
HAGBARDS HØJ

SASSERBRO, FJENNESLEV

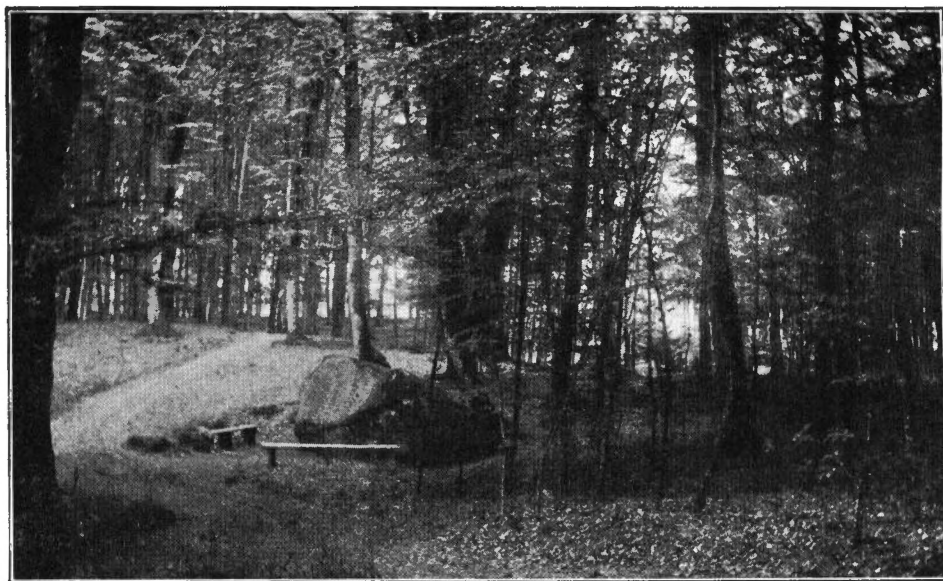
SORØ SØ. TRÆER TILHØJRE SKJULER PEDERSBORGVOLDEN

STENBRO OVER GADEKÆR I BORØD

VÆRSØ

ORESTENEN I TYBJÆRG SKOV

BJÆVERSKOV HERRED

TRYGGEVÆLDE AA

[illegible]

Skovboer kaldtes de Folk der boer sønden den Aa, der løber ud ved Køge, og deres Herred, Bjæverskov Herred, grændses mod Hedeboerne af Køge Aa, ogsaa kaldet Regnemarks Aa, og mod Stævnsboerne af Tryggevælde Aa.

Skovboernes Sogne er Lellinge, Lidemark, Bjæverskov, Vollerslev, Gjørslev, Sædder, Herfølge, Valløby, Taarnby, Haarlev, Himlingøje, Endeslev, Vraaby.

Hvor Aaen skiller, er Skovbogrænsen klar, til Hedeboer i Nord og til Stævnsboer i Sydøst, men mindre skarpt er Skovboerne skilt fra det gamle Kongsherred, Ringsted. I Vollerslev vil de gerne regne baade Kværkeby, Ørslev og Terslev Sogne af Ringsted Herred med til Skovboerne. Terslev gaar med, nævner sig Skovboer, Ørslev maa-ske ogsaa, men hører rettest til Ringstedsletten.

Det gamle Kongedømme i Ringsted Herred med det havløse Treherred havde en underjordisk Strømvej til Vintremøller og en Løngang til Vallø, Peder Okses Gang. Det er ad disse Retninger Ringsted Herred lettest kunde naa Havet, Issefjord og Køgebugt — og saa den slagne Vej ad Susaaen. Mod Øst tager Slettelandet Skovlandet under sig: Bjæverskov Herred skilles ikke brat fra Ringsted som fra Hedden og Stævns. Kong Siger i Sigersted havde intet at frygte fra de østlige Skove.

I Bjæverskov raadede Kong Hother, som havde Sæde ovre paa Grænsen til Stævns Herred ved Tryggevælde Aa. Den vogtede han som Kong Siger Susaaen og Kong Humble Skovbygden Humleore ved Køge Aa. Paa Haarlev Kirkegaard mellem Nutidsgrave, men højt hævet over dem, ligger Kong Hothers Høj, stadset med Træer, Stier og Trappegang. Man vovede næppe at gaa forbi den om Natten ad Stien fra Præstegaarden.

Et Sted ved Haarlev grov Kong Hother sine Skatte i Jorden, da det var spaaet, at Byen skulde brænde. Da skjulte han en Kiste med

tre Skæpper Sølvpenge, for at hans By kunde rejses atter, naar Ulykken skete, og ingen Skattegraver har haft Held til at tage denne Kongeløsen, den skal ikke komme Enkeltmand tilgode, men Byen og Kong Hothers Land.¹⁾

Hothers Høj har i Mandsminde givet Muld til mange nye Gravtuer om sig, og Sagnene stedfæster her (eller til en anden Høj i Egnen) Tryggevældestenen, hvis Runer mælder, at Ulvs Søster Ragnhild satte Sten og gærdede Høj efter sin Mand, den veltalende Gunulv. Faa vorder nu født bedre. Den stander tilrette, der Stenen vælter eller flytter.

I den høje Stens Rande er fem Huller boret gennem, her skal Høvdinge have bundet deres Heste²⁾). Hvem det var er ikke sagt. Der er tre Kongesagn i Ringsted Herred. Men Bjæverskov kender kun sin Hother, som lagde Skatten i Jorden, og dertil den Rigs-konge som drog gennem Herfølge til Vallø. Efter ham kaldes en Vej i Herfølge Kongestræde, og nordligere ligger Kongebro over Sogneskelsgrøften i Kragsskov.

Der var Tingsted i Herfølge, midt i Bjæverskov Herred Aar 1307³⁾). Men ved Bjæverskov By ligger Tingbjærggaard i en Udkant af Herredet, og dette fjærne Bjærg, nu lidet synligt i Marken, er sagtens det ældste Ting, Gudehovet, Helgstedet ved Grændsen.

Nu er det kun Storkene der holder Ting i Bjæverskov, de boer paa selve Kirketaarnet, og det skal være vist, at de kommer nogle Dage ind i April og drager bort den 24. August, den velkendte Bartolomæi Dag.

Fra Bjæverskov fører Landevejen forbi Skovhusvænge, hvor gløende Hunde farer langs Diget ved Lellinge. Derfra kan man komme over Kongebro og til Kongestræde i Herfølge.

Videre gaar fra Tingbyen Herfølge til Kongestaden Haarlev en Vej, hvor et Genfærd drager. Ad Vedskølle, Vallø, Valløby, Taarnby kører en Kvinde i en Stol. I Taarnby maatte Byleddet lukkes op for hende, og da skimtedes ogsaa en rød Hane paa Stolen hos Kvinden, som vel har været hvid.

Maaske skulde hun have et Lagen over sig. Det var hvertfald Skovbokvindernes gamle Skik, naar de kørte i Gæstebud, de kendte ikke andet Overtøj.

Sagnet mælder, at en Pige, der tjente i Haarlev, fødte to Børn i Dølgemaal og jordede dem paa Kirkegaarden, men selv døde hun i Herfølge. Nu maa hun om Natten køre fra sin Grav til sin Brødes Sted i den Stol, hvori hun efter gammel Skik fødte sine Børn').

— Tjenestepigens Synd er Sagnets yngste Form, den ældste maa have en fødende Guddom, der i sit Højsæde drages af en Fugl, Hanen, Storken, fra Tingbyen til Kongsbyen ad Herredets Østgrændse. Maa-ske skal hun egentlig komme fra Bjæverskov og drage hele Herredskellet rundt. Den kørende Gudinde spores andetsteds i vore Sagn, men ikke som her paa sit Højsæde.

I den modsatte Kant af Herredet, syd for Bjæverskov i Vollerslev har de haft den Skik, at Fyldebøtten, der efter første Dags Fastelavnsgilde havde taget saa stærkt til sig, at han ikke mødte ved Middagen i Gildegaarden Andendagsgildet, blev hentet dertil paa en Tørvesluffe, en Slags Slæde, der blev bundet bagefter en Vogn, hvori Byens gode Folk troned. Det skete i Mandsminde, og ingen følte sig skæmmet derved. Den drukne vises en Ære ved dette Optog. Her er — langt bort fra vore Dages Syn paa Fyldebøtten — en Hyldest til den der rigeligst ævner at nyde Guds Gaver, i Tro paa den givende Kraft, selv en Gud. Vi møder denne Tro her i Agerbyer mellem Skove, hvor Jorddyrkning har været langsomst fremskreden.

En anden særegen Skovboskik kendes fra Herfølge Sogn. Mens man ellers over hele Sjælland kaldte til Bystævne ved Horntuden, brugtes det i det store Herfølge Sogn at sende Budstikke rundt. I Herfølge By var den af Jærn, i Vedskølle af Træ. Denne Budstikke er almindelig i Sønderjylland, hvor den hedder Stokken, Nøglen eller sydligst: Tingstokken. For noget mere end et halvthundrede Aar siden var Tingstokken endnu i Brug i Bjæverskov Herreds store Ting-sogn Herfølge. I andre Sogne her brugtes der vist Byhorn, men det er synderlig lidt der vides om det, saa det har næppe været meget yndet. Muligt er Budstikken oprindeligt i Skovegne, hvor Bosættelsen kunde være lidt spredt, og hvor Horntuden gjaldt Herrejagt i Skoven. I Udflyttergaarden Jærgaarden, forhen en Jagthytte ved Herfølge-Vallø Sogneskel, hørtes Genfærds Jagtlarm ved Nattetider. I disse Egne sendtes Budstikke til Samling, en Tingstok, der vel engang ogsaa har bragt Bud om Herredsting.

Minderig er Skovboegnen ikke. Det eneste mærkelige Sagn er den stolkørende Kvinde.

Særegen Skik er Bysens Koner og Mænd hentende den drukne til Gildet, og Bysens Kæp der stille budsendes fra Hus til Hus.

Om Englændernes Landgang her i 1807 fortælles nogle Folkeminder, der især tolker Kvindernes Angst for de fremmede Krigsfolk. (Derom i min Dansk Bygd II). Ude langs Herredets Grændser ligger nogle almindelige Folkesagn.

Der er spøgende Kvinder og Troldkællinger.

I Gammelkøgegaards Bryggers gik en Gravso, hvor siden fandtes en Barnebenrad. I et Kammer gik en lille graa Kone med raslende Nøgler⁵).

Ved Valløby kastede en Troldkvinde fra Bulbjærg en Sten efter den Karl der havde taget hendes Sølvbæger. Hendes Uven, Kællingen fra Knoldebakken, raabte til Karlen, da han flyede: Rid af de Knolde og ind paa de Bolde: af Vejen og ind paa Marken. Her maatte Bulbjærgkællingen følge Plovfurens Gang. Karlen naaede Kirken og satte Bægeret paa Alteret. Stenen hun slyngede efter ham skulde findes i Kirkemuren her ved Stævnsaaen⁶). En anden Sten »Poggestenen« der kløvet gav tredve, fyrre Læs, laa ved Truntebroen ved Vraaby, Skellet til Fakse Herred⁷).

Det trebundne Skel ved Ulstrup (Terslev Sogn)⁸) Ringsted-Bjæverskov-Fakse er mærket med flere Sagn. Fra »Pølsebakken« ses her i mørke Nætter en gloende Jærnlænke kastet i Vejret, hvor en Drage ruger over Skatten. En Sten paa Kværede Mark faar Lov at ligge, fordi den har et Hul der er slaaet af Lynet og virker som Lynafleder. Vejspor i Kildelunden kaldes Kong Valdemars Vej⁹). Den er paa Skellet mellem Bjæverskov og Ringsted Herreder ude i Skovødet. Men lidt højere oppe, hvor Sletten er bredere, Vollerslev-Terslev er ingen Sagn.

Alligevel maa Sogneskellet holdes. Vollerslev gjorde Hoveri baade til Juellund i Bjæverskov og til Giesegaard i Ringsted Herred. Samfærdsgrændsen var derfor ikke Herredsgrændsen. Men utænkligt var det, at udenbyes Folk skulde komme til et Ungdomsgilde her. De vilde blive set paa som Tossier.

For alle Marker var Led, en seks syv Stykker huskes, hvor Drengen maatte af Vognen og lukke Leddet op, naar man skulde køre igennem.

Paa Sogneskel ligger Fikintevænget, en lille Lund, som en Bonde engang vilde bjærge sig, men »fik inte«. Den hører nu til Vollerslev. Fikintehuset ligger ved Pramskoven ude ved Stevns.

— Det vides, at Sogneskel altid maa gaa i Kædegang. Kun Markskel gaar lige efter Snor. Men hvorfor det er saadan ved ingen. Der ses ingen synlig Aarsag, for selvom Skellet maatte krumme sig for Vandløb i Dalene, havde det ikke nødig at gaa ud og ind over Bakkerne.

Det kendes kun, at Skellet har noget med de underjordiske at gøre. Selvmordere jordedes gerne her, helst paa trebundet Skel. Ved Vollerslev Sogneskel fandt de en Benrad i den gamle Sognefogeds Fars Tid. Benraden blev lagt lidt tilside og Grøftegravningen fortsat.

— Rid af de Knolde og ind paa de Bolde! raabte Troldkvinden til Karlen. Saa maa den Troldkvinde, som løber efter Karlen, følge Staalets Gang i Jorden, Fure op, Fure ned, hun maa løbe, hvor Fure er lagt, og Selvmordsgengangeren der jordes paa Sogneskel faar her en bugtet Vej at følge, han bindes i den krogede Linje, er farefri for Bygden, men farlig for dem der vil bryde ind over Gærdet.

Bygd og Bo maa hegnes under de vildsomme Skove.

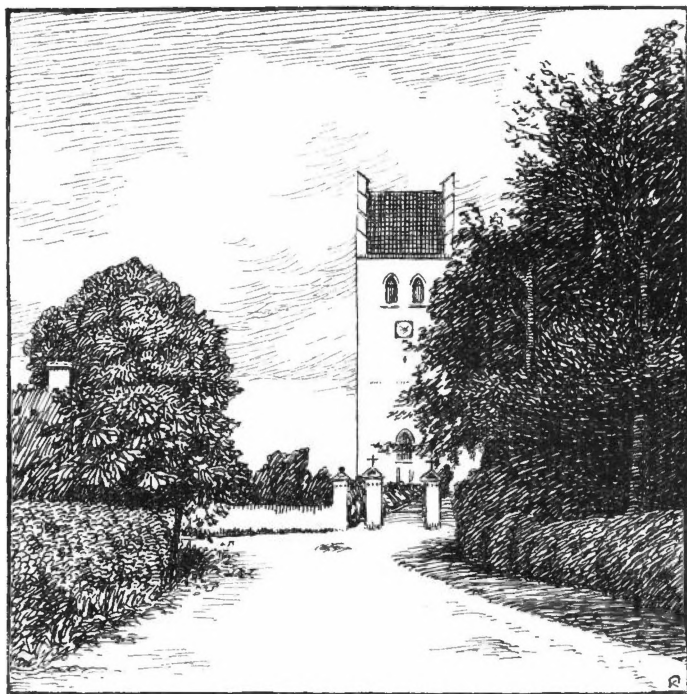
Men værre end alt hvad der kan komme udefra er Udyret indenbyes. Værre end Lindorm, Genfærd og Trold er Varulven, der kun stræber efter frugtsommelige Kvinder for at æde deres Fosters Hjærte. Varulven er ikke et Genfærd, men en kendt Mand, en Bymand der har dette Dyresind i sig. Der er mange gamle Sagn om ham paa Sjælland, men vestligt i Bjæverskov Herred findes ogsaa ny.

Senest vist er Varulven kendt i Skovboherredet.

Af Skoven kan komme Vilddyrsind, ihvertfald kommer Angsten for det fra Skovmulmet.

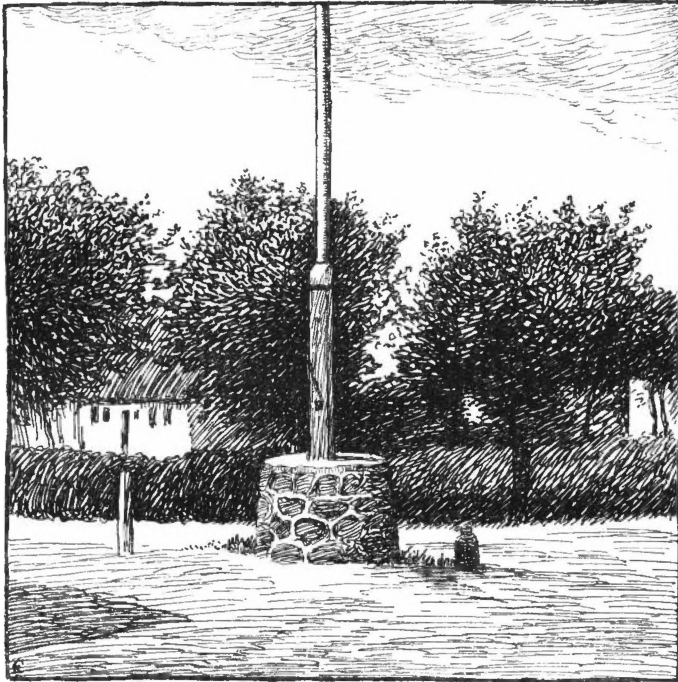
Sagnene her mælder om Kvinder og Kvinders Angst, og Folkeviddet fanger skæmtende det frygtelige, at se ud som at have slugt Sædder og skulle ilav med Herfølge⁹⁾. Eller at have ædt Herfølge og skulle ilav med Søllerup.

Henvisninger: ¹⁾ D. S. IV, 4. ²⁾ Wimmer, Runemindesmærker, og Both: Danmark I, 224. Se ogsaa Trap, sidste Udg. ³⁾ O. Nielsen, Herredskirker. N. K. S. III, 833. ⁴⁾ D. S. V, 348. ⁵⁾ D. S. II, 362 og D. S. V, 303. ⁶⁾ J. Kamp, 276. ⁷⁾ Trap, III, 358. ⁸⁾ Ingv. Ingvorsen, 169 og 13—14. ⁹⁾ D. Ordspr. S. 481.

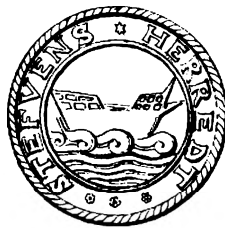

KONGESTRÆDE I HERFØLGE

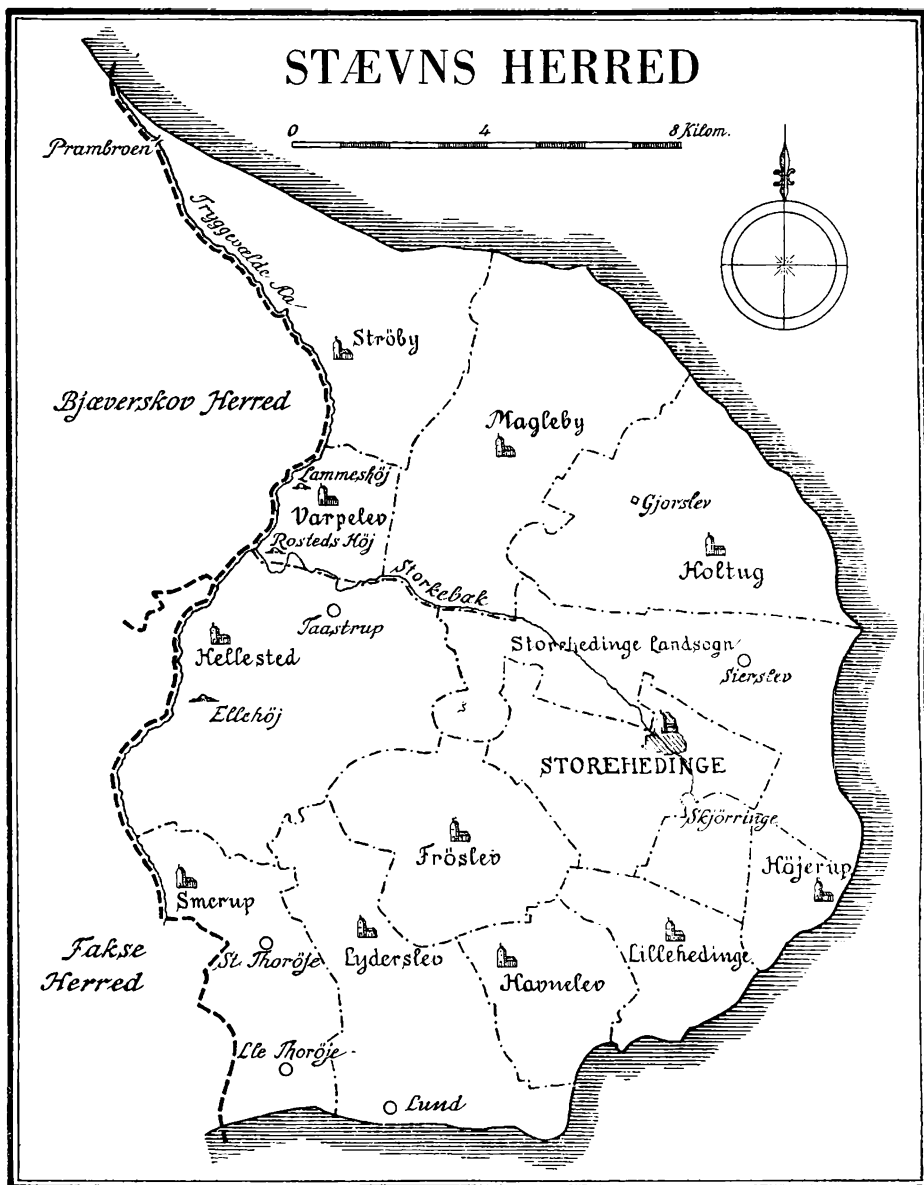
STÆVNS HERRED

MAJBÆNK I VARPELEV

STÆVNS HERRED

Stævns Øen nævnes som Land for sig: *paa* Stævns, og Folket her kaldes Stævnsbagger.

Herredet skilt ved Tryggevælde Aa fra Skovboerne er et Kongedømme: ikke med en død Sagnkonge, men med den navnløse udødelige Ellekonge, der aldrig taalte nogen anden Drot i sit Land.

Vel har baade Christian den Fjerde, Frederik den Tredie og Christian den Femte »med deres Nærværelse tilintetgjort denne Mening«¹⁾ — de fik Lov til at komme ind i Stævns — men en Kongevej som andetsteds for Rigskongen gives ikke her, og Ellekongen hævder stedse sin Magt. Han viste det ved altid at holde Rigets Fjender ude af sit Land, ligesom hans Fælle *paa* Bornholm.

Engelskmanden, der i 1807 var haard ved Skovboerne, blev grebet af uklar Angst, da han stod *paa* Prambroen til Stævns og naaede ikke over, men Skovboerne flygtede over i Ellekongens Værge²⁾.

Han nævnes ogsaa Klintekongen og boer da i Klintekongens Hule, som nu er styrtet ned. Sammen med Klintekongen *paa* Møen skal han have vundet over Grap *paa* Rygen¹⁾.

Som Ellekonge har han en Bolig i Storeheddinge Kirketaarn: Ellekongens Kammer. Nogle Egetræer ved Kirkegaarden kunde blive hans Krigsfolk, naar han løste dem dertil³⁾, og kongelige Kvinder er set om Natten i Haven⁴⁾.

Klintekongen og Ellekongen maa være samme Bygdegud, og muligt er Klintekongen et nyere Navn, eller Navn *paa* en dødelig Høvding der stred under Rygen. Men der kan ogsaa være skelnet mellem en ridende Odin og en kørende Thor, thi Ellekongen baade rider og kører. Ridende færdes han langs Østersøens Kyst. Ved Strøby Strand ligger Stenen, der kaldes Ellekongens Ganger⁵⁾.

I *Lund* farer Kongen gennem Kresten Drisens Gaard, hvor der er to Porte, og han følger Stævns Aa op til *Ellehøj* i Barup⁶⁾. *Paa* Varpelev Marker er Kornvipperne skaaret af efter hans Ridt⁷⁾.

Fra sin Bolig i Klinten rider han over Højerup Marker langs et Gærde, hvor den gamle Vej laa.

Men ind gennem Landet kører han ad gamle Veje, i Sierslev tværs over en Have, hvor ofte findes Oldsager.

Ild af hans Togt er set mellem Holtug og Gjorslev⁸).

— Ad Ellekongens Veje stedfæstes de stævnske Sagn, de findes langs Kysten og Tryggevælde Aa, ved Landegrændserne.

Fjender vilde trænge ind i Landet ad Aavejen, de varpede sig op til den By, der blev kaldt Varpelev, og her blev de slaadet tilbage af Vætter i Rosteds Høj — Ellekongens Folk, ligesom det skete paa Bornholm.

Men siden naaede Vikingerne længere frem. Da var Kristendommen ogsaa kommet. De vilde øde Smerup Kirke, men en Røst lød ud fra Kirken, og Vikingeskibet sank.

Eller: der var kristne Søfolk iblandt, de bad om at gaa i Smerup Kirke. Skipperen nægtede det. Skibet sank.

Kirkerne her ligger nær Aaen, Strøby, Varpelev, Hellested, Smerup somom det var Meningen, de skulde øve Vætternes Værk, gaa i Ellekongens Følge og hindre Fjenderne. Om Hellested og Smerup mældes, at de først var grundet længere inde i Landet, Hellested ved Taastrup⁹) og Smerup ved Store Thorøje. Thorsvættene trængte dem ud. I Varpelev er Kirken trængt ind, for to Nonner der ejede Gods baade her og i Bjæverskov Herred byggede Bro over Aaen og vilde rejse Kirken derovre. Murværket blev uset ved Nattetid ført tilbage til Varpelev, og Kirken maatte blive paa Stævns. Rest af Bro over Aaen har været kendt her¹⁰). Ogsaa udfor Strøby Skolelod over mod Store Taarnby skal der have været Bro, men Strøby Folk ser ikke den Vej. Derimod synes det, at Varpeleverne har haft Samfærd med Lille Taarnby — maaske stammer det fra Nonnernes Tid. Strøby Drengene slaas hellere med »Taarbisterne« derovre. Almindeligt var det aldrig, at nogen »kom der ned ad Landet« at bo eller blev gift »ad Skovsiden, man kaldte det«. Slettelandet Stævns havde ikke Fællig med de to Skovlande som det grændser til: Bjæverskov og Fakse Herreder, Grændsen til dem er draget gennem en hel Mytologi.

Først er der Kongefærden langs Kysten op ad Aadalen fra Smerup til Prambroen¹¹), Ellekongens Veje.

Dernæst er der Fjendesagnene, hvor Sørøvere trænger ind ad Aaløbet. Til dem slutter sig ogsaa Sagnet om Engelskmanden der ikke kunde gaa over Prambroen og Sagn om Røvere ved Prambroen, i Vallervakhuset (Vallø Vagthus), hvor rejsende blev overfaldet.

Fjendesagn knyttes til Kirkesagn i Smerup. Desuden er der Sagn om de andre Grænseskirker, Varpelev, Hellested, der maa flyttes.

Saa er der en Række Sagn om underjordiske i Lammehøj, Varpelev og i Ellehøj, Hellested Sogn. — Ved det trebundne Skel mellem Herrederne Troldhættebro bliver Heste stædige¹²). — Fra Lund ruller et Kaalhoved ned mod Skellet til *Lille Thorøje*. Om det ruller videre over Thorøje Mark til Stævnsgrændsen vides ikke, men der bruges at kaste en Toskilling til »Lygtemanden«, for at han ikke med sit flakkende Lys skal lede Folk vild hernede, hvor Aaen smalner til en Grøft. De store Troldborge er Lammehøj og Ellehøj, den første delvis sløjfet¹³). Ogsaa Tinghøjene ved Hellested er sløjfede¹⁴). Men Ellehøj staar skovgroet endnu, midt i Hvedemarken, og en Sti fører fra Vejen gennem den frodige Sæd op paa Højen, hvis Ejer bærer dens Navn. Stien gør Højen levende.

Fra Ellehøj fik Bondegården sin første Malmkedel. Det hændte her, som ved Ravnehøj i Lund, at Bonden kørte forbi Højen og hørte Raab: Sig til Adda, at Dada er død. Da han kom hjem og sagde dette, lød en Røst fra Ølkammeret og en Klingren af Malm. Det var en Trold der tog Øl, men han foer nu hjem til Ellehøj og glemte Kedlen. Den er endnu paa Gaarden, og der vides kun om den, at den i tre gamle Husmødres Minde efter hverandre har været i Gaarden og aldrig er købt. Den er en stor Messingkedel (eller Gryde) med Jærnhank, der klingrede, da Troldkonen slap den, og den hedder »Høvskelen« (Højkedlen).

Der var Liv i Ellehøj, da Bonden kørte forbi og hørte Raabet. Han hed Ole Pæsen, fire fem Mænd mindes i Gaarden, ingen hed saadan, han skulde til København, men da han hørte, de raabte derinde, at de skulde brygge og de skulde bage, og de skulde følge Ole Pæsen til København, saa vendte han om, for det Følge vilde han ikke ha, og da lød det: »Sig til Adda at Dada er død«.

Der var Jordefærdsgilde i Højen, men Højfolket skulde ogsaa følge

Bondens Færd, og Øl maatte de tage hos ham — for at kunne brygge selv til Æreøllet.

Højkedlen er rimeligvis den gamle Ølbolle der har været brugt i Bylav langt tilbage, til hellig Brug. Derfor maa den stamme fra Højen, Ellehøj mellem Barup og Hellested ved Tryggvældeaaen.

— I det vel afgrændsede Stævns er der kun faa Sagn om Skelstene. Nordstævns har Ellekongens Ganger og en anden Sten der skal være kastet af en Troldkvinde fra Højelse (Naverbjærgkællingen boede der) efter Herregaarden Gjorslev. Et uklart Sagn. Stene kastes ikke efter Gaarde, men efter Kirker.

Sydstævns har navngivne Sten ved Lund Havn: Gammel Københavner og Store Sælhundesten og Lille Sælhundesten. Mærkeligere er at der paa Lund Mark skal have været en Sten der klingede, naar man slog paa den.

Som i Ringsted Herred ligger der Sten ved Nord og Sydgrændsen, den ene klinger. Men der nævnes aldrig Majsten i Stævns, endskønt Majhelget er levende her.

Majstenen er gjort til Majbænk, eller Madbænk som den hedder. Ordet kan tydes Made, den tidligst vaargrønne Eng, og det er vel snarere Engens frodige Made end Skovens lyse Maj, der hilses i Vaarfesten.

Majstene findes kun i enkelte Byer og synes at kunne forudsætte en større Bygdesamling her, et Grændselag, men Madbænken haves ligesom det lollandske Midsommertræ i alle Egnens Byer, et indhegnet Træ midt paa Bygaden, en Støtte eller som nu paa Stævns en Flagstang, før oftest et Træ.

Der var Madpil i Havnelev, Madbænkspil i Barup. I Strøby laa forhen store Sten, Bystævne, om Madbænkens Pil. Ungdommen smykkede Pilen med Kranse som Midsommertræ, lagde Grøntørv over Stenene og sandstrøede Stedet Sankthansaften.

Klippinge og Magleby havde Madbænk. I Varpelev stod en Støtte med nogle Sten om, hvor Ungdommen ved Midsommer havde Gilde.

I samlet Følge gik man flere Gange rundt om Støtten og Stenene. Forrest gik to Karle og »bar Blus«. Blussene var høje Stænger med en Slags Krone af Bøjler, hvorom der var viklet Silkebaand. Efter Blusbærerne kom Spillemænd og dernæst Ungdomsfølget. De gik ud

fra en Gildegaard, hvor Gildet kunde staa i daarligt Vejr, men i godt Vejr dansedes der paa Marken — Maden — hvor et Sted var hegnet med hvide Lagener hængt paa Kæppe. Unge Piger mødte her med Kranse, som de kastede om Halsen paa Tilskuere, der saa maatte give en Mark for Æren og dermed var taget ind i Laget. Saaledes huskes det af de nær hundredeaarige.

Baade i Varpelev og Strøby er Madbænken nu en Flagstang paa en Stenfod med et lillebitte Jærnstakit nederst paa Stangen, lignende Vidjefletningen paa de lollandske Midsommertræer (Se Dansk Folkekarakter III). I Strøby samles Madbænkens Raad hver Syvsoverdag (27. Juni). Flaget bliver hejst paa Højtidsdage og de gamle Slagdage, og ved Familiefester naar det ønskes — ligesom paa Strynø Majstang. (Dansk Folkekarakter og Turistforenings Aarbog 1925). Men forhen havde Ungdommen ogsaa her deres Fest om Madbænken og deres lagenhegnede Dansested ved Avlebjærggaard.

I Varpelev stod Gildet ved Troldhøjen Lammehøj ude ved Aaen. Der var ogsaa Rettersted. Det huskes, at en Gaardmandssøn blev henrettet der, fordi han havde dræbt en ung Pige. Hendes Skrig høres fra Drabstedet — og fra Aaen høres de druknedes Skrig. Men Varpeleverne bar Blus og traadte Dans om Troldhøjen og Retterstedet.

Deres Støtte med Sten om, hvor andre Byer satte et løvet Træ, en Pil, bar stadig Mindet af Kagen, Retterstedet, og Varpeleverne bærer endnu Navnet »Tyrker«, Hedninger. Deres Sagn siger, at det var fordi de engang grov en Kvinde i Jorden til hendes Hals. En Heks? Nej, det var det ikke, en givt Kvinde. Hvorfor de gjorde det? Ingen kan sige det. — Nærmere Offerhandlingen er det ikke let at komme. Hvi skulde da Nonner bygge Kirke her hos de vaarvilde Hedninger, Tyrkerne i Varpelev. Kirken blev bygget, men ved Lammehøj fejredes hedensk Gudstjeneste saa sent, at de sidste Fester mindes.

— Et gammelt Skrift mælder (1667)¹⁵), at man tændte Ild og dansedes Sankthansaften paa Ildehøj ved Hellested. Mundtlige Meddelere mener ikke, at der brændtes Sankthansblus i ældre Tid paa Stævnns. Ilden paa Ildehøj maa da tidligt være slukket, og Højen maaske blevet kaldt Ellehøj (og gaaet over i Skuespillet som Elverhøj). Varpeleverne bar længe efter »Blus« af farvede Baand paa

høje Stænger. Men Klintekongen tager Bolig i Storeheddinge Kirke. Der spilles Elverhøj med de gamle grumme Sagn.

I Slettelandet Stævns, hvor man tidligst har sejret over Skovtykningerne, er den oprindelige Vaarfest i den første Grønning af Vaar, blevet gjort til en Høstfest der længe holder sig i et Midsommerhelg, men tilsidst blot fejrer selve Høsten, Agerbygdens eget Værk og fester for den fulde Grøde istedenfor den første Guds Lysning af Vaar.

Saa rides der Sommer i By. Det kendtes i Sydstævns. Hestene smykkedes med de Perlesæt, som Brud og Brudepiger bar ved Bryllupsgilde. Sommerridtet gaar rundt om i Gaardene i Sydstævns — mens Varpeleverne i Nordstævns danser om Troldhøjen.

I Sydstævns blev Høslet og Hvedehøsten fejret som Aarets store Helg. Mejerne mødte højtidsklædte i hvide Benklæder og Skjorter med sort Halsklæde. Pigerne var i hvide Særkeliv og hvide Bindeærmer. Der tages fat i det tidligste Gry og slides bravt til Davretid — saa leger de i Engen, arbejder igen før Middag og efter Middagshvilen. Middagen er Lammekødssuppe og Pisalger (Æbleskiver). Aftenen er Gilde.

Vaarens Blot først fejret i Høslet gaar over i et Høsthelg i Agerlandets Stævns, særligt i den Del der senere regnedes for den mest fremskridtlige, Frimenighedsegnen Sydstævns, hvor Minderne er ringe om Madbænken, men rige om Høstskikkene.

I Nordstævns staar Madbænkeflagstangen endnu ved Magt, i Varpelev og Strøby.

— Syd for Varpelev rinder en Bæk, Storkebæk, i Sogneskel fra Tryggevælde Aa, tværs gennem Stævns, midt gennem Storeheddinge og ud til Skjørringe.

Den skiller mellem Nordstævns og Sydstævns.

Storeheddinge Drengene kæmpede om Storkebækkens Grøft inde i Byen.

Fra Højerup ude ved Klinten gaar Ellekongens Vej langs et Dige i Retning af dette Skel, og ved Højerup boer Kongen her hvor de to Stævnsbygder mødes.

Der var Klintekongens Hule.

Derfra red Ellekongen ud de seks Uger før Jul, hvor han færdedes i sit Land.

Gamle Højerupfiskere ved ogsaa om en Magt der kaldes Havgysen. De sætter Synaale eller Rønnetræ, Flyverøn, i deres Garns Flaad, for at Havgysen eller Havmanden ikke skal skade.

Klintekongen, Ellekongen, Havgysen det er den Magt fra Havet som raader Stævn's Land. Den holder Fjender ude og Konger i Ave, men den frelser ikke sine egne i Nød — og Folk maa dyrke den Gud der frelser.

En hedensk »Sørøver«, en Skipper, med Kvinde og Barn var i Havsnød under Stævn's.

Det nyttede ikke, at han raabte til sin egen Gud. Saa lovede han sin Kvindes Gud og lovede at rejse Kirke, hvor de kom frelst ind paa Kysten.

Højerup Kirke byggede han her, hvor Guds Moder hjalp ham ind, og Helgenbilledet i Kirken tænkes at være ham selv med Kvinde og Barn. — Ja, hvad skulde det ellers være! siger en af hans Folk, en Stævnsskipper. Andre kan se det er Jomfru Marie, og dette Sagn maa være Tegnet fra den Gud, der hjælper. Det kendes ogsaa i Gudhjem, atter har Stævn's og Bornholm samme Sagn. (Turistforen. Aarbog 1926).

Kvinden i Havsnød er et hedensk Gudesagn der er blevet kristnet som Hedninger blev det, og som kendes fra flere af vore Ølande (Se Øsagn).

Nu troner den hellige Kvinde, Skipperens Kone eller Guds Moder selv, i Højerup Kirke paa Havgysens Strand, hvor Ellekongen, Klintekongen kan samle de to Stævn'sbygder — men Klinten hules ind under Kirken.

Havgysen er derude, Ellekongen færdes om alle sine Landegrænder, Kysten og Aadraget rundt og ind langs det gamle Dige. Men det gode frodige Stævn'sland er opdyrket i den gode Guds Navn.

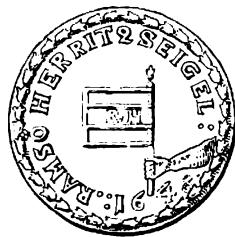
Den høje Slette er muldrig og jævn, Luften høj og mild, Landsbyerne stille og velholdte. Med alt det boer der et stridigt Sind i de fredsæle Stævn'sbagger.

Henvisninger: ¹⁾—¹⁾ Weinwich, Stevn's Herred, 166. ²⁾ D. S. II, 8, 9. ³⁾ Thiele II, 189. ⁴⁾ Sv. Grundtvig I, 181. ⁵⁾ Sktgr. 1885, 215 og D. F. S. ⁶⁾ Samme. ⁷⁾ Samme. ⁸⁾ D. S. II, 10. ⁹⁾ D. S. III, 164. ¹⁰⁾ D. S. III, 147. ¹¹⁾ Ellekilde i Præstø Amts Aarb. 1920 og D. S. II, 8,9. ¹²⁾ D. S. V, 599. ¹³⁾ Sktgr. 1885, 215. Thiele II, 208, D. S. I, 79 og III, 65. Egen Optegn. ¹⁴⁾ Trap, 375. ¹⁵⁾ D. S. III, 65.

TUNE OG RAMSØ HERREDER

HERLOGS HØJ

Køge Aa skiller mellem Hedeboerne paa Sletten i Ramsø og Tune Herreder og Skovboerne i Bjæverskov Herred. De mødtes i Køge.

»O Gud o Gud i Køje« — eller: »Se Køje Høns« er Ord herfra. Hønsene — i Bylavssproget vist det samme som Nybyggere — kunde være et nyt Køge i Modsætning til Gammelkøge.

Til denne Skelby kom ogsaa Stævnsbagger. Tre Stammer mødtes, og hver bar sin egen Klædning.

Ringsted Købmænd nøjedes med at lægge een Klædevare paa Disken, men Køge Købmænd maatte have tre efter de skellige Stammers Skik.

Ved Markedsdansen i Karl Hans's Have dansede Hedeboerne »Hedeboerne« i den ene Ende af Salen, Skovboer og Stævnsboer i den anden. Der var altid Skel. Gik det haardt til, da saa Hedeboen i Skovboen en Træl, i Stævnsboen en Fjende.

Hedeboere var gammeldags og svigtede ikke sine Helgendage, da andre afskaffede disse. Stævnsbaggerne var Fremskridtsfolk. — Fatige Folk fra Bjæverskov gik til Heden (Højelse) at bede i Guds Navn om Uld og Sul. Skovboerne har siddet paa deres Bygd i tusinde Aar, og kanske er de endnu ikke helt jævnlige med de svære Bønder af Slettebygderne, hvor Danmarks bedste Jord blev fundet i Karlslunde, Tune Herred.

Men et gammelt Ord nævner Ørken Skov paa Tune Hed. Ingen huskede det uden en Skiftning (trolldbyttet Barn) der mindedes »Ørken Skov paa Tune Hedd og slet Hedd paa Humleore. Nu er der slet Hedd paa Tune Hedd og Ørken Skov paa Humleore«¹).

Dermed maa siges, at den frodige Slette ogsaa engang var ørkenøde, og at dens Bygd strækker sig mellem disse Steder, Tune og Humleore.

Skoven Humleore ligger i Ringsted Herred paa Skel til Ramsø og Bjæverskov. Der boede Kong Humble, som (nævnt under Ringsted Herred) smed sine Fjender ned i en dyb Brønd. Inde i Skoven ligger

ret store Jordvolde, Fortids Fæstningsværker, og i Grantykningen kendes et Kær, hvortil Humblesagnet knyttes.

I Ringsted Herred sad Kong Siger, Kong Lodden og Kong Humble. Ligesom Siger har Humble Magt over et Treherredsskel: Ringsted, Ramsø, Bjæverskov.

Sydlig i Bjæverskov ved Skellet til Stævns og Fakse Herreder sad Kong Hother, og nord for Tune i Skel mellem Smørum og Tune Herred havde Kong Hunding sine Borgvolde ved Hundige.

Humble, Hother og Hunding med Siger i Sigersted og Klintekongen i Stævns deler det østlige Sjælland i Kongebygder. Men Kong Dan af Danmark har sin Høj ved Køge Aas.

Skattene — Kongeløsen — er i Pedersborg Kirkebakke, i Hothers Høj paa Haarlev Kirkegaard, i Baldershøj syd for Tune og maaske flere Steder.

Løngange gaar der fra det trebundne Skel, Ramsø—Tune—Sømme, Gadstrup Kirke og til Roskilde Domkirke, Roskilde Fjord²). Den Vej skal Bygden ud.

Et underjordisk Svælg kendtes fra Tune til Køge, da to Plovstude faldt gennem Jorden ved Tune og kom uskadte op paa Køge Landevej³).

Ved Kildebrønde nord for Tune faldt en Kalv i Skævekilde og kom op paa Amager.

Hedden, Sletten, udstrækker sin Magt imod Nord og Syd, og mod Syd er Grændsen, Køge Aa, kendelig for enhver, men mod Nord er det ikke saa tydeligt, hvor Hedden holder op.

Landevejen ved Hedehusene skal danne Skel, siges der nu, og paa dette Sted er Herredsgrændsen, men synderligt Boligskel kendes ikke uden det, at Hedeboernes gamle Helligdage, særlig vor Frue Dag, ikke gjaldt i Sømme Herred.

Folkefærdet er jævnt den samme, Hedebo dragten har ikke skarpt Skel i Nord og Vest. Vejleaa sætter ikke Skel som Køgeaa.

Over Vejleaa syd for Taastrup fører Thorsbro ved Thorslunde. Her mødtes Ungdom nord og sydfra til Dans paa Landevejen ved Thorsbro Sankthansaften. Mest fra Sognene Ishøj, Thorslunde, Kildebrønde, Greve og særligt de to sidste syd for Aaen, de fejrede ogsaa Vor Frue Dag (2. Juli) her. Der kom Spillemænd og Kagekoner, og

Dansen gik paa Landevejen over Herredskellet i den lyse Sommer-nat. En egen Slags Kildemarked, der nu kun svagt mindes af halv-femsaarige.

Denne Dans over Aaen er en Midsommerfest, der kan have været fejret flere Steder i Hedeboegnen end det nu vides. Hedden er saa rig paa Bække som fattig paa Høje. Gennem de fleste Byer løber en Bæk, og til Bækken kunde offres en Blomsterkrans Sankthansaften, men Sankthans Blus paa Høje var mindre brugt. Vaarfesten maa fejres ved Kilder uden Ild.

Underet kendes i Kilden, naar den i Karslunde en Søndagmorgen ved Kirketid bryder op med en Magt som alt skal gaa under. Folk maa stoppe Dyner i den, men om Natten brød samme mægtige Væld op i Greve, siger Sagnet⁴). Vældet blev tæmmet til Folks Brug, men det har Guddomskraft.

Heddens Kilder faar ikke Helgennavne og stort Lægedomsry, ej heller skyes de som Helvedes Kedler, men hver Dag giver de Byen dens friske Vand, og ved Højtid kalder de til Dansen.

Syd for Tune ligger Baldershøj og Nord for er Byen Baldersbrønde med Baldersbæk, der ogsaa rinder gennem Ishøj.

Gamle Rim klinger om Balder, at Balder slog Rune⁵), eller at »Balder Rune tog til Tune.«

I Baldershøj gravesdes efter Skatte. Men her skete, hvad ellers aldrig høres i Skattegraversagn, at Graverne blændede syntes at se et Vandvæld stige op fra Højen og true dem, de flyede, og Skatten blev i Baldershøj⁶).

Balder havde Magt over Kildevældet, da hans Høj krænkedes. Er han Asaguden, tegnedes han aldrig klarere end her ved den rene Kildes Kraft. Hans Død for den blinde Høders Pil er vefuld som en Kilde sluknet i Jorden, og hans Liv maa grædes frem som Kilder pibler af Muld.

Men Slettelandets Midsommerfest er nu kun tilbage i næsten hundredaariges blege Minde om Dans paa Thorsbro. Og Tøkk græder med tørre Øjne.

— Tilbage blev ogsaa i Bækkenes Byer faste Bondelav, hvor Oldermanden aarligt skiftende bød til Samvær og Gilde nær ved Kyndelmisse og Mikkelsdag. Det er de Tider, hvor man maaler sit Forraad.

Mikkelsdag er Høstgildet, som paa Hedden er særlig stort, og ved Kyndelmisse skal der endnu være Hælvten af Føde og Foder i Huse.

Bondelavets Nytaar fejres derimod i Vaaren, helst ved Pinse, første, anden eller tredje Pinsedag (saamange er der paa Hedden) baade i Højelse, Tune og Jersie. Snoldelev skifter Oldermænd i Juni, og Reerslev havde ogsaa sin faste Lavsdag anden Pinsedag, men Oldermandskiftet var maaske lagt hen til Nytaaret i Januar. Reerslev har næsten glemt sit Lav, men der findes endnu en Kobberbøsse med tre Laase, mange Navnebogstaver og Aarstallet 1764, og ved Gaden er et gammelt Bystævne med ti Stene, klemmt inde i et Stakit, saa der ses, at det ikke bruges mere.

Solrød har ogsaa haft sit stensatte Stævne, som huskes af ældre Mænd. Ellers tales der ikke om Stævner, men Bylavsskikke mindes og staar delvis ved Magt endnu sine Steder. De synes at være de samme i Tune og Ramsø Herreder, hvor ingen nulevende er vidende om Forskel i Sæd og Skik.

Ramsø-Tune er den brede Slettebondebygd i Modsætning til Skovboer og Stævnsbagger. Hedden helligholder Vor Frue Dag, tredje Højtidsdage, Jul, Paaske, Pinse, og Mikkelsdag til Forskel fra baade Smørum og Bjæverskov.

Men Salløv i Tune og Gadstrup i Ramsø tænkte vist aldrig paa, at der laa et Herredsskel og Sysselskel imellem dem, siges der. Alligevel er Salløv Udmarken mellem tre Herreder, og paa Salløv Banke maa de ugifte leve deres fattige Liv efter Døden udenfor gode Mænds og Kvinders Lav i det evige Rige: Pigerne bliver Viber og Karlene Skovduer. Saa tales de ved paa Salløv Banke, Viben skriger: Je vilde, du itt — og Skovduen kurrer: Je tur'e itt.

Ramsø-Tune Skellet gaar fra Salløv i Syd, drejer i Øst og følger Skensved Aa. Den hindrer ikke Gildeslav mellem Jersie og Ølsemagle, og Højelse har vist haft bedre Lav med Jersie end med sine egne storsindede Ølbyer. De to Herreder jævnedes godt imellem sig, men helt kunde det ikke dølges, at Skensved Aa engang gjorde Skel mellem Sjællands Medelsyssel, Ramsø og Østre Syssel, Tune. De gamle sa, at et Nattetogt gik med Hornlyd og Hundeglam fra øst til vest langs Skensved Aa.

Det Skel vogtes af Navrbjærgkællingen. Nu er Navrbjærg Navnet paa nogle Huse og en Mølle, hvis Fod bag den hvide Mur siges at være den gamle Navrbjærg Høj, hvor Kællingen boede. Men Højen er gravet bort saanær som til Møllens Fod og staar ikke paa gloende Pæle i Højtidsnætter, siden Møllens Korsvinger er sat over den. Navrbjærgkællingen er den langbrystede Ellekvinde Slaskepat, der ellers jages af Kong Volmer, men her jages af Asathor, naar hun angst for Tordenen flyer fra sin Høj og løber ad Højelse til og ud i Harekær. Ellekæret paa Skellet til Ejby Sogn, skrigende sit Navn »Slaskepat«.

Der er sat Kors over hende nu, men ogsaa før Møllen kom, havde hun med Kors og Kirke at gøre.

Fra hende tog en rask Karl det Bæger, som nu er Alterkalk i Højelse — og da Kongen vilde have Højelse store Kirkeklokke til København, var det Navrbjærgtolden, der holdt fast i Naveret paa den Vogn, som skulde føre Klokken over Skensved Aa. De spændte seks Spænd Heste for Vognen og de spændte syv, det hjalp ikke, Vognen stod fast og kunde ikke føres fra Medelsyssel over i Østresyssel, men da de spændte to Heste for, kunde Klokken køres tilbage, hvor den hørte hjemme.

Der skinnede Lys af et Hul i Navrbjærg. Drengen vilde kaste Skarn derned. En krumbøjjet Kælling eller en lille Kone kom og slog Drengen, saa han tabte Mælet⁷). Stor er hun ikke, men alligevel af Kæmpeætten, Søster til den Kælling i Skaane, som hadsk paa Højelse Kirkeklokke slyngede den »Kællingesten« der laa lidt fra Aaen. Der førte en gammel ulovlig Kirkesti fra Kællingestenen langs Kappelsagre til Højelse Kirke.

Disse Kappelsagre hører vist sammen med Historien om den helige Margrete, Absalons Frænke, som dræbtes af sin Mand Herlog i Ølsemagle og jordedes som Selvmorder, som Skik var, i den vilde Mark paa et Skel. Efter at der skete Undere, brændte Lys, paa hendes Grav, blev hun uden pavelig Lov gjort til folkelig Helgeninde. Et Kapel rejstes hvor Underne skete, og deraf kom vel Navnet Kappelsagre⁸).

Fra Navrbjærgkællingen, der vogter Skel, flyer for Thor, drages ind i Kirkens Kreds — og til Hellig Margrete, der dræbtes af Herlog

og kaares til Helgen, er kun den Overgang, som maa findes mellem upersonlig og personlig Gudsdyrken og ikke mere. Det er en Gude-
dyrken med Udvikling fra Troldkvinden til Helgeninden kendt i
flere Sagn. Men Navrbjærgkællingen levede videre i Sagnet, mens
Historien om St. Margrete glemtes og spores nu kun i Stednavne
som Kappelsagre og Herlogs Høj, hvis ikke det sidste er et sent føjet
Navn til Rishøj.

Ved samme Væld jordfæstes Folkedrømmene om Troldkællingen
og Helgenkonen, og paa hver Side af Vældet sidder de samme Hede-
boer med deres egne Helligdage og Gudehov, hvor Oldermænd byder
til Kyndelmissegilde i Jersie med Suppe paa fire Lispund Oksekød,
fast Maal, og tilsvarende Drik.

Vældet er Sysselskel. Det hilses af Troldkællingen fra Skaane
med et Stenkast, den nævnte Kællingesten, der nu er kløvet ud til
en Gaards Bygning.

Om andre Mærkesten gaar der Sagn. En Sten med udhugget Sæde
i Tune skulde føres til Kunstkammeret i København, fire Mand læs-
sede den, men ingen andre Heste end Præstens de sorte vilde trække
den bort⁹).

Lidt fra Syv Kirke nær Skellet til Sømme Herred laa en Sten
kastet efter Kirken af Troldkvinden i Horns Herred¹⁰) og noget syd-
ligere, midt i Magleskov, nær Voldborgskellet ligger Graasten, hvor-
fra Spædbørn blev taget, før Storken kom med dem, hvis de ikke
blev fisket op af Gammelsø i Stubberup Storeskov ved Skellet til
Ringsted Herred¹⁰).

Det er Grændsemærker i Nord og Vest. Men det skarpeste Skel lig-
ger mod Syd til Skovboerne, Køge Aa. Den er sagnmærket til begge
Sider. Paa Skovbosiden løber to Hunde med gloende Gab og Lænke
ad en Sti langs Landevejen ved Skovhusvænge. Paa Hedebosiden
løber en Hest paa Gammel Lellinges Vold, Træerne suser vældigt i
Natten, og Vogne holdes fast.

Her paa Køge Aas er Danhøj, hvor Kong Dan jordstedtes og skraat
overfor i Aaen er Klokkerhullet.

Der siges det, Vandet hvirvler rundt, og det var en Drengedaad
at svømme over det bundløse Klokkerhul.

Lellinge Bymænd vilde engang maale Vanddybden og sænkede et

Plovjærn bundet i et Reb (Høvævle til at binde Hølæs med). Der var ingen Bund, de bandt to og tre Høvævle sammen og drog dem atter op. Da var Plovjærnet borte, men en Hestepande (eller Menne-skeknogle) isteden, og derpaa stod med Skrift de Ord: Næste Gang I maaler, skal I maale med jer Hals.

Siden skete det, at en Kone fra Lellinge skyllede Tøj i Klokkerhullet og fik Øje paa en Guldske i Vandet. Hun rakte efter den, gled ud — maatte maale Dybden med sin Hals.

Men før hende var en Gaard sunket, og deraf blev Klokkerhullet. Bonden bandede Højelse Kirke første Gang Klokken lød, mens hans Tjener gudfrygtig slog Kors for sig og nævnte Guds Navn. Tjeneren frelstes. Bonden og Gaarden sank.

Ingen maaler Helligbrønden, Klokkerhullet under Dans Høj. Hvad der hviler i det mørke Væld, Bonden og Kvinden, Gaard og Guld er i Dødsrigets, Lindormens Varetægt. Og Lindormen, eller Dragen, ruger over Guld paa Ølby Aas, siger de i Ramsø Herred, den er ogsaa set i *Lindet Skov* af Lellingerne i Bjæverskov Herred. Lindormen hængte i et tvejet Træ i Skovbrynet Lindet syd for Aaen.

Den lagde sig engang for Ejby Kirkedør — flækkede med sin Hale en dristig Karl, som vilde springe over den.

Kirkegængerne brød Hul paa Kirkens Nordmur, og gik den Vej i Kirke, men Lindormen gav sig til at bryde Grave op paa Kirkegaarden.

Saa klækkede Ejby Mænd en Tyr op i tre Aar og førte den mod Ormen, men Tyren var ikke uvan endnu. Seks Aar gammel veg den atter for Ormen, skønt den havde levet af sød Mælk i tre Aar. Først da den end et Aar var født op med Sødmælk og Nøddekærner, rev den Bugen op paa Dragen, hvorpaa den vild af Dragens Edder løb ud og sank i Ejby Mose, hvor dens Horn blev fundet og gemt i Kirkens Skab, men siden som Uroksehorn kom paa oldnordisk Museum.

Dragen mistede Livet, men Dragen er ikke død. Da den skreg, svarede dens Mage paa Ølby Aas ved Danhøj. Og herfra vil den atter komme.

I Ejby Kirkes ydre Nordmur ses Billedet af Dragen, i en Dørbue af Fraadsten med Indskrift, saa opløst af Vejrliget at den burde skærmes.

Hedeboer er skilt fra Skovboer ved Køge Aas og Køge Aa med Ildhunde, Helheste, Drager, men alligevel er Hedeboerne gaaet over Skellet og har taget Eng og Græsningsret i Skovbolandet. Flere Byer har haft det, endnu har et Par Gaarde i Ølby deres Enghave hinsides Aaen ved Klokkehullet.

Hvordan fik de den? De velkendt rige og storsindede Ølbyer har næppe haft Brug for Hjælp fra Godset, taget fra fattige Skovboer. Men Klokkehullet er Fællig. Samledes de her i Midsommerleg og fik fast Græsningsret til deres Heste. Et enkelt Kildeskrift fra Middelalderen Roskildebispenses Jordebog lægger Lellinge til Ramsø Herred¹¹).

Sagnene skiller og Sagnene samler i et underligt Spil.

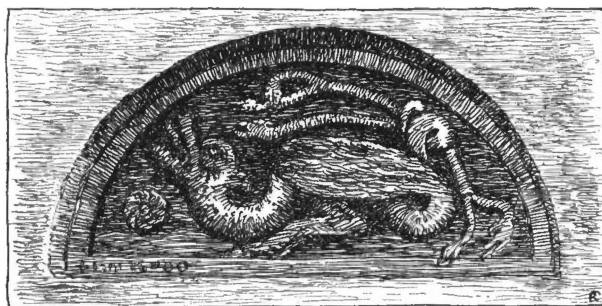
Dragen er baade i Ølby Aas og i Lindet Skov. Et nu glemt Sagn mælder ogsaa om Tyrekamp i Lellinge Kirke¹²).

Som Ramsø-Tune er fælles om Naverbjærgtrolden og Hellig Margrete ved Skensved Aa, er Hedeboer og Skovboer fælles om Lindorm og Klokkehullet.

Thi Rigskongen Dans Grav hæves paa Aasen over Skellet.

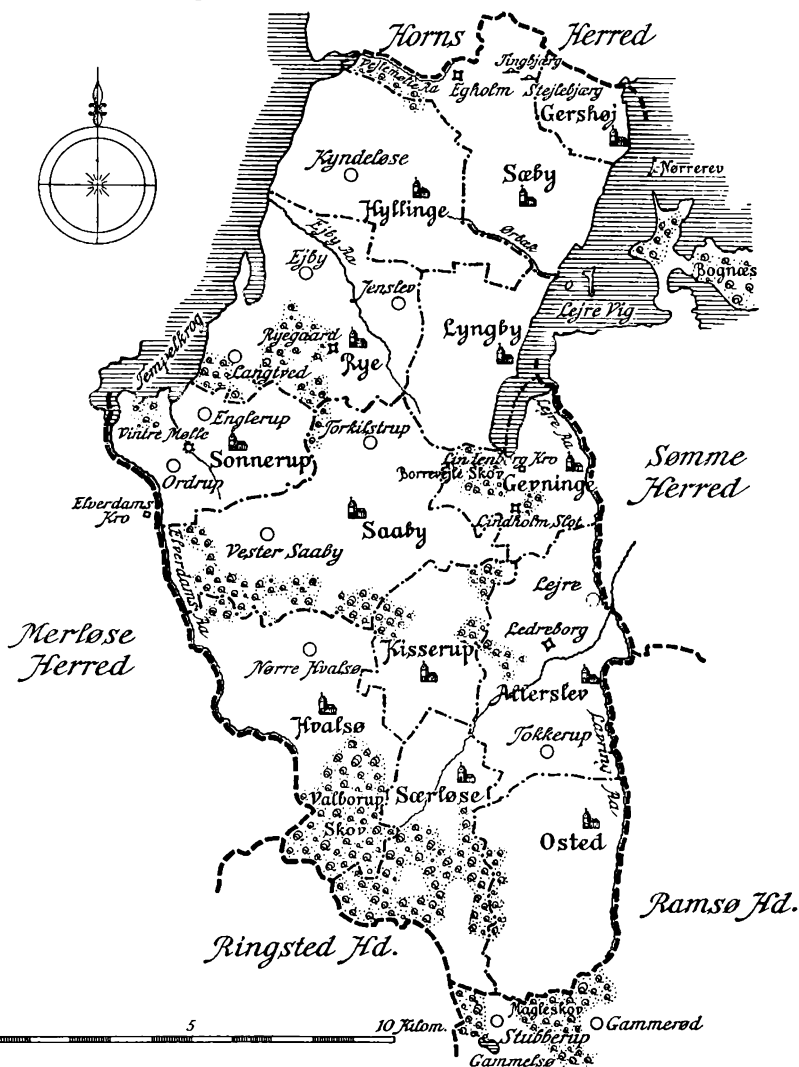
Lindorme lænker Stammerne sammen om Dans Høj, mens Bønder slaar Midsommereng hinsides Aaen.

Henvisninger: ¹⁾ D. S. III, 395. ²⁾ Sktgr. 1884 II, 202. ³⁾ D. S. III, 370. ⁴⁾ Thiele II, 26. ⁵⁾ D. S. IV, 45. ⁶⁾ Thiele 341. ⁷⁾ Thiele II, 242 og D. S. I, 329. ⁸⁾ N. P. Nielsen, Aarb. f. Kbh. Amt 1912. ⁹⁾ D. S. IV, 323. ¹⁰⁾ D. F. S. ¹¹⁾ H. Knudsen: Danmark i Middelalderen (S. R. D. VII 109 f.). ¹²⁾ D. S. II. 190. — Desuden Optegn. og mundtl. Medd. fra Red. N. P. Nielsen.

LINDORMEN I EJBY KIRKE

VOLDBORG HERRED

VOLDBORG HERRED

KONGSGAARDEN I LEJRE

Det gamle Kongesæde, Lejre, Skjoldungernes By, ligger ligesom Sigersted, Siklingernes By, hvor tre Herreder mødes, tillige ved Grændsen mellem to Sysler: Sjællands Østre og Medelsyssel.

Lejre hører som Sigersted til Medelsyssel, men Dankongerne i Lejre vogter Fjorden ved Roskilde, den sjællandske Sigerslægt kun Aaen ved Ringsted, og det var lovlig lidt at bygge Kongemagt paa.

Om Lejresædet knytter Voldborg, Sømme og Ramsø Herreder deres trebundne Skel.

Mellem Tokkerup og Allerslev skal Kongerne være blevet hyldede paa en Sten¹). Den ses ikke mere, men et sjældent Vejkryds mærker Stedet.

Her kunde være et gammelt Tingsted for Voldborg Herred, fra en Tid hvor det ikke laa under Roskilde.

»Før min Tid,« sa en gammel Mand i Hvalsø om Lindormen dær. Han tvivlede ikke om at den havde været. Ved det modsatte trebundne Herredsskel i Vest: Voldborg, Merløse, Ringsted, Skellet mellem Medel- og Vestre Syssel laa Dragen og solede sig ved Kirkedøren i Hvalsø. Døren maatte flyttes om i Nord, men derfor var Dragen ikke borte. Saa blev en Tyrekalv opfødt med sød Mælk og Nøddekærner i tre Aar til Kamp mod Dragen. Kampen stod udfor Kirken — men Taarnet revnede. Stedet kaldes endnu Tyrebroen, en Trekant Gadejord udfor Kirkelaagen. Den gamle mener, at der var en Indhegning til Kampen. — Muligt i Minde om et hegnet Bystævne og Helgsted.

Tyren sejrede her paa Tyrebroen: »men det var før min Tid«.

Det lyder ogsaa, at Dragen jordedes udfor Kirkedøren, snarere Laagen, Kampstedet, for at alle Kirkegængere skulde træde over dens Grav, hvilket ikke er en Haan, men en Hyldest til Dødskongen dernede²).

Endnu et trebundet Herredsskel — det tredje — har Voldborg til

Ringsted og Ramsø Herreder, men her er Helgstedet inde i Ramsø Herred, hvor »Graasten« ligger midt i Magleskov ved Skovvejen Gammerrød—Stubberup i Borup Sogn. Herfra kommer de smaa Børn. Man henter dem, ikke hos Storken, men i Gammelsø, eller ved Graasten, og den Sten er mærket af en Knytnæve og en Kyllingefod: det stærke og det spæde³).

Ved de trebundne Skel sker det mærkelige: Konger hyldes i Øst, Dragen dræbes i Vest og i Sønder rinder Livet op af Gammelsø.

Disse Steder staar Mærkestene: Ved Gammelsø Graasten, paa Nørre Hvalsø Mark en troldkastet Sten⁴) og ved Allerslev den nævnte Hyldningssten.

Inde i Lejre By er Kongestenen og Dronningestolen. Kongestenen ligger fladt i Jorden i Haven ved den gamle »Kongsgaard«, en køn gammeldags Stuelænge. Dronningestenen ligger bag et Hus nedad mod Aaen, er dannet som en Stol og i Sædet er Mærker af Fod og Stav. Saaledes er disse Huller blevet vist Børnene af deres Forældre og vises nu af en ældre Kone som er født i det Hus Stenen hører til. Det var her Dronningen steg tilhest, sa de gamle.

Endnu et Stenmærke kaldet »Troldby Kælling« ligger paa Kyndeløse Mark og skal være kastet af en Trold fra Stranden ved Holbæk over Fjorden mod Hyllinge Kirke, men faldt mellem Kyndeløse og Ejby, ved Sogneskellet mellem Hyllinge og Rye, hvor den vender sig, naar den lugter nybagt Brød⁵).

Her synes at være et gammelt Folkeskel. En gammel Nidremse taler om Grændsefolk i disse Egne: Rye Rak og Jenslev Pak, Ejby stolte Karle. Langtved lange Laser, Sonnerup er en stor Stad, i Englerup har de ingen Mad. Vintre Mølle ligger i en Hule. I Ordrup har de aldrig en Smule. — Mellem disse Folk og Hyllinge Sogns, hvorom der ikke er Nidremse, staar Troldby Kælling.

Herredsskellet mellem Voldborg og Horns ligger nordfor Hyllinge Sogn, men det er lidet kendt. I daglig Tale kaldes hele Næsset Hornsherred, og Voldborg Herred ved de næppe hvad er som boer der. De holder for, at Landevejen Kalundborg—Roskilde skiller, nord for den skal det være Horns Herred. Vejen fører gennem Borrevejle Skov inderst ved Lejre Vig, og Skoven havde Ry for sine Røvere. Thyre Boløkse blev ved sin ældste Søn Moder til elleve andre, siger

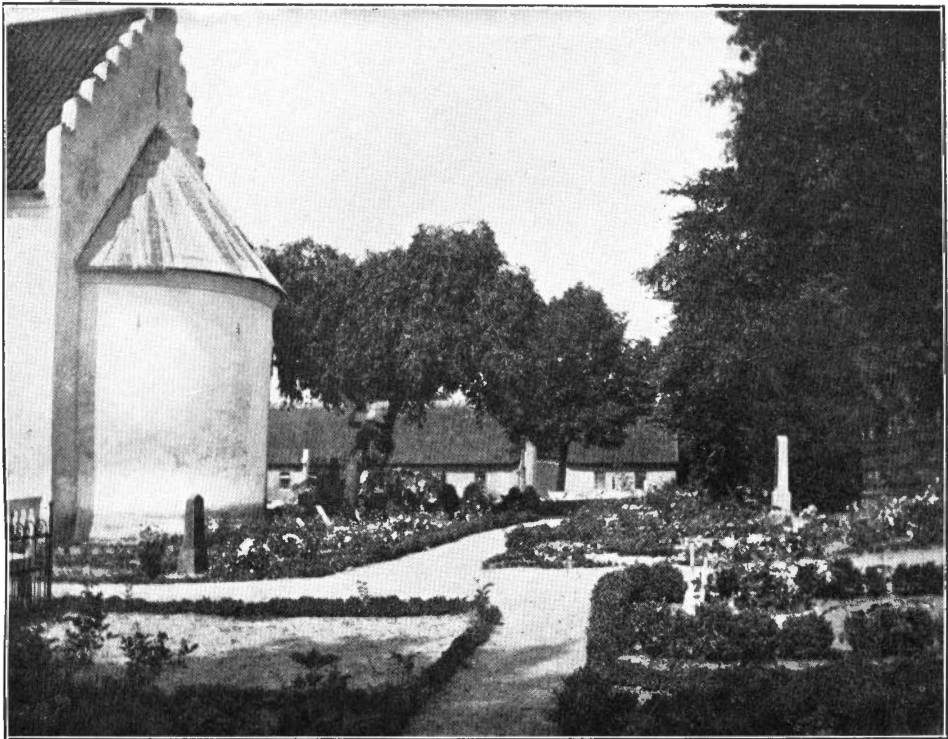
Sagnet, og de hærgede vejfarende Folk. Men tilsidst blev Thyre fanget, hun hvilte sig paa en Træstub, og en Karl slog en Jærnkile gennem hendes Skørt saa hun sad fast. Saa hentede han Folk, og de fangede Røverne, den yngste vilde de lade leve, men han krævede at følge de andre i Døden. De blev alle rettede og stejlede i Skoven ved Thyres Hul, der endnu vises som en Dal mellem Træerne.

Her hænder det at Hestene kommer i Sved og næppe kan drage Vognen efter sig. Saa har man faaet Thyre og hendes Sønner op at age⁶⁾).

Der skal være fanget Røvere i Borrevejle Skov først i Syttenhundredet — men det er tvivlsomt, at Sagnet derved er dannet, hvertfald har de næppe været de første Røvere ved Vigen. Ved Borrevejle kunde være Stedet, hvor Voldborg har standet, som gav Herredet Navn, fordi den værnede Kyst — og som nu ikke kendes. Voldborg vilde da være Lejregaardens Kystvagt. Nu ligger Lindholm Slot og Lindenberg Kro her isteden.

Fra Troldby Kælling og til Thyre Boløkses Hul kan der drages en Grændse, som muligt er den ældste, mellem Voldborg og Horns Skovlande. Paa den færdes der et mystisk Dyr Kallekærsoen ved Jenslev. Hun er gylden, skarprygget og slem at møde og varsler Uheld særlig for dem der skal giftes — og selv skal hun barsle. Nytaar — Helligtrekonger vandrer hun med sine Grise⁷⁾). Det er Julegaltens Tid, og Tiden hvor Bydekongen drager gennem sit Land. Men om ham vides intet her. Det er de tre Hunvætter: Troldbykælling, Kallekærsoen og Thyre Boløkse, der sætter Skel mellem Voldborg og Hornsherreds Skove.

Henvisninger: ¹⁾ D. F. S. ²⁾ D. S. II. ³⁾ D. F. S. ⁴⁾ D. F. S. ⁵⁾ D. F. S. og A. Uhrskov II, 209. ⁶⁾ Thiele I, 361, D. S. IV, 496. ⁷⁾ E. T. Kr., Æresbog, 57.

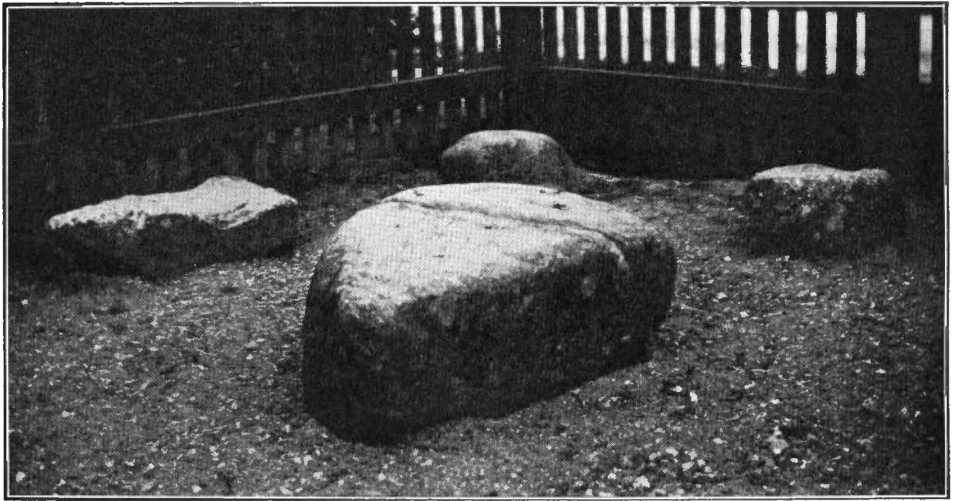

HAARLEV KIRKE; TILHØJRE TRÆER PAA HOTHERS HØJ

ELLEHØJ

H. A. Kjær fot.

BYSTÆVNE I RERSLEV

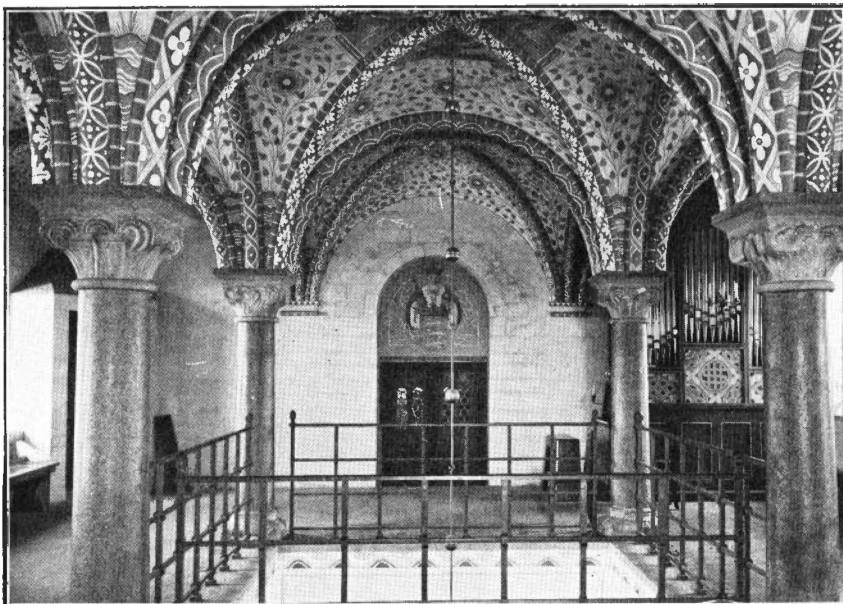
SKJENSVED AA VED NAVRBJÆRG BRO. AAEN SKILLER MELLEM RAMSØ OG TUNE HERREDER

VEJKRYDS MELLEM TOKKERUP OG ALLERSLEV

RØVERKULEN I BORREVEJLE SKOV

LEDØJE KIRKE: OVERKIRKEN

K. Hude fot.

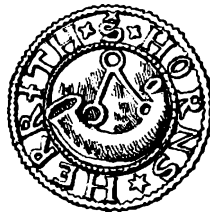
LEDØJE KIRKE: UNDERKIRKEN

K. Hude fot.

HORNS HERRED

SKULDELEV KIRKE

Det sjællandske Horns Herred er ikke som det jyske en Odde, der kløver Skagerak og Kattegat, men et løvrigt Næs, der gemmer sig mellem Issefjord og Roskildefjord. Næsset Horns Herred er det sjællandske Middelsyssels Skagen.

Det er landfast med Voldborg Herred, hvor Grændsen gaar syd om Skiby, Ferslev og Vellerup Sogne, lidet mærkbar i Sagn og Folkeliv. I daglig Tale gælder Hornsherred til Landevejen mellem Lindenberg og Elverdams Kroer. Og Sagnene drager deres Skellinje inde i Voldborg Herred mellem de to gamle Bygder.

Hvor Samlingsstedet, det gamle Herredsting, har været, vides ikke. To Galgebakker findes mellem Krogstrup Kirke og Skiby. Tinghøje og Tinggaarde kendes ikke i Horns Herred. Paa den anden Side Herredsskellet er Tingbjerg og Stejlebjerget i Voldborg Herred. Men mellem Krogstrup, Gjerlev og Skuldelev Sogne ligger to Enemærker ved Lyngerup, i Gjerlev Sogn, hørende til Krogstrup Sogn, nær ved hvor de tre Sogne og fire Veje mødes. Her hvor Næsset smalner, og hvor Skovlandet ved Jægerspris støder til det brede sognedelte Land kan gammelt Helgsted og Ting have været, saavidt at skønne, thi ingen Sagn mærker Stedet. Alligevel skal man have et Kendemærke ad denne Kant i den kæmpekastede, haandmærkede Sten, der slyngedes fra den lille Ø Alholm ved Næssets Nordspids imod Krogstrup Kirke ved Galgebakke¹).

Mod Nord kastedes Sten fra Skovlandet mod Torup Kirke paa Halsnæs, men Stenen kommer ikke over Landeskel og rindende Vand, den falder udfor Kulhusgaard paa Nordstranden²). Lidt øst for ligger Rødsten, hvorom der intet mældes, men Ordet Rød har vist stundom noget med Rettergang at gøre. Det røde Hus, det røde Led, Rødsten synes at være Stedet, hvor en eller anden Ret er bleven sat. Den røde Bro var paa Herredsskellet i Syd ved Vellerup Vejlemøllesø³), og der skriger Natravnen Bav-bav. En fredløs Sjæl,

der er manet paa Egholm, faar Lov at stige op her⁴). Lidt derfra boer Skjoldbjærgpræsten i Skjoldbjærg. Den Trolld i Bjærget laaner Brudesmykke i Bondegaaarden. En god Vætte, selvom man nu er angst for den. Og Skatten ligger i Skjoldbjærg, en Guldænke langs om Bjærget⁵). Paa Ovrø er Skatte i Stenbjerg⁶).

Ellers kendes der ingen Vætter her paa Herredsskellet. Det er oppe paa Odden i Skovlandet, blandt »Skovboerne«, man ser »Els«, Ellefolk og Dværge. De er i Smedemosen vest i Nordskoven⁷), og i Nældemosen nærvæd bliver man vildfarende⁸). Af Kulhusgaardens Lade kan ingen finde ud om Aftenen⁹). Højen ved Hjortegaarden staar paa fire Pæle med Lys, og Dværgene danser derinde¹⁰). Nord for Jægerspris spøger det, og Ravneshrig lyder fra Bøgebakke¹¹). Men Skatten, en Kongeløsen, ligger ogsaa her etsteds i Skoven¹²).

Det trolder grumt heroppe, og Bygdekongen jager. Kong Volmer, Kong Horn, Kong Dived eller Kong Hundehoved — en og hver eller alle i een, det vides ikke.

Kong Volmer jager ovre fra Gurre ind i Horns Herred — men nævnes ikke i Voldborg¹³).

Kong Horn ejede Land i Hornsherred, men blev som en ond Herre dræbt af sine egne. Han rider gennem Christiansminde og til sit Drabsted — og der gror ikke Græs paa hans Vej. Gaardportene flyver op for ham¹⁴).

Kong Hundehoved farer ogsaa her ved Skovene og Fjorden. Kør til Side! raaber han til Brændelæssene fra Skoven, for nu kommer Kong Hundehoved som skal over at bejle til Kejserens Datter i Brændtbjerg! Han kommer udefra for at bejle i Skoven, hvor Brændtbjerg ligger, og maaske kommer han fra Hundested, Halsnæsodden¹⁵).

Men Kong Dived kører hjemme i Horns Skovene. Han og hans Dronning hviler med deres Skatte under Divedsten, Kong Dived i Skoven og Dronning Dived ved Siden af ude paa Marken. Og der brænder Lys ved Divedsten¹⁶). — Nord paa Samsø har vi Dyvelsten. —

Middelsyssels Kongefærd gaar op gennem Hornsherred.

Bygdekongen skal fejre Jul i sit Lands yderste Øde — som Fyns-

hovedmanden paa Fynshoved. Eller han skal inddrage sit Land i Kamp mod Ellefolket.

Det er vel ved Juletid, at den grumme Konge samler sine Riddere i Riddersalen paa Jægerspris og mælder dem, at han vil støbe en Klokke saa stor som fyrretyve Riddere i Kreds, og den skal lyde om Lande. Saa lader han dem dræbe, saa Blodmærker endnu ses paa Muren — Minder om en vældig Mandsblot i Skoven, men Sagnet nyt iklædt¹⁷).

Det samme er Sagnet om Kilden ved Skuldelev. Der sad en Kælling med Rok og Ten — som Troldkællingen sidder, hvor Bygder skilles. Saa kom Helgenkongen Olav sejlene ind gennem Bakkerne. Kællingen raabte: Hør du St. Ole med det lange røde Skæg, du sejler for nær min Kældervæg. — Og Kongen svarede: Hør du Kælling med din Rok og din Ten, du skal sidde til du bliver til Sten. — Den Sten stod oppe paa Bakken, er nu flyttet ned i et Gærde. Der sidder Kællingen, men den hellige Konge fejredes aarligt med Kildemarked¹⁸).

Kong Volmer vilde have taget Ellefruen og lagt hende tværs over Hesten, men en Helligkilde og nogle Sagn om Kæmpekvinde, hvor et Vanddrag skiller Selsø Sogn som en Ø fra Horns Herred, gav Kongefærden en anden Vending, omend i samme Aand, at Kongen sejrer over Kællingen.

Hun var Kæmpen, der vilde jorde Roskilde Domkirke, tog Jorden i Selsø Møllebakker og vilde skræve over Fjorden til Bognæs, men tabte Jorden, som blev til Gershøjrevet. Da lavede hun Alendybet for ikke helt at spærre Farvandet. Domkirken naaede hun ikke.

Ejheller ævnede Trolde fra Skuldelev Bakker at jorde Slangerp Kirke. Ogsaa deres Jordbyrde faldt i Fjorden, dannede Øen Kølholm¹⁹).

Derimod er Halsborg Slot ude ved Kilden blevet jordet. Bakkerne viser sig at dække over to Længer og et Taarn. Stien dertil hed Halsborgstien²⁰).

Kæmpekællinger strider med Jord og staar i Sten her ved Skuldelev, en af de faa Levbyer, hvori kendes et Kvindenavn, Skuld af Skjoldungestammen.

Det nytter ikke, at Kvinden er Kæmpe, for Kongen sejrer og lægger hendes vilde Land ind i sit Rige. Men Bonden skal holde sig Ven baade med Konger og Vætter.

Paa Ovrø havde Vættene fra Stensbjerg deres Gang i Gaarden og tog hvad de vilde. Saa laasede Bonden sine Gemmer, men da blev hans Datter blind. Hun fik dog sit Syn igen, da han lukkede op for de smaa²¹). Den lille Ovrøpige havde kun sine klare Øjne af de underjordiskes Vennesind.

Det er disse smaa der raader for det enkelte Menneskes Lykke, mens de store, Konger og Kæmper, strider deres Gudekampe om Land.

Horns Herred er en Del af det sjællandske Kongeland. Middelssyssel, der samler Herrederne: Ringsted, Alsted, Tybjerg, Bjæverskov, Stævns, Ramsø, Voldborg og Horns Herred.

Der haves Kongerne: Siger, Humble, Lodden i Ringsted Herred, Hother i Bjæverskov, Ellekongen i Stævns, Horn, Dived og Volmer i Horns Herred.

Tybjerg, Alsted, Ramsø, Voldborg Herreder har ingen Kongesagn. Det er disse Herreder, der ligger ud til Syslets Grændser mod Vestre og Østre Syssel.

Kongesagnene stedfæstes midt i Syslet i Ringsted, mod Syd i Stævns-Bjæverskov og mod Nord i Horns. Det er som Syslet lig Ringsted Herred, deles i tre Kongebygder. Om den sjællandske Sysselinddelings Aarsag eller dens Brug vides der næsten intet. Den kunde tydes i Sammenhæng med den jyske, saaledes at Sjælland har indrettet sig paa et Samstyre med Jylland mere end med Skaane, hvor Sysselinddelingen ikke kendes. At særlig de sjællandske Sysler skulde være en kirkelig Deling er der ingen Grund til at mene, naar Skellet gaar lige udenfor Roskilde Domkirke, og naar Sysseldelingen bruges i en saa verdslig Ting som Valdemars Jordebogs Plovliste, hvor alle Herrederne med deres Tal paa Plove er nævnt i Række efter Sysseldelingen.

Tillige ser den ud til at være en ældgammel geografisk Deling efter Sjællands fremtrædende Næs. Middelssyssel fører ud i Horns Herreds Næs. Østre Syssel i Nordsjælland og Vestre Syssel i Ods Herred. Udenfor disse Sysler og lagt sammen med de sydlige Øer

var Hammer, Baarse og Fakse Herreder, hvilken Tredeling samles i Sydsjællands Næs. Sjællands Sysler synes delt paa Søkongewis. Østre Syssel til Roskilde Fjord, Middelsyssel til Issefjord, Vestre Syssel til Bæltet.

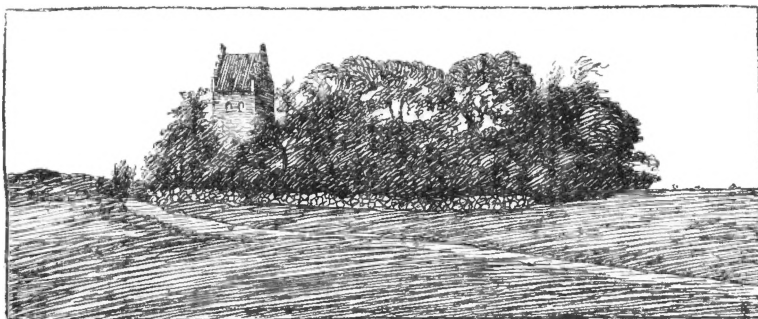
Det synes som Næssene deler Sjælland i fire Dele med hver sin Strandret og sine Udskebningssteder.

Men naar Syslerne skiller saa ensbygget Land som Ramsø og Tune Herreder, maa det være sket vilkaarligt, og det viser sig ogsaa saaledes i Valdemars Jordebog.

Her staar Østre Syssel med 2417 Plove, Middelsyssel med 2245 Plove. Tager vi nu fra Middelsyssel Ramsø Herreds 248 Plove og lægger sammen med Tune til Østre Syssel, hvilket vil være geografisk ret med Skellet Køge Aa, saa vil Middelsyssel kun have 1997 Plove og Østre Syssel 2665 Plove — imod Vestre Syssels 2978 og Sydsjælland med Lolland og Falster 2190.

Sysseldelingen søger at gøre Plovtallene nogenlunde jævnstore sammen med, at den følger sine Næs som ældgammel Lands- og Stammedeling.

Henvisninger: ¹⁾ Uhrskov II, 194—96. ²⁾ D. F. S. ³⁾ Thiele I, 151. ⁴⁾ Uhrskov II, 202. ⁵⁾ Uhrskov III, 176. ⁶⁾ Thiele II, 207. ⁷⁾ D. S. II, 19. ⁸⁾ Uhrskov II, 177. ⁹⁾ J. Kamp, 346. ¹⁰⁾ D. S. I, 203. ¹¹⁾ D. S. V, 575. ¹²⁾ Uhrskov II, 175. ¹³⁾ J. Kamp, 344. ¹⁴⁾ Uhrskov II, 178. ¹⁵⁾ J. Kamp, 344. ¹⁶⁾ Uhrskov II, 178—79. ¹⁷⁾ Sktgr. 89, 108, J. Kamp, 345. ¹⁸⁾ D. S. III, 224, Thiele II, 27 Aarb. f. n. Oldk. 1875, 423. ¹⁹⁾ Uhrskov II, 186, 188. ²⁰⁾ D. S. III, 259. ²¹⁾ Thiele II, 207.

KROGSTROP KIRKE

SØMME HERRED

MARGRETESTENEN

Sjællands østre Syssel — fra Roskilde til Helsingør — er Herrederne: Sømme, Tune, Lille Herred, Smørum, Sokkelund, Lynge, Hjørlande, Strø. Det er den ældste Deling, Valdemars Jordebogs. Den falder i to — eller tre — Tredinger. Treding kaldes et tredelt Oldermandslavs Skifte. Treherred hed Lynge, Hjørlande og Strø Herreder i gammelt Samstyre.

Lille Herred, Smørum og Sokkelund bærer ikke Navn af Treherred, men er dog indenfor Syslet stillet som en Treding.

Det vilde ogsaa Sømme og Tune Herreder have været sammen med Ramsø, hvis ikke Ramsø som før nævnt var lagt til Middelssyssel med sin Plovskyld.

Men inde i Tune Herred i Salløv nær det trebundne Skel mellem Ramsø, Tune og Sømme staar Runestenen: Gunvalds Sten, Roalds Søn, Taler paa Salhøje.

Det er vel troligt, at Gunvalds Tale eller Offring i Folketjenesten her paa Salhøje, det trebundne Skel, har været gældende for en treherreds Bygd. Kendbart er det endnu, at Hedeboygderne, Ramsø og Tune skilles skarpt sydpaa mod Skovboer og Stævnsboer, men ikke nordpaa mod Nordsjællands Folk.

I et Aandedrag uden at trække Vejret skal man i Remse nævne Byerne her: Øm, Glim, Gøderup, Dærup, Daastrup, Himmelev, Veddelev, Vasby, Snaløv, Hastrup, Hammer og Kynder¹). Eller Øm, Glim, Gøderup, Himmelev, Veddelev, Vasby, Syv, Viby, Daastrup. — Heraf er seks Byer af Sømme, fire af Ramsø og to af Tune Herred. To (Hammer og Kynder) er ukendte Navne. Remsen viser, at de tre Herreder er folkeligt samhørende, og de fleste Navne ligger om Salløv — Salhøje — hvor Gunvald Roalds Søn talte. Her kunde et gammelt Treherredsting søges, nær Ramsø Gaarde, syd for Roskilde, og de to ukendte Navne kunde tænkes at være Stednavne ved Tinget. —

Sømme Herred gaar i en Bue om Roskilde indre Fjord, fra Lejre Vig til Værebro og grændses delvis af Lejre Aa og Værebro Aa. Det dannes i to Bygder af en Indsnævring ved Roskilde — hvor Darup regner sig til Hedeboerne og Glim til Skovboerne — og hver Bygd har sin Tinghøj, i Glim for den søndre Bygd og i Kirkerup Sogn for den nordre. Disse Tinghøje, særlig den nordlige, kan næppe have været mere end Bygdeting. Deres Folk har saa kunnet møde paa Bondeting i Roskilde, da Gunvald Roalds Søn ikke mere talte et Treherreds Land sammen til Blot.

Endnu før har Sømme Herreds Folk sat Mærkestene ud for deres Land og ikke faa, men i Mængde. Kun enkelte Herreder har saamange Stensagn.

Nordligt mellem Jyllinge og Gundsømagle, ligger i Vejkanten Dronning Margretes Sten, hvori hun har sat sit Fodspor — da hun flyende en Trolld svang sig tilhest, eller da hun før Slaget satte sin Fod her, og, saavist som jeg træder i denne Sten skal Slaget staa her²). Frodes Dronning sætter sit Fodmærke i Sorg over Kongens Drab ved Værebro. Efter et Sigøjnersagn er det Dronning Sofie, der gør sin Broder til sin Fodskammel, træder paa ham, naar hun stiger tilhest, fordi han har myrdet hendes Søn og sendt ham saltet til Moderen. Da træder hun paa Stenen og lover at træde ligesaa paa Broderen. Maaske er det Sagnet om Dronning Margrete og Svenskekongen, som hun træder under Fod, de farende Sigøjnere har stedfæstet her. De har jo ogsaa deres stedfaste Sagn.

En anden Margretesten staar syd i Herredet udfor Lejre. Det er en Bavgasten, der staar oprejst i Marken ved en Hyld og bærer Navnet Margretestenen, iøvrigt uden Sagn og uden særligt Mærke. Men Margrete har mærket Herredet baade i Nord og Syd.

En Sten ved Lille Valby skal være kastet af Dronning Margrete efter Roskilde Domkirke³). Stenen ligger udtil Fjorden ved Sogne-skellet i en Eng, der har været Fælleseje for Gaardene i Lille Valby — siges ogsaa at være kastet af en Kæmpe, mærket af hans fem Fingre. Det tyder paa, at Stenslaget oprindeligt har en mandlig Kæmpe. Kvindeligt er derimod oftest Fodsporet. Men i Ly af Roskilde Domkirke digtes Sagnene om. Der laa en fodmærket Sten i

søndre Kirkedør, det skulde være Bisp Vilhelms Fodspor— da han stødte Svend Estridsen bort, eller da han modtog hans Anger?⁴) Det er et Munkesagn, ligesom andre i Roskilde, hvor Fandens Fingre — eller Fandens Oldemors Fingre — ses i Sten. Folkesagnet vil have en kvindelig Vætte til Fodsporet og et Kæmpekast til den fingermærkede Sten.

En Sten med fire Hug, til Kløvning, bærer en Hærførers Mærke. Da Carl Gustav laa for Roskilde vilde han vise, at han kunde ligesaa let splitte Danmark som kløve denne Sten. Men Stenen holdt⁵). Nu ligger denne og Fandens Fingre og flere andre Sten ved Roskilde Vandtaarn. De er flyttede fra deres Sted, ved Kongens Kilde og øst for Roskilde. Syd for mellem Roskilde og Snoldelev laa en kæmpekastet Sten fra Malmø mod Domkirken⁶) De er muligt alle gamle Skelmærker om Rigsstaden. En lignende Kreds findes der om Lejre, med Lejrestenene i Voldborg Herred og den nylig nævnte Margretesten (Kornerup Sogn), hvor der ogsaa ligger en stor Stenkreds, kaldet Tingsted. Oldforskningen mener det er en Skibssætning, men Stenene ligger alle. De staar ikke rejst som Bøtasten som Margretestenen nærved.

Ved Fjorden som de yderste Vagter for Roskilde og Lejre ligger andre Kæmpesten.

Nævnt er Margretes Fodspor og Kæmpekastet paa Lille Valby Eng. Ved Valby Smedje ligger en Sten, som er kastet mod Aagerup Kirke af Kæmpen fra Horns Herred⁷).

Mod Gundsømagle Kirke skal en Sten paa Jyllinge Strand være kastet. Den kaldes Ossten⁸). Generalstabskortet har Aassten syd for Valby. Olsten ligger i Kornerup Sogn ved Lejre Aa⁸). Paa Bogenæs er de store Sten kastede af en Jættekvinde⁹). Paa en anden lille Halvø Bolund udfor Lille Valby er Indgangen til Bolundmandens Hule bag en stor Sten øst i Banken¹⁰).

Stenmærkerne er sat ved Kysten og om Kongestæderne, men udad mod de andre Hedeboer har Sømme Herred ikke rejst Sten, ejheller de andre Herreder mod Sømme. Kun i Ramsø Herred laa paa Vibyggaards Hovmark et enligt Stenkast af en Horns Herred Troldkvinde, efter Syv Kirke¹¹), nær Sysselskellet til Voldborg Herred.

Sømme, Ramsø og Tune har ikke sat Skeltegn mellem sig, men Gunvalds Sten som et Samlingsmærke.

Sømme har stenmærket sine Kongestæder Lejre (sammen med Voldborg) og Roskilde. Men nordligst ved Værebros er den ældste Kongegrav og muligt den tidligste Hedendom kendt. Her hviler Kong Frode, dræbt af Troldkvinden, der skabte sig til Havko. Han hviler i Højen med Guldkæde fra Hals til Fod¹²). Hans Dronning tog sin Død og satte sin Fod i Sten.

Frodebjerg: Et meningsløst, tanketomt Amt lægger Frodebjerg øde ved Grusgravning.

Havkvæget holder til her ved Værebros. Paa Eskildsø gik en blakket Havko i Land og ind mellem en Enkes Kvæg, hun fik stort Kvægheld deraf.

Men da man nordligere (ved Frederiksværk) fangede Havkvæget, rev Havtyren Sandet op, og lod Sandflugt flyge lige til Værebros — ikke ind i Sømme Herred¹³).

Da Bolund Trold og Arnakke Trold blev Uvenner, kæmpede de som Tyre paa Lille Valby Strand. Lille Valby Bonden hjalp Bolundmanden, og derfor er Valbyerne rige. De kommer godt ud af det med Trolden¹⁴).

Her dyrkedes Dyrevætter og frededes Kongegrav. En Troldkvinde dræbte Kongen. En Kvindefod traadte Skel i Sten ved Værebros.

Ude i Fjorden sad en vældig Havvætte og krævede Mand af hvert Skib, der løb ind.

— — Men saa fik de Pave Lucius Hoved til Roskilde Domkirke. Da det hævedes mod Fjordens Gud, blev han Sten¹⁵).

Siden blev Vætterne gjort til Djævle, saalangt Pave Lucius strakte sin Magt.

Fanden foer om Roskilde og greb i Sten.

En Bonde, der gaar Bud mellem Præster i Jyllinge og Ølstykke, bærer Fanden i en Æske, hviler ved Værebros, hvor Fanden slipper af Æsken og kræver et Arbejde, han talte Tysk. Bonden bød ham bygge Bro. Det gør Fanden og spørger atter paa Tysk, hvad han skal gøre. Bonden byder ham samle al Landsens Hestemøg. Deraf blev Frodebjerg. — Saaledes haaner Pave Lucius Mænd, de ragede Munke, Kongegraven og Folketroen¹⁶).

Men Bonden tyder det saa, at i Æsken, Relikvigemmet, skjuler sig Præstens Djævel.

Med Djævelen kommer Synden. En Drabsmand ved Værebro giver ikke Sølv i Sonebod til den dræbtes Slægt, men flyer — vender syv Aar efter tilbage og gaar med de andre i Høslet, han hugger Leen i et Ben, den dødes, hvor Liget jordedes. Da saa de andre, at »med ham var syndevednt«. Syv foer imod ham, han slog dem ved Davretid og hvilede da, idet han sagde: Nu skal det Sted hedde Dyre Davrekøb. — Syv Høje gemmer de slagne.

Efter det Fandens Værk og den syndevednte Gærning kunde Kirken vist tage Engen som Synebod — istedenfor Slægtens Sonebod — den gamle Blot Eng ved Værebro: Dyre Davrekøb¹⁷⁾.

Kirken tager alt, og hvad den ikke vil eje, øder den. Nær Kirken kommer ingen af de gamle Guder, men den klare Fanden og Carl Gustav.

Saa maa den vel og tage noget af Vætternes Vilje til Landeværn.

Hvad sker der herinde i Roskilde Domkirke. Lever der andet end Pave Lucius Aand.

Ja, Juleaften ses i Skuespil i Roskilde Domkirke Danmarks Skæbne for næste Aar.

Der saa man Frederik den Syvende og Prøjserkongen kæmpe. Vor han stod sig, og vore var derfor ved godt Mod i det Aar der kom, 1848¹⁸⁾.

Henvisninger: ¹⁾ Sktgr. 87, 237. ²⁾ Thiele I, 15, Sktgr. 85, 214. ³⁾ J. Kamp, 346. ⁴⁾ Thiele I, 23. ⁵⁾ Thiele I, 72. ⁶⁾ Thiele II, 42. ⁷⁾ Uhrskov II, 210. ⁸⁾ D. F. S. og Trap, Jyllinge. ⁹⁾ Thiele II, 49. ¹⁰⁾ Uhrskov II, 211. ¹¹⁾ D. F. S. ¹²⁾ Thiele I, 15. ¹³⁾ Kamp, 347. ¹⁴⁾ Uhrskov II, 213. ¹⁵⁾ Thiele I, 186. ¹⁶⁾ Thiele II, 95. ¹⁷⁾ Thiele I, 153. ¹⁸⁾ Kamp, 340.

LILLE HERRED OG SMØRUM HERRED

SNUBBE-KORSET

MED LILLE HERRED

Hvor lidet et Herred maatte være viser Lille Herred med sine fire Sogne: Thorslundemagle, Ishøj, Taastrup, Sengeløse. Saamange maatte der haves til Herredsting, og der findes aldrig færre. Slavgs Herred i Jylland oprettes 1552 med fire Sogne. Det er Mindstemaallet. Deraf vel Navnet Lilleherred.

Det nævnes i Valdemars Jordebog Lille Hæreth, men er senere gaaet op i Smørum Herred, og nu kender Folk ikke Navnet Lille Herred, ved næppe hvilket Herred de boer i. Intet viser, hvor det gamle Tingsted har været.

De fire Sogne med Danmarks bedste Jord hører til Hedeboelletten, men kaldes ikke »Hedden«. Deres Skik er ogsaa lidt anderledes end Tune Herreds. De fejrer ikke Vor Frue Dag som Hedeboerne. Bondaarets Nytaar, hvor ny Oldermænd træder til, er paa »Hedden« om Vaaren, men i Lille Herred vist ved Kyndelmisse. Da mødte Ishøj Bønder hos Oldermænd med hver to Skæpper Korn for Byornen, som Oldermænd skulde holde.

Vaaren fejrer de fra Saa til Høst. Naar Sæden var i Jorden, red Karlene Sommer i By, og da mødte hver Karl med en Fjerding Øl til Gildet. Det mindes endnu i Ishøj. En Sommersøndag red de Sognet om og bad alle Bønder til Gilde, og sang Midsommervisen, der nu er glemt. Hver Søndag siden til Høst holdt de Dans, uden Ridt, i den Gaard der det Aar gav Rum til deres Gilde.

»Sommer i By« ligger saare sjældent indenfor Mands Minde. Fastelavnsridtet er bedre kendt. Da er Toget udpyntet. Der er Gøgl og Narre med. Men Sommerridtet er Svendenes Hærtog, hvor de kvæder Husbonderne en Vaarsalme: »Alverdens Skaber mild og blid«.

I Vintertiden er Legen gækkende, i Jul, Nytaar, Fastelavn. »Sommer i By« er mere from: i gammel Tydning, alvorlig, tapper.

Sommerridtet er kun et Sognegilde. Men i Vaarens store Gilde

maa man ogsaa mødes med andre, ja med udenherreds Folk. Derfor var det Skik endnu mens de ældste kan mindes, at Ungdommen mødtes paa Thorsbro og dansede Vor Frue Dag og Sankthansaften. De kom fra Kildebrønde og Greve i Tune Herred og fra Ishøj og Thorslunde i Lille Herred. Flest fra Tune Herred. Det blev et Slags Marked, hvor der kunde købes om ikke Varer saa lidt for Tandem. Hvedebasser med Smør paa var sat Ret. Og Dansen stod paa Thorsbro, paa Herredsskellet til Tune.

Maaske har Tinget været her ved Thorsbro. Thi som det lyder i Remse om denne eneste By i Lille Herred:

»Thorslundemagle er en stor Stad, alle dens Gaarde ligger paa Rad. Nord for Byen kan man pløje og saa, syd for Byen kan man Fiske faa, østen for Byen Kornet male, vesten for Byen Guds Ord tale«.

Det er Herredets Storstad.

— Østlig for Thorslunde ligger Baldersbrønde, vestlig er Ishøj: Balder, Thor og Is. Om Is vides kun, at hans Høj laa paa Marken ved Byen af samme Navn: Ishøj. Naar Drengene trampede paa den, lød det hult. Saa fik de Sind til at grave den ud. Bondens store Dreng tiggede den gamle til de fik Lov. Han vilde nødig sige ja, for det kunde give Kvægsyge. Men bøjet af Nutids Udskiftningsyge, mere end af gammel Tids Hovslid, hvor Bonden levede i Folkets Tro, gav han efter. Drengene grov Ises Høj ud. Første Aar fik de kun gravet Muldlaget bort. Saa stod Kærnen af stampet Ler, som en Bageovn, og skørnedes til næste Aar, da de overmærgede en hel Mark med Stamme-gudens Grav. De hittede en »Kaarde«, som Oldnordisk Museum værdsatte til to Rigsdaler. Det var alt. Og Drengen som grov, nu en ældgammel Mand, taler om Ises Høj, som kunde han ønske den tilbage.

Samme Vej som Ises Høj gik Hundings Volde.

Nede ved Lille Herreds Sydgrændse, Vejleaa, østligst overfor Hundie i Tune Herred, laa tre ligeløbende Volde i Nord og Syd, to kortere end den tredje og alle med Grave. Den længste stødte til Aaen, hvorfra der kunde sejles ind i Graven. Mellem de to mindste ligger nu en Gaard, og Gravene vendte indad mod den. Mellem den korte og den lange Vold, hvis Grav vendte bort fra Gaarden, oppløjedes Munkesten. Bygningen her har da haft Langvolden med

Grav i Øst og de to kortere i Vest. Stenene skal være brugt til Ishøj Kirke.

Ved disse Volde boede Kong Hunding. Om ham ved man intet mere end at han har givet Hundie Navn, som Ise gav Ishøj. Den nuværende Ejer af Gaarden mindes ikke Voldene, der blev jævnedes i hans Fars Tid, men han kender deres Sted i Marken af lerede Striber, hvor Voldene stod og opfyldt Jord hvor Graven var¹⁾.

Balder i Baldersbrønde, Thor i Thorslunde, Ise i Ishøj og Hunding ved Hundie Strand, de boede ved Baldersbæk og Lille Vejleaa, fire Kæmper paa Rad i Lille Herred.

Sakse nævner særlig Balders Kamp. Balder stredes med Høder, fra Højer i Sønderjylland, og efter et Slag lod han Brønden grave, Baldersbrønde, for at give sin Hær Drikke²⁾. Høder stedfæstes ogsaa i Haarlev, Bjæverskov Herred. Hunding kendes af Sakse som sjællandsk Konge i en Tid, hvor Riget var delt mellem Smaakonger. Harald Hildetand overvandt dem og samlede Riget³⁾. Om Thor og Ise tier alle Sagn. Men hvem er det der rider gennem en Gaard i Ishøj ved Nattetid. Det er Trolدتøj, siges der. Gaarden havde to Porte. Det er ellers Kong Valdemar der bruger dem. Bygden er givet Kongen, han rider og raader som han vil.

I Lille Herred er der intet om Kong Volmers Ridt efter Ellekvinder, men Sagnet om en Kvindeskæbne, helliget som af Tro paa en kvindelig Guddom, savnes ikke i Folkesindet.

Længst borte fra Kæmpernes Byer, oppe i Sengeløse Sogn staar Snubbekorset, nær Lilleherreds Østgrændse. Det blev rejst af Eskild Hemmingsøn Snubbe, af Hvidernes Æt, til »Bytteborg« paa Stedet hvor hans Kvinde maatte barsle i Aaret 1230. Korset var et Krucifiks paa muret Fod. Endnu 1702 klages der over, at Almuen knæler og beder her, naar Vejen falder forbi. To Gaarde i Vridsløsemagle var lagt til at holde Korset istand. Det faldt, med Aarstallet 1715 i 1817. 1903 blev et nyt Kors rejst. Fra 1230 var Stedet helliget⁴⁾. Syvhundred Aar frem — og hvor langt tilbage — gik Sagnet om hende, Kvinden, hvis Navn ikke nævnes, men hvis Ve dyrkes gennem Slægterne. For den bad Folket under Snubbes Kors. Det faldt, og det stillede op paany. Uheld skulde der ske, om det fjærnedes. Her var noget, som ikke kunde dø.

Snubbekorset er ikke det første Mærke for en kvindelig Kraft, som skal dyrkes her. Modsat Korset, ved den vestlige Herredsgrænse, ved Vadsby laa en Sten kastet efter Fløng Kirke. Der var en Stribe om den⁵⁾. — Det er Kæmpekvindens Haarbaand eller Hosebaand, hvormed hun kaster Stenen. Den mandlige Kæmpe bruger Næven og sætter Fingermærker.

Nede i Ishøj mindes en anden Sten med Riller om. Den laa paa Gaden, hvor Bymænd samledes. Og Børn legede, at de malede Korn i Rillerne. Stenen hed Malestenen — maaske Maglestenen, den store. Ingen nulevende har set den, men en halvfemsaarig Mand mindes, at hans Far talte om den. Hvorfor skulde den Sten mindes, da saa meget andet er glemt? Det er Sagnet der ikke vil dø.

Mellem de to Rillestene staar en med Runer »Kallerup Stenen« ved Baldersbrønde. Den blev fundet i store Stensætninger, som nu er borte, og dens Skrift tydedes: Hornbora Stæinn, Swidings — Hornbores Sten, Svidings Æt. — En Broder til Salløvstenen ikke langt derfra: Gunvalds Sten, Roalds Søn, Taler paa Salhøje⁵⁾.

Nær Snubbekorset er Stenagergaard og ved Hundings Volde Stenbjerg Gaard, begge ud mod Herredsgrænsen, hvor Stenen paa Ageren og paa Bjærget kan have staaet.

Lille Herred er trindtomstensat. De to Stene med Riller og Runestene paa Syd- og Vestgrænsen, Korset og Gaardnavnene paa Østgrænsen.

Det er som Herredet er bygget med Hjørnestene, som Byen Ishøj var det med Hjørnegaarde.

Der siges, at de gamle talte om disse Hjørnegaarde der ved Lov skulde være fritaget for at flytte ud, da Jordene udskiftedes. Man mente vel, at det ikke kunde gaa at bryde Byleddede. Dengang havde Bønder ingen Ret. Byens Hjørnetaarne blev udflyttede. Men da blev det saa vaad en Sommer, at der ikke kunde findes tørre Byggesteder langt ude i Marken. Derfor kom Gaardene til at ligge nær Byen — Byen med Maglestenen paa Stævnen og de fire Hjørnegaarde som Bygrændse i det skelstensatte Herred af kun fire Sogne — Lilleherred.

Henvisninger: ¹⁾ D. S. IV, 4, Eg. Optegn. ²⁾ Olriks Sakso I, 126. ³⁾ Sm. II, 41, 53. ⁴⁾ Thiset, Aarbøger, 95, 139, Thiele I, 149. ⁵⁾ D. F. S. ⁶⁾ Wimmer, Runemindesmærker.

Smørum Herred, der ligger mellem Sokkelund Herred, det der næsten svarer til hvad vi nu vil kalde Storkøbenhavn, og Lille Herred tog dette op i sig Aar 1577. Men ved 1600 tog Sokkelund Rødovre, Hvidovre og Herlev fra Smørum, og Smørum tog Værløse fra Sokkelund, og saa blev de begge for deres Brøde slaaet sammen i Københavns Amt, da Amterne gik ind som tysk Led i nordisk Landestyre¹). Ude i Landsbyerne sidder Bønderne med deres gamle Lav, eller Lævn derfra. Endnu i 1915 rejses Spørgsmaalet om en ny »Tuder« i Ballerup Sogneraad. Og den aldrede veltjente Tuder af Oldermanshornet skal med Raadets fulde Tillid selv udsøge og uddanne sin Efterfølger i Tudningen²). Det meddeles i Bladene. Et andet Nyt er, at Skomageren i Smørumovre holder Guldbryllup og hædres som Byens Bedemand, der gik om og bad til Gilder efter en Remse, hvori man lover at »tjene og gøre Gengæld helst i glædeligt Tilfælde«³).

Der er ogsaa et Slags Lav i Gamle Roskilde Kro ved Vadestedet, hvor endnu en Lavning skal være brolagt. Naar der her siges at være Skel mellem Københavns Amt og Gamle Roskilde Amt er det et for over trehundrede Aar siden nedlagt Herredskel der spørger: Skellet mellem Lille Herred og Smørum Herred. Ved dette Skel, i Kroen, holdes aarligt en Fugleskydningsfest ved hvilken der denne ene Gang om Aaret lægges Penge i en lille Bøsse, der hænger i Kroens Forstue. Over Bøssen staar et Vers: »Guds Fred med den som villig letter Den kummerfulde Broders Nød, Som slukker Tørst og Hunger mætter, O, var det kun med sparsom Brød. Thi Gud ser ej paa Riges Haand, Men paa den fromme Givers Aand.«

Og dette skal være digtet af H. C. Andersen, da han paa sin første Rejse til København blev vel modtaget i Kroen. Et Avisudklip, der meddeler noget derom fra hans Levnedstegning, er hængt op ved Siden af.

Vi er saa nær ved Staden, at der gaar Literaturhistorie i en gammel

Folkeskik, ligesom Fanden gik i Kæmpesagn ved Roskilde Domkirke. Det maa være et Folkestævne, ukendt Kildemarked eller fælles Bygilde, der gentages i Offringen ved Fugleskydning paa det glemte Herredsskel.

Ved de arvede Skel lever Sagn og dulgte Minder deres lønlige Liv i Tro og i Skik. Det er lettere at bygge en Storstad end at fjerne et Stammeskel, lettere at skifte Religion end at udrydde et Lindormsagn.

Herredsognet, Smørum grændser til Lille-, Sømme- og Ølstykke Herreder. Derfor slynger Lindormen sig netop om Smørum Kirke — som andetsteds samme Vis. Tyren bliver fem Aar gammel før den faar Magt med Ormen⁴). Øst for Kirken ligger Ormehøj, maaske Lindormens, men naar det nu spørger her, er det ikke Gudeormen. Det er Genfærd fra nogle svenske Krigere, som en Kone drak fuld, og som Bønderne dræbte, et sjællandsk og bornholmsk Sagn⁵). Man kan komme ud for det der værre er end Gengangere. I Smørumovre danser Ellepigerne. En Dreng, som ledte efter Kvæg, gjorde de toset⁶).

Hvor er saa Kong Volmer, der er den eneste, som kan magte de Ellepiger. Han er ikke langt borte fra, hvor de er. Han jager ved Ledøje, og Portene maa holdes aabne for ham. Han ses ogsaa paa en hovedløs Hest og med mange spættede, glammende, lænkeklingende Hunde ved Jonstrup⁷). Volmer er Bygdekonge i Smørum Herred. Nord for Smørumnedre ligger Kong Svends Høj, om ham er der intet at mælde, men Kongehøjen nordligst i Herredet paa det højeste Sted i Smørum Sogn har vel en Tydning.

Taagede Sagn taler om to Bønders Strid med Hekse i Nord og Syd.

Bonden der ejede Jord, hvor nu Rye Skov er i Kirke Værløse, skyede Kirken og holdt til med Røvere. Da han døde, saas hans Genfærd paa Jordefærdsdagen, det sad paa Hustaget og kyste Gravfølget af Gaarde. Præsten manede Genfærdet i Kalsmose ved Farum Sø, paa Herredsskel, og slog en Pæl gennem det. En gammel Kælling satte en Stoppenaal uden Øje ind i Pælen. Da brølede Genfærdet, nu var det bundet: »Ikke skulde du have gjort det, din gamle Heks, jeg skulde ellers vel være kommen hjem før du.« — Genfærdet kan saa ikke fare paa Jorden, men flyver som Natravn i Luften⁸).

Kalsmose eller Karlsmose er et Helligsted, og Bonden der bindes

er Helgets gamle Vogter, som Kirken og Heksen gør fredløs — at fare som Kong Volmer.

Nede i Syd, nær København, boede en Heks, som vilde hævne sig paa en Bonde ved at skade hans Hest. Men Karlen skjulte sig hos Hesten og slog Heksen ihjæl, da hun kom. Han grov hende ned og lod et Træ vokse af hendes Grav, det staar paa Brøndby Bakke⁹).

Det er gamle Kæmpesagn, som holder sig oppe, som bedst de kan, hvor der ikke mere tales om Kæmper og Bydekonger.

Smørum Herred er fattigt paa Sagn, men det har sin Lindorm.

Stensat synes det aldrig at have været. Der er kun een kastet Sten, Albaarstenen. Den blev slynget af Klintekongen paa Stævns mod Glostrup Kirke og faldt i Strandkanten¹⁰). Navnet Stenhøj øst for Smørumovre kunde maaske gemme Minder om en anden.

Men sjældent er et Herred opbygget saa fast i sine Sogne, som det gamle Smørum uden Lilleherred og uden Værløse (Maalev), men med Rødovre, Hvidovre og Herlev.

Sognene ligger fire og fire i Række: Vallensbæk, Brøndbyvester, Brøndbyøster, Hvidovre — næsten ligedannede følger: Herstedvester, Herstedøster, Glostrup (egentlig Hvissinge) og Rødovre. Nordligst, mindre ensdannede: Smørum, Ledøje, Ballerup, Herlev. — Maalev maa vist have fulgt Skovlandet Værløse til Sokkelund.

Tinghøjen ligger mellem Ledøje og Herstedvester, mellem den ensdannede og den uensdannede Sognegruppe, maaske paa gammelt Skel mellem Hedd og Skov. Tinghøj er det aabne Tingsted. Østfor ligger Tinghusbakke, hvor vel Tinget senere er holdt i Hus. Galgebakke er syd for mellem Herstedøster og Herstedvester.

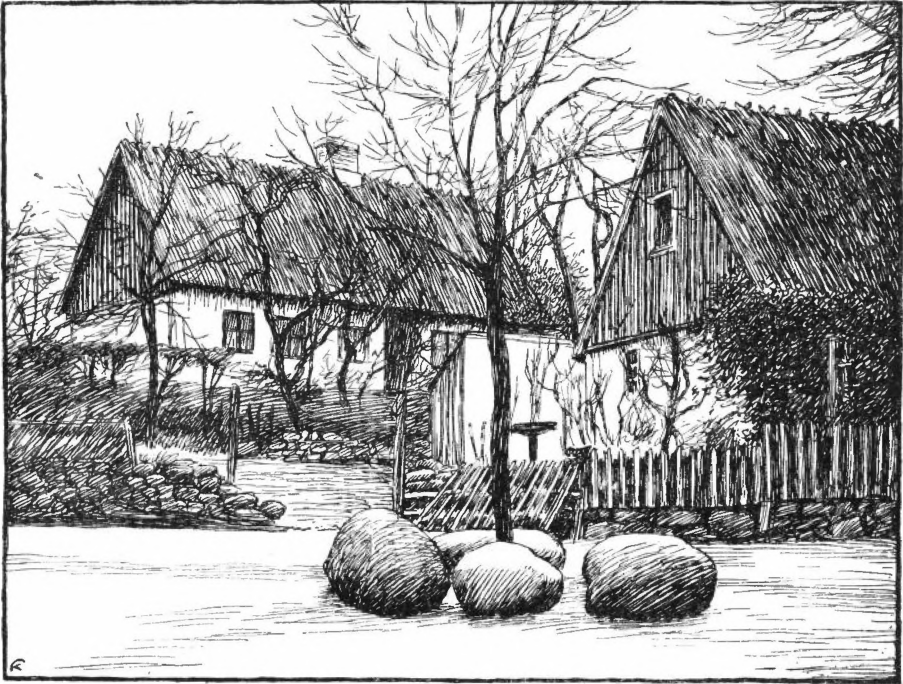
Overfor denne faste Opbygning af Land kan der ikke spørges, om Sognene er ældre eller yngre end Herredet. Thi Sognegrænderne er de gamle Bymarkskel, der maaske med smaa Ændringer har staaet saalænge som Jord har været i lovbundet Eje. Og Herredet er den Afgrænsning indenfor hvilken dette Eje værges ved Tingret.

Tilsammen bygger Sogne og Herreder Landet i en ofte kunstnerisk afvejet, ligevægtig sammenføjte Fladeinddeling. Saaledes i Smørum Herred.

Henvisninger: ¹) Trap. Danm. ²) Kolding Flkbl. 26/6 15. ³) Aftenposten ? ⁴) D. S. II, 191. ⁵) D. S. IV, 123. ⁶) D. S. II, 18. ⁷) D. S. II, 113. ⁸) Thiele II, 157, D. S. V, 453. ⁹) D. S. VI, 2, 398. ¹⁰) D. S. III, 32.

[illegible]

SOKKELUND HERRED

BYSTÆVNET I ØVERØD

Støfnæs Herred hedder det i Valdemars Jordebog og senere. Stokkelund nævnes det ogsaa i Trettenhundredet. Begge Navne bruges i Middelalderen. Det blev til Sokkelund. Hvor Stokkelunds Tingsted har været vides ikke, man tænker paa Stokkerup ved Jægersborg Dyrehave¹).

Her stod en Sten der kaldtes Bredsten.

Et Støvnæs kan vi ikke finde, men Navnet Støvsten kendes blandt jyske Kæmpesten.

En Støvsten i en hegnet, stokkesat Lund, maa have været Hovedstedet.

Nu er Sokkelund blevet Hovedstaden, der breder sig over hele Herredet. Der er vel næppe arvet Bondejord tilbage. Jeg har for flere Aar siden uden Held søgt efter den ved Holte. Men endnu ligger Bystævnens Sten paa Øverød Gade, hvor Bønderne holdt deres Landsbyting lige ved Herredsgrænsen.

Sokkelund gaar fra Vedbæk ned om Amager og fra Kallebodstrand til Furesøs Vige Storekalv og Lillekalv. Andetsted er det Øerne der kælver og faar Kalv, en mindre Ø, Kalvø ved Madsnedø, Strynø Kalv og mange flere. Her kælver Søen og faar en Vig, der nævnes Kalv.

Det er kun et lille Herred. Man kunde gjerne sige, at det velbyggede Smørum Herred havde kælvet og faaet et Lilleherred ved hver Side: i Vest, Sengeløse, Taastrup, Thorslunde, Ishøj — i Øst Søllerød, Lyngby, Gladsaxe, Gentofte, Værløse og — København, som er Sokkelund.

Naar man fra Sokkelund vil kendemærke noget afsides bondedumt skal det være fra Smørumovre eller Snoldelev. Det var Storbyskerne i Hedebolandet, Smørum og Tune Herreder, før Absalon byggede Borg paa Stranden af det skovvilde Støvnæs Sokkelund.

Hvorlangt det egentlig gik, har næppe alle Tider været enige om. Det strakte sig med to Næs om Furesø, Værløse og Søllerød Sogne. Skulde disse tætte Skovbygder være Støvnæs? Da man fik Magt med Skoven, blev Værløse lagt til Hedebolandet Smørrums Skovegne, men Søllerød blev ved Støvnæs med sit Næsseslot paa Næsset mellem Furesøens Kalve.

Det kunde synes som Søllerød engang har hørt til de nordre Skove i Lyng Herred, og dette vidnes ogsaa i Roskildebispens Jordebog. Fra Stokkerup over Lundtofte Lyngby til Furesø stod en Række Sten, der maa tydes som et skillende Drag. Bredsten paa Stokkerup Mark, Smallesten paa Lundtofte Mark og Dyresten paa Lyngby Mark. Om det var Dysser eller enlige Sten vides ikke, de nævnes som hørende sammen²).

En Sten ved Guldborgsund, Falster Strand, hedder Bredsten, fordi den er kastet over Bredden. Sundet, fra Lolland³). Muligt er Bredsten ved Stokkerup da en enlig Sten kastet over Sundet fra Skaane³).

Lundtoftes Smallesten og Lyngbys Dyresten maa følge i Rad mod Vest, og vesterude ved Fure Sø ender Rækken med en Sten, hvor »Prinsesse Lucie« fødte i Dølgemaal og dræbte sit Barn. Stenen skal ligge ved Luciehøj mellem Frederiksdal Skov og Kollekolle og have Mærke af hendes Sæde, hendes Legem, ligesom Helenestenen ved Tisvilde⁴). Stenen er kvindehelliget, mens Bredsten sagtens har baa-ret Mandsmærke af Jättenæven.

Efter denne Stenrad rækker Sokkelund kun til Mølleaa og Lyngby Sø. Næssene Værløse og Søllerød Skove følger den nordsjællandske Skovtykning, Treherredet Lyngge-Strø-Hjørlande. Maaske er det derfor Herredet i Middelalderen fører to Navne, baade Støvnæs og Sokkelund.

Saa bliver Lyngby Grændsesognet, og paa Kirkemuren har man fundet Tyrens Billede indridset. Tyren dræbte Lindormen. Ja, der siges endogsaa, at der var to Orme — en for hver Næs. De byggede Rede paa Kirkegaarden og stredes her, mens der var Gudstjeneste. En Soldat gik imod dem, men blev slagen af Giften. Tyren vog dem og døde derefter af Ormegift⁵).

Hinsides Skeldraget oppe i Skoven rider Kong Volmer, hans Vej kendes endnu fra Nærum mod Søllerød langs Nærum Mose. Portene

skulde staa aabne ad Kong Volmers Vej. Folk gik nødigt ud at flytte Heste ved det Lag Kong Volmer foer ad Vejen⁶).

Lindormen og Natterideren i Nord, men i Sognene sydpaa ingen Guder. Der lukker Byen sig om Landet.

Den sidste Gud i København var et Hyldetræ i Nyboder. Hylden er hellig og Kvinde. Hun kiggede ind ad Ruden til Børnene, naar de var ene om Kvælden. En Mand huggede Hylden om. Hans Liv varede ikke længe⁷). Men Byen lever uden Hyld.

En Jætte boede i Hvidovre — paa Smørum Herreds gamle Grund. Fra sin Høj havde han sin egen Sti ned til Aaen, hvor han hentede Vand, og han gik ind gennem en Gaard, som han var selve Kong Volmer. Det hændte engang, at Bonden hittede hans Vante, den var saa stor, at den kunde rumme en Tønde Rug i Tømmelen. Om Natten kvad Jætten udenfor:

»Vante Ven, giv mig min Vante igen.

Ellers ligger to af dine Heste, de største og de bedste døde i Morgen paa Mosen.«

Bonden tog Vanten og hængte den ud paa et Bjælkehoved og slog Kors for sin Dør. Om Morgen var Vanten borte, Bjælkehovedet knækket — og siden saas aldrig Bjærgmandens Sti⁸).

Bonden havde med hans Vante og med sit Kors taget Vættens Kraft.

Saa kunde Smørumsognene Hvidovre, Rødovre, Herlev lægges til Sokkelund.

Mellem Kristenfolk skulde det ikke tages saa nøje. Men alligevel holdt det haardt for Herleverne, før de fik Kirke, at de maatte søge Kirke i Gladsakse, for de to Byer laa i Strid. Sagnet siger da, at Herlevernes Helgen — de havde jo deres egen — lod dem finde et Staalkors i Jorden. Paa det Sted kunde der bygges Alter⁹). Her var Stedet fri af Vætter. Og Herlev fik sin egen Kirke. Blev siden alligevel givet over til Sokkelund.

Det gamle Skel mellem Smørum og Sokkelund lader sig kende endnu. Det kommer oppe fra den store Grændse Værebros Aa der bøjer ned om Herlev i Kagsaa. Der ligger Kagsgaard og Kagsbro. Kagen er det hellige Stævne, senest Retterstedet. Saa gaar Kagsaaen over i Harrested Aa. Der er Slotsherrens Bro og Horsehøj — Helhe-

stens Høj — ved Rødovre. Harrested Aa løber ud i Kalvebod Strand, og her syd i Hvidovre Sogn stod der Mærkestene, kendt i Navnene Stengaard, Høvestensgaard, Torstensgaard og Stenshavegaard.

Skellet staar endnu. Naar man kommer ad Roskildevejen mod København, saa mærkes Byen først ved Damhussøen. Forbi Damhuskroen, det er København. Storkøbenhavn har ikke naaet at sprænge sin vel tusindaarige Sokkelundgrændse. Fra Lyngby til Amager er Byen, men Rødovre, Hvidovre er Land. Og Amager er vor sagnløse Ø. Hollænderne boede her i Hundreder Aar, men ikke i det Tusind der skal til for at bære Folkesagn. Kun et Sagn, jeg ved af, rører den frodige Ø.

Der gaar en lønlig Vandvej fra Kildebrønde Ishøj til Amager. Skævekilde er ved Aaen mellem Tune og Lille Herred, men paa Tunesiden, det er et bundløst Hul, som Folk fra gammel Tid er ræd for, med Angsten som følger det glemte Helgsted. I Skævekilde faldt en Kalv, og den kom opovre paa Amager.

Den lønlige Vandvej viser Bygdens Retning. Hedeboernes Kalv kommer ad Helligvældet op paa Overdrevet Amager. Smørum med Lille- og Sokkelund Herreder staar i Flok overfor det mægtige Treherred i Nordsjælland.

Henvisninger: ¹⁾ Vald. Jordeb. v. O. Nielsen, 117, 4. ²⁾ D. S. III, 61. ³⁾ D. S. III, 44. ⁴⁾ Thiele II, 129. ⁵⁾ D. S. II, 91, Thiele II, 284. ⁶⁾ D. F. S. ⁷⁾ Thiele II, 283. ⁸⁾ Thiele II, 237. ⁹⁾ Thiele I, 185.

TREHÆRREDET

Kattegat

Jyssefjord

Forklaring.
Eldre Hærreder.
 1 Lyngø Hærred
 2 Strø "
 3 Kølbo "
 4 Hjørunde "
Nuværende Hærreder.
 I Lyngø-Kronborg Hærred
 II Kølbo Hærred
 III Strø "
 IV Lyngø-Frederiksborg "
 V Østlykke Hærred

Øresund

Somme H.

Smørum Hærred

0 5 10 15 km

NORDSJÆLLANDS TREHERRED

HELENES GRAV, TISVILDE

Nordsjællands Halvøen indtil Værebros Aa og Furesø: Lyngby, Strø og Hjørslunde Herreder nævntes i gammel Tid Treherred. Fra dette blev først Holmbo Herred skilt ud i Nord, dernæst Hjørslunde Herred dannet om til et Ølstykke Herred, og det store Lyngby Herred deltes i Lyngby Kronborg og Lyngby Frederiksborg Herreder.

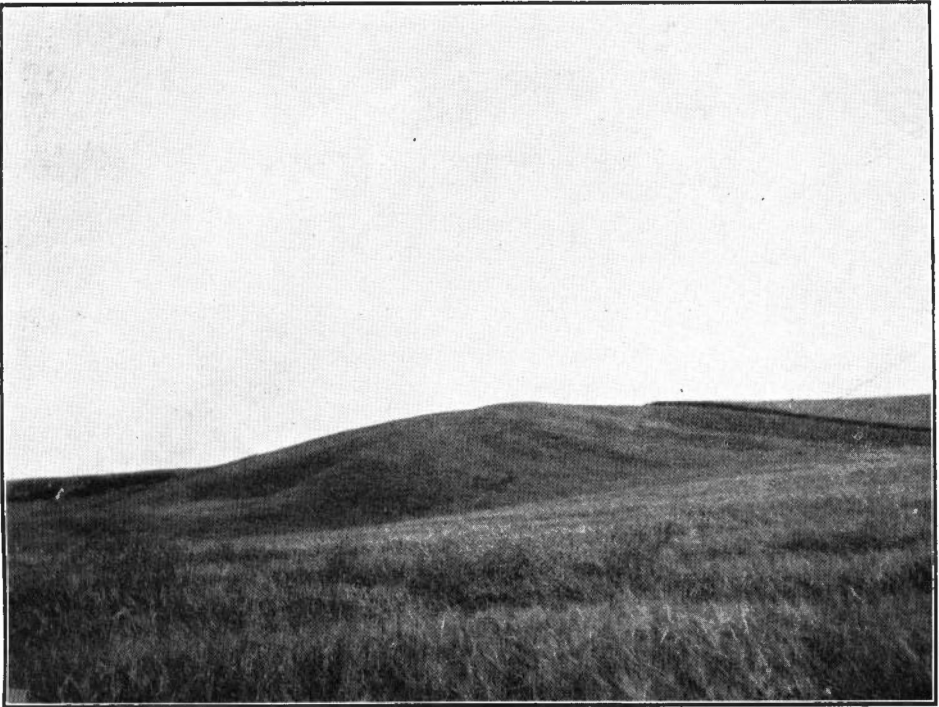
Tredelingen af Land er ældgammel og svarer til Delingen af Riget i Skaane, Jylland og Øerne: Skaanske, Jyske og Sjællandske Lov. Frejlev By paa Lolland styredes i tre Tredinger med hver sin Oldermand under en fælles Byoldermand. Lund By paa Stævn havde sit Lav delt i tre Skyddeler, der førte Syn med Markhegningen: maaske gammel Kystvagt i tre Vagthold.

Det midtsjællandske Treherred har sin Kong Siger i Sigersted, det nordsjællandske har ham i Sigerslev, han sejrede over Kong Hab i Havelse Mølleaa, og Kong Hab (Hagbard, Hake) blev hængt paa Strø Bjærg. Habs Hul er et dybt Sted i Havelse Aa, det minder om Klokkehullet i Køge Aa, hvorved Kong Dan er jordet. Og Kong Dans Grav vises nærved i Græse¹).

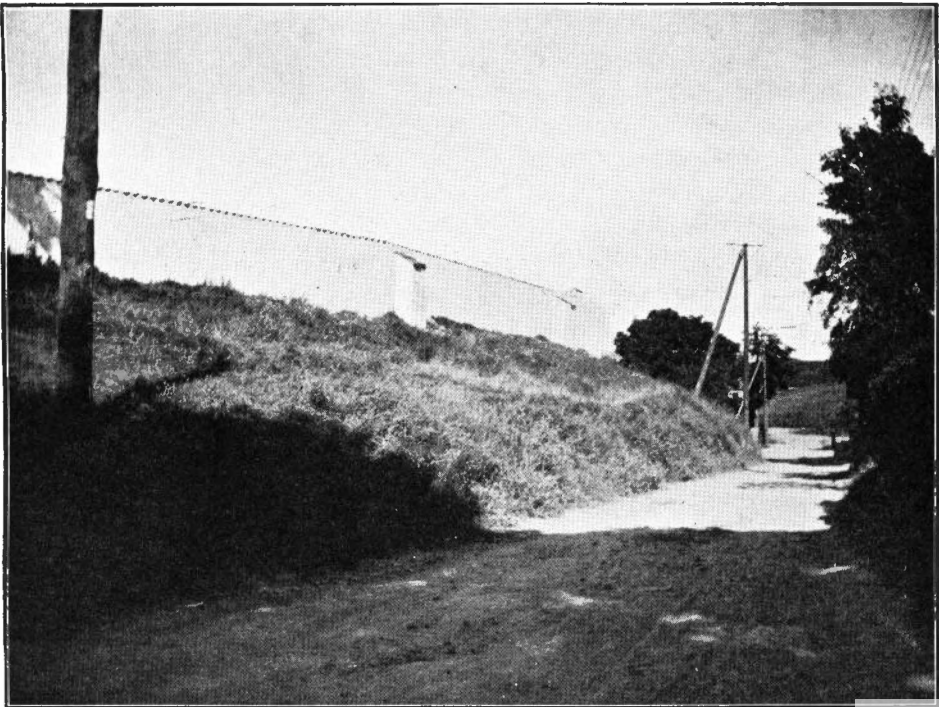
Lindormen, der bugter sig ved Susaaen og Køgeaa, kom ogsaa her ved Havelse Aa, kringsatte baade Strø og Sigerslev Kirker. Den kom fra Strø Bjærg.²)

Hvor Herrederne mødtes skabtes Menneskene ved Manderup, Kvinderup, Slangerup. Lidt østfor ligger Lyngby, Byen der bærer det store Herreds Navn. Men Treherreds Tinget var i Slangerup eller Hjørslunde.³)

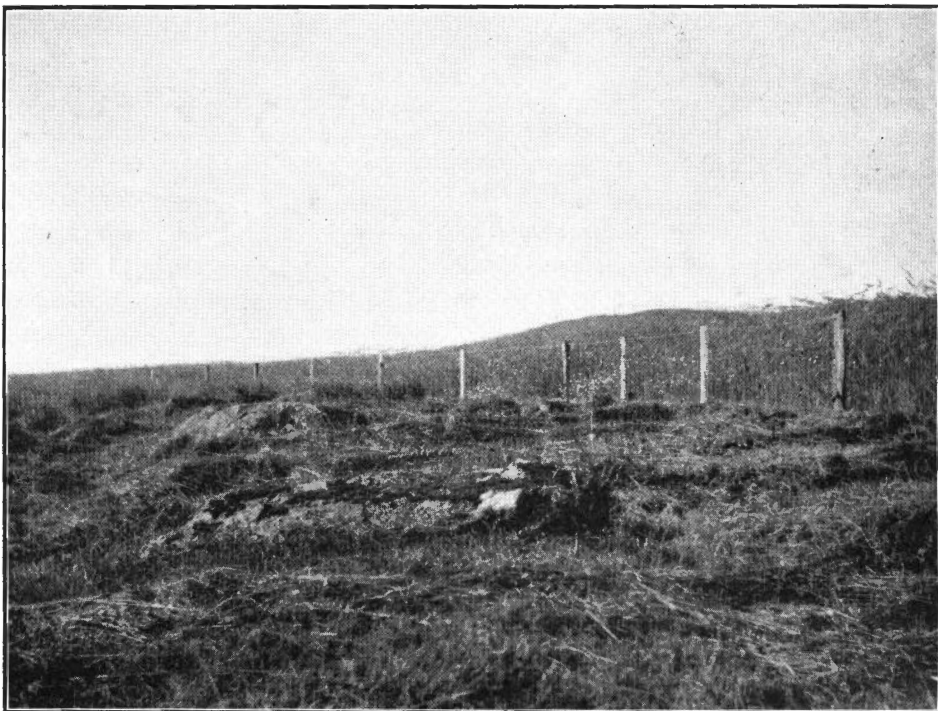
Treherredets Sydskel gik mellem Søllerød og Lyngby Sogne mod Farum Sø. I Bakker og Dale skimtes Lindormens Vej mod Farum Kirke, og Ormen hviler under Majtræet i Farum, mellem Treherreds og Sokkelunds Skovlande.⁴)

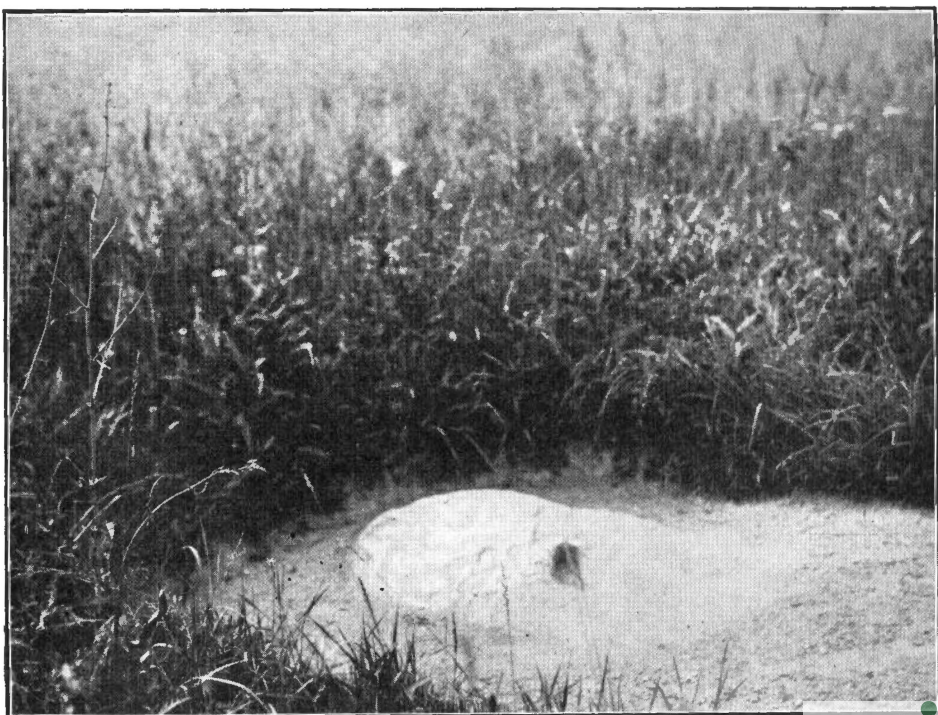
STRØBJERG

MELBY KIRKEGAARDS MUR, HALSNÆS

TINGSTEDET, CA. 32 BASTASTENE I EN INDHEGNET MARK VED LEJRE (MEN I SØMME HERRED)

STEN MED FODTRIN VED VÆREBRO

Lindormen var i Lyngby og i Farum. Videre gaar den sporløst mod Syd til Smørum, hvor Treherred, Smørum og Sømme Herreder mødes. Herfra atter i Nord til Sigerslev og Strø.

Paa denne Egn samler Treherred sine Navnebyer: Strø, Hjørlunde, Lyngby, de gamle Tingsteder udad mod Roskilde Fjord. — Strø Herred svarer Kong Valdemar 100 Mark rent Sølv, Hjørlunde giver 40 Mark Sølv, men Lyngby Herred, Skovherredet, der er det største og strækker sig fra Øresund ud i en Spids til Roskildefjord, Sigerslev og Greve Sogne, yder kun to Nætters Gæstning til Kongen, naar han færdes — paa Vej ud mod Tingstedet og Fjorden, hvorfra han kan naa det store Kongeting, Isøre ved Fjordens Udløb i Havet.

Langs Treherreds Sydgrændse staar Stenmærkerne: Bredsten, Smallesten, Dyresten og Lucies Sten mellem Søllerød og Lyngby (se Sokkelund). Ved Furesø i en Have i Stavnsholt ligger en Sten, som en Datter bar i sit Haar for at frelse sin Faders Liv af Kongens Vælde⁵). Paa Søsum Mark er en Sten kastet af Gandløse Kæmpe efter Viksø Kirke.⁶) Ved Ølstykke har vi to Gældstene, Damsten (Gaard) og Stenhøj. Hinsides Værebro Aa ligger Dronning Margretes Sten med Fodmærket.

Dette er Grændsen mellem Hedebolandet — Sletten fra Værebro Aa til Køge Aa — og Nordsjællands Skove. Men ogsaa i Treherredet er der gammel Slette ud mod Roskilde Fjord i Hjørlunde og Strø Herreder, hvor Tingstederne blev rejst.

Inde fra Skovmulmet lyder Skrig af Nyvangsdjævelen ved Gandløse Mørke.⁷) Men udad mod Sletten rider Kong Volmer ad Volmers Vej mellem Hjørlunde og Lyngby Herreder, gennem Uggeløse Skov og Gaarden Sørís, Stenløse og Stenlille, mellem Hedd og Skov. Og gennem Skoven til Gurre.⁸) Hans Veje synes at gaa i samme Retning som Stenrækkerne.

Nordligere staar der en Stenrække gennem Landet mellem Lyngby og Strø Herreder. I Skellet ved Sigerslev er Høvestens Gaard. Nær Kongebakken, Kong Volmers Grav eller tre Kongers Grav, ved Helvedshule laa to Sten over en Skat, men da der graves sank Stenene i Hulen i Lystrup Skov⁹). Lidt derfra ved Uvelse er Højesten kastet efter Kirken.¹⁰) Rokkestenen paa Trollesminde Mark er mærket af en Skure¹¹) — kvindekastet. Bisp Vilhelm satte sin Hue paa en

Sten ved Sponholt Kilde, Tjæreby, og helligede den¹²). Men Stenen Blis ved Tulstrup var hedensk mærket af en Hulning, hvori der ofredes¹³). Disse Stene viser gammelt Skel mellem Strø og Lyng Herreder, Hedd og Skov. Men Skellet gaar videre op gennem Skoven ved Esrom Sø mellem Lyng og Holmbo Herreder. Som mellem Sokkelund og Lyng, Bredsten, Smallesten og Dyresten, staar tre Sten i Grib Skov: Pengesten i Tumlingevang, Smørsten ved Nøddebo¹⁴) og en kæmpekastet fingermærket Sten ved Egelund Skovridergaard. Da Holmbo Herred tidligst har hørt til Strø Herreds Land, staar alle disse Stene mellem Strøs og Lynges Bygder, hvor Nøddebo og Frerslev i Herlev Sogn hørte til Strø.

Nord for Esrom Sø gaar Skellet op til Haagens Høj vest for Hornbæk, en af Femhøjene, hvor Ungdom smykker Kong Haagens Kilde ved Midsommer¹⁵). Maaske er Kong Haagen den Kong Hab der kæmper med Siger.

Paa Skellet sidder stundom en Kælling og spinder paa en Rok. Hjulet, der gaar rundt, tvinger fremmede Vætter, der vil bryde ind over Grændsen, til at løbe ligeledes. Her er Rokken gemt som Skat, Guldrok, i en Høj vest for Horneby. Dronning Margretes Guldrok ligger i Søborg Sø — men de tre nordiske Rigers Guldkroner, Treherredets Skat, er gemt i Asserbo Borgvolde¹⁶).

Treherredet har to store Søer, Arresø til Strø og Esrom Sø, efter Skelstenene i Grib Skov, til Lyng Herred. Arresøs Trolde er Gammel Ring, der viste hvor Annise Kirke skulde staa og stadig lever som Trolde.¹⁷) Esroms Trolde hedder Esse. »Staar op at læse, Esse vil til at blæse!« lød hans Røst til Høstfolkene, før Vandfloden gik op i Engene¹⁸). — Skovboerne vil tage Eng i Vaar, men Vætten skræmmer dem bort, tager sin Eng ind i Søen, giver dem dog Lov til at læse det Græs de har slaaet. Han har næppe som det hedder i Sagnopskriften bedet dem »læse«, bede Bønner.

Et andet Sted heroppe løb de i Enge, og den høstede bedst der kom først. Det var ved Højbjerg, hvor der var Fællesenge for flere Byer, Gribsgods paa Lag hvor fem seks Sogne mødes syd for Helsingør mellem Skov og Slette. Alle var Højbjærgere her ved Højbjerg, gode eller daarlige Bjærgere af Høj, eftersom Folk var raske eller sene til

at løbe i Enge¹⁹). Endnu holder det gamle Vaarløb sig i Skikken at gaa i Højbjerg Hegn og fejre Anden Pinsedag²⁰).

At drage nyt Land tilbys om Vaaren og bjærge Hø i Fælles-Eng er en hellig Sag, som maa dyrkes i Bygderne. Af mange Bygder er de store Herredslande lagt paa hver sin Side af Esrom Søen: Strø og Lynge.

Nordligst i Lynge Herred er Tikøb Sogn med Majtræ i Borsholm, Asminderød Sogn rummer tilligemed Tikøb Folkefærdet Nordbasserne. Saa kommer Karlebo Sogn »Dronningens Sogn« eller »det fedtløse Sogn«, for det var ikke fedt at høre til Dronningens Gods her. Grønholt Sogn er ogsaa magert, det levede af Kulbrænding. De to sydligste Sogne brugte en større Kvindehue end Nordbasserne. Skellet mellem dem er ved Nivaa. Der sloges de i Niverød Kro, hvis de ikke skulde staa sammen imod Folk hinsides Esrom. Men til Dans efter Høst samledes baade Nordbasser og Fedtløse gladelig i Asminderød Kro.

Mellem Tikøb og Asminderød Sogne gaar en lille Gris, som ingen skader, i Danstrup Hegn²⁰). Værre er det at komme gennem Vivre Vang ved Roland mellem Asminderød og Grønholt, for der farer man vild²¹). Det er Vætteland for de »Haubakke Svende og de Sjambakke Møer«. Brautebjerggubben sidder ved Gunderød mellem Karlebo og Blovstrød Sogne²¹). — Løjbjerggubben og Højbjerggubben gæster hinanden mellem Blovstrød og Birkerød²¹).

Hinsides Esrom danser de Rævehøjs Junkere med de Vesterhøjs Møer ved Firhøj i Søborg Sogn²¹) — og Hedsbjerg Gubben raader ved Hedsbjerg²²). Fra Blæsbjerg ved Tibirke holdt de Gilde over Sogneskellet med Stavlehøjene i Holløse, og der gaar en Troldesti fra Klodal i Holløse til Arnakkebakke ved Vinderød Sogneskel, som en Stribe gennem Sædmarkerne²³).

Op langs Kysten, men ikke nede i de gamle Tingbygder, gaar Troldenes Dans. Og heroppe bliver Fiskerbyernes Folk taget som Vætter med Dyrenavne: Kattene i Aalsgaarde, Rotterne i Hornbæk, Hanerne i Villingbæk, Kineserne i Gilleleje, Raageleje Lopper, Tisvilde Knægte. Alle er Vætter. Meget faa Sagn paa disse Egne fanger noget historisk. Men en Konge skulde der jo være. Man har søgt at faa

Kong Siger derop, i Sigergaarden ved Sigers Aa og Sigers Dam i Valby²⁴). Og Siger følger sig ogsaa her ind efter Skellet. Valby er Grændsesogn mellem Kulsviere og ikke Kulsviere, mellem den lille og den store Kvindehue, mellem Skov og Slette. Valby skal høre til Sletten men er et meget skovrigt Sogn og staar sammen med Blidstrup og Helsinge udenfor Slettens Byremse: Raageleje Lopper, Unnes Sopper, Mønge (el. Vejlby) Myg, Ørby Krudt (Klagere), Holløse Herrer, Tibirke Mærer, Tisvilde Knægte kan ikke nægte, at i Vejby (eller Ramløse) boer Fruer og Hofmænd.

Yderst i denne Skare fra Aalsgaards Katte til Vejlby Myg ligger det store Folkestævne, Helenes Kilde med Helenes Grav og Stenen hvor Helenes Legeme hvilede. Gennem en Slugt i Bakkerne blev hendes Lig ført op fra Stranden, hvor hun drev ind, den ædelige Jomfru af Skaane²⁵). Folk søgte Helse hos hende fra alle Egne af Sjælland.

Hinsides den hellige Kilde ligger en Bygd for sig: Halsnæs med Torup og Melby Sogne. Dertil lagdes to Smaasogne Vinderød og Kregome, en Tange ved Arresøens Vestkyst. Dette Lilleherred med fire Sogne havde eget Birketing i Frederiksværk og hørte til Strø Herred. Men forud for Frederiksværk ligger Tinghøj i Torup. Da de byggede Torup Kirke, vilde de have rejst den paa »Kirkebakken«, hvor nu Møllen staar, Torpmagle Mølle, men det vilde Troldene ikke. Saa maatte to Stude jages ud at finde Kirkested, og de fandtes ved Dagry paa Tinghøj. Saa skulde Kirken staa der paa dette Højdedrag. Tinget var da et Kirkestævne midt i Landet. Det kan være at »Kirkebakken«, hvor Kirken ikke maatte bygges, er det ældste Ting, der samlede baade Vætter og Folk, indtil Folk skilte sig ud fra Vættetroen. Saa fik de Lindormen til Fjende. Den lagde sig ikke om Torup Kirke, men om Halsnæs og Strø Herreds Grændsekirke, Melby. Lindormen kom fra Lindbjerg. Tyren kæmpede med den, første Gang maatte Tyren vige, fordi to Bønderkoner havde blandet Vand i den Mælk, som Folk i Fællig bar til at opfede Tyren med. Anden Gang vog den Ormen.

Lindormen har vandret gennem Dalene fra Lyngby til Farum Kirke, mod syd til Smørum, mod nord til Sigeslevvester og Strø, videre til Melby, alle vegne bugtende sig efter Bygdegrændser.

Aasebro er paa Sogneskellet mellem Melby og Frederiksværk,

Halsnæsgrændsen. Først bag den var Halsnæs Mænd hjemme. De havde været til Birketing i Frederiksværk og roste sig af at have ført store Ord, alle uden en, han sa: Jo vi skældte ud alle, men det var ikke før vi kom til Aasebro. Da var de inde i deres egen Bygd. Her holdt Ormen Vagt.

— — —

Naar man kommer nord for Lyngby og nord for Værebros, er det som Luften bliver skarpere, Markerne mere øde omend lige vel-dyrkede. Det kunde svare til en Modsætning der forlængst skulde være skjult: Fællesdriftens lune Hygge i Hedebolandet og Enkelt-driftens Nybrydning i Treherredet.

Stærkest kendes det ude paa Halsnæs. Sagnet siger at efter Pesten kunde Gaarde paa Halsnæs købes for en Snes Æg. Nu er Gaardene gode, men Landsødet er ikke helt ryddet ud.

Halsnæs Fiskerbyer er nye. Da Nordsjællands Fiskere var paa Vandring ved Havet, naaede de ikke videre end til Raageleje. Der kom Folk, som var udvandrede fra Ræveleje ved Aalsgaarde, de søgte først til Gilleleje, men blev jaget bort med Raab og dannede da et Raabeleje, Raageleje noget derfra, men ikke hinsides Helenes Kilde.

Sent fik Halsnæs en Konge. Der fortælles om, at General Classen købte Næsset af Kongen »for Sølv og Guld og Penge«, han lovede at fattig Folk skulde have Brød til evig Tid og oprettede et Asyl i Frederiksværk. Han værgede for sine, og stjal de Brænde holdt han dem fri af Birkeretten. Det var hans Kone, der gav fire Fattige Jord ved Liseleje, der kaldtes op efter hende. De fik Jord til en Ko, ikke Byggegrund i Alenvis, men Jordelod udaf Landet til en Kos Føde. Saaledes styrede Generalen Landet.

Ogsaa Hundested opbygges med fire Huse. Nogle nævner kun tre. Der var tre Færgemænd i Lynæs og otte-ni Fiskere. Det er Tredings eller Fjerdingsdelingen der gælder i de allermindste Bygdemaal. Kikhavn er det ældste Leje, her ejede otteogtyve Huse i Fællig tre-fire-hundrede Tønder Land og tre Robaade.

Paa det yderste af Næsset har Hundested og Lynæs i nyere Tid dannet Lejer. Lynæs som det ældste, Hundested som det hurtigst voksende. Lejerne er nye, men Navnene gamle, givet af Vikinger der laa i Issefjordens Udløb. Det er et Hunde Sted! sa de, da de drev af,

men lidt efter sa de: Her er Ly bag dette Næs. Da fandt de Lynæs. Og det er saa gammelt Bo før Fiskerlejet, at der har dannet sig Sagn.

Her er Boskilde ved Stranden, en Trækasse i Strandbredden og alligevel fersk, den ligger i Skellet mellem Lynæs og Torpmagle Jord. Pesthøjen, hvor Ligene jordedes i Pesttid, Halsnæs Øde, vises oppe i Lyngbakkerne²⁶⁾. Paa Sydstranden halvvejs mod Frederiksværk har Melby Sogn et Enemærke, Maden, en Strandeng inde i Torup Sogn. En solrig Eng midt paa Kysten til at mødes paa i Vaar.

Men glemt er det. Derimod skal mindes, hvad der skete med Hundested, dette usselige Leje der blev saa stort paa den haardeste Kyst.

Da her endnu kun var Overdrev fra Landsbyerne Tommerup og Torpmagle, gik Fælleshyrden og vogtede Kvæg. Han ser en Baad med tre Herrer lande. De kom ind og saa nøje paa Stedet. Hyrden krøb i Skjul, for han troede det var Havmænd, men han hørte hvad de sa til hverandre. De udtalte, at her om halvtreds Aar vilde blive et stort Leje og om andre halvtreds Aar en stor Oplagsplads²⁶⁾.

Det skete, at det sølle Hunde Sted, der laa overfor det gamle Isøre Ting ved Rørvig, blev stort og rigt. Det slog til, hvad de tre Havmænd spaaede — hvad de tre Treherreds Vætter udtalte om deres fjærneste ødeste Kyst.

Henviſning. ¹⁾ A. Uhrskov II, 99. III, 174. ²⁾ A. U. II, 95, Thiele II, 286. ³⁾ Carstensen, Hjørlunde, 214. ⁴⁾ J. Kamp 349. ⁵⁾ A. U. II, 168. ⁶⁾ A. U. II, 163. ⁷⁾ D. S. V. 104. ⁸⁾ A. U. III, 118, II, 153 o. fl. St. ⁹⁾ A. U. II, 148. ¹⁰⁾ A. U. II, 163. ¹¹⁾ A. U. II, 123. ¹²⁾ D. F. S. ¹³⁾ D. F. S. og A. U. II, 88. ¹⁴⁾ D. F. S. ¹⁵⁾ A. U. II, 21. ¹⁶⁾ A. U. II, 27, 55, D. S. III 462. ¹⁷⁾ A. U. II, 83. ¹⁸⁾ Thiele II, 3. ¹⁹⁾ D. S. III, 415. ²⁰⁾ A. U. III, 132. ²¹⁾ A. U. II, 36, 43, 45, 57. ²²⁾ A. U. III, 128. ²³⁾ A. U. To Nordsjæll. 165—66. ²⁴⁾ A. U. 76. ²⁵⁾ Thiele II, 22 og Dansk Bygd. I. ²⁶⁾ Egne Optegn. fra Halsnæs. ²⁷⁾ Haandskr. tilh. Gross. Soph. Brammer, Lynæs.

SYDSJÆLLANDS TREHERRED

HAMMER — BAARSE — FAKSE.

ELLEKVINDE („GJØEMOR“), DER BÆRER PRÆDIKESTOLEN I VEJLØ KIRKE

SYDSJÆLLANDS TREHERRED

HAMMER - BAARSE - FAKSE

Udenfor de tre sjællandske Sysler: Middelsyssel, Østresyssel og Vestresyssel holdtes de tre sydligste Herreder, der lagdes sammen i Plovtalet med Lolland og Falster, saaledes at her blev omkring 2200 Plove mod omkring 2400 i Østre, 2200 i Middel og 3000 i Vestre Syssel.

Men under denne vilkaarlige Inddeling har vi Treherredsbygden i Sydsjælland overfor Treherredet i Nordsjælland. Riget er ikke blot brugbart inddelt, det er kunstnerisk bygget op.

Fra Vordingborg til Helsingør »fra Borre til Gurre« drager Kong Volmer. I Hovedstadsegnene er det kun Kongen der færdes, sydpaa er det Guden der farer gennem sit Land, han jager Ellekællinger, det har han holdt op med i Nordsjælland. Østresyssel kender dem næsten ikke. Middelsyssel og Vestresyssel ved meget lidt om dem, men i Sydsjællands Treherred lever de, navnkendte og med egne Helligsteder.

De hedder Paperkællingen, Gjøemor eller Slattenpat, og render i Skovene ved Herredsskellene. Slagelangpat kaldes Ellefruen i Everdrup, hvor de tre Herreder mødes, hun har Navn af sine store Bryster, som hun slænger over Skuldrene, naar hun løber. Hendes to Børn lever som en Slags Fisk i Vandet. Moderen lægger sig ned, naar de skal die, og det sker gjerne ved en stor flad Sten under Bakken Skrigebjerg i Præsteskov.

Gjøemor hedder hun i Hammer Herred, hendes Billede er skaaret i den Støtte, der bærer Vejlø Kirkes Prædikestol, med lange Bryster, lang Underlæbe og store Øren.

En Karl mødte hende en Aften ved Vejlebroen, hvor hun stønnende løb. Lidt efter kom Kong Volmer — Vollermon — og spurgte Karlen hvor hun løb hen. Saa fangede han hende vesterude i Kostræde Banker¹).

En anden blev taget paa Lundbygaards Hovmark, ved Hammer-Baarse Skellet. Hun kom rendende med Brysterne over Skuldre ud

af Skoven, og bagefter kom Rytteren. Saa I hende? spurgte han Hovbønderne. — Saa I jeg fik hende! sa han, da hun laa tværs over hans sorte Hest²).

Hvor Volmer rider som Konge uden at jage Ellekvinder, færdes han mest om Julen og kræver sit Offer af Juleøllet, men i Sydsjælland tager han sin Offerdrik Majdag. Vollermissedag stod en Kone i Stensby, Baarse Herred, og bryggede. Da kom Kong Vollermon og krævede sin Drik. Til Gengæld for den kastede han gloende Kul i hendes Forklæde, og Gløderne blev til det klare Sølv. Ved samme Gaard er et Træ, hvor han binder sine Hunde, og Lænkens Slid ses i Træet³). Ligesaa færdes han ovre i Hammer Herred. En Kone i Vester Egesborg gav ham Mælk, og han gav hende Sølv i Gløder⁴). Muligt er det Mælk han skal have i Vaaroffer og Øl i Juleoffer.

En hellig Sten maa der have været ved Stensby, og Stensved hedder Skoven her i Valdemars Jordebog. Nu kendes Stenen i Vintersbølle Skov nærmere Vordingborg. Stenen bærer Spor af en Hestehov, og Vandet, der staar i denne Hulning, helbreder for Vorter. Kong Volmer vander sin Hest i Vortevandet. Hestehovssporet fandtes ogsaa paa Sten ved tre Kilder ved Oringe Strand. Her har Kong Volmer ogsaa et Vandested⁵).

I Fladsaa og i Rønnebæk jager han gennem Gaarde med to Porte. Konen i Rønnebæk skal give ham Drikke, men da hun lader Tommelfingeren glide ned i Drikkeskaalen brækkes Fingeren. Ved Madbænkestenen, Bystævnet i Rønnebæk, maa Oldermændene holde Kongens Hunde, han binder dem ved Bytræet, de rykker Træet op, da de hører deres Herres Jagt i Skytteskoven ude ved Skellet til Flakkebjerg Herred⁶).

Tværs over Baarse og Hammer Herreder, fra Dybsø Fjord til Præstø Fjord gik der en Grøftvold, hvoraf der endnu findes Spor, kaldet Vildtbanegrøften. Ad den gaar ogsaa Kong Volmers Vej, og i Øbjergaards Have ligger Voldstedet Gurre, som han kunde sejle til fra Vordingborg eller ride til langs Grøften, hvis han ikke vilde helt ud til det nordsjællandske Treherreds Gurre⁷).

Om denne Hegning med Grøft tværs over Landet vides der ikke synderligt, men den synes at staa sammen med en Række Stenmærker tværs over Hammer og Baarse Herreder.

Stenrækken kommer fra Vejlø ved Dybsø Fjord nord for Vildtbanegrøften. En Sten i Nylands Mose bærer Fodmærke og en i Rettestrup Banker er kastet af en Troldkvinde⁸). Ved Stenstrup brændte der Lys Juleaften over en flad Sten, og en lille Hund løb der. Men siden blev Stenen borte, for den laa over en Skat, som skjultes.

Før Rønnebæk Præstegaard brændte, stod der to store Linde ved Indkørslen og en Sten, hvorfra man kunde stige tilhest. Den var kastet, og Skuren af Kastebaandet var som et Trin, hvor man kunde træde op. Paa Kirkegaarden skal ligeledes have været en Sten med Slyngeskure, kastet af Kirkebyggeren Ever i Everdrup efter Rønne i Rønnebæk, da de byggede Kirker sammen, og Rønne byggede raskest.

Bystævnesten, Madbænk, var der ogsaa i Rønnebæk. Det var her Oldermændene skulde holde Kong Volmers Hunde¹⁰).

Madbækstene kan være to, som i Skuderløse to Halvdele af en stor Sten. I Nestelsø er der som i Vejlø to Stene, den ene i Kirkediget, den anden paa Marken, begge kastede af Kæmpekvinde¹¹).

Snesere i Baarse Herred har sin Majsten i Bystævnet.

I Everdrup er Slage Langpattes Sten ved Skrigebjerg paa Præstemarken¹²), og lidt derfra er Stenmusstenen, inde i Fakse Herred.

Disse Sten staar i en Bue om Vildtbanegrøften i Grændsesognene saanær som Toksværd-Olstrup. En lignende Række kan følges langs Sydkysten. Der nævnes to Sten ved Kallehave, en ved Stranden kastet af Trolden fra Bogø og en i Petersgaard Skov, hvor en sort Kvinde spøger¹³). Stensby har Stenen i sit Navn, og i Vintersbølle Skov staar Kong Volmers Hestehov i Sten. Samme ved Oringe Kilde. Paa Herregaarden Rosenfeldts Mark en Sten kastet mod Kjøng Kirke. Der skal være to Sten, men den ene faldt ude i Vandet¹⁴). Paa Knudshoved en høj Sten ligeledes kastet mod Kjøng Kirke — fra Fyn¹⁵).

Paa denne Strækning findes Majtræer, muligt med Majsten ved: i Bakkebølle Majpilen, i Langebæk og Knudsby Majtræer.

Den nordlige Strækning har Madbænk i Rønnebæk og Snesere, vist ogsaa i Gjødstrup i Toksværd Sogn.

Om Landet mellem begge Stenrækker ved Sagnene og Folketroen kun lidet at mælde. Vætterne holder sig ude blandt Stenene ved Grændsen.

Paa Vejlø Mark har Trolden det saa rart med Gaardmandskonene,

at han laaner hos hende og bringer to Gange igen, men stjæler fra andre Gaarde, som derved faar mindre at leve af¹⁸).

En anden Trold boer i Lusbanke i Stenstrup. Den grønne Dreng boer i Stendysse og lader sig se, naar der er Ufred ivente. Han kendes ogsaa i Fredskoven ved Rønnebæk. I Højgaarden fejrede Vættene Jul, saadan at Folk maatte drage af Gaarde Juleaften ind til den gamle Gaard i Rønnebæk, mens Trolden fra Dragehøj stegte Tudser paa Højgaarden. En Bjørnetrækker, som nattede over en Gang, køs Vættene væk, saa der siden blev Fred om Julen. Men endnu gaar Tokkemosevædderen og gør Folk vildfarne. Ellefruen vinker til Karlen i Engen. En Vogn med sort Firspand kører og svinder i Dybet i »Margretes Hul«.

Fladsaa Trold vil jorde Næstved, men taber Jorden af Sækken, saa der bliver en Række Høje¹⁹).

Fra Dragehøj ved Højgaarden og fra Addebanke og Laadnebanke i Toksværd Sogn ved Dysted lyder Raabet: Adde er død. Da Manden gentager det hjemme, farer Vætten fra Ølkarret, hvor han stjal Øl, og glemmer sin Kedel.

Her gik Vættene og vilde hjælpe Høstfolkene, men Kirkens Bønder slog Kors for sig og jog Vættene af Sæden¹⁹).

Den mægtigste blandt underjordiske, Lindormen, vandt Kirkebønderne over med Tyrens Hjælp ved Toksværd Kirke, den nordligste i Hammer Herred. Ved Toksværd og Olstrup Sogne mødes Flakkebjerg, Tybjerg, Ringsted, Fakse, Hammer og Baarse Herreder, det er Vestresyssel, Middelsyssel og det sydsjællandske Treherred. — Et Lindormesagn i Skibbinge syd for Præstø synes at være uden for disse Sagns almindelige Stilling ved Grændseskel, men kan være knyttet til en gammel Indsejling til Baarse²⁰).

De to Herreder er mere samlede end skilte i deres Sagn. Tingstederne, Hammer og Baarse ligger saa nær hinanden, at de vel har kunnet virke sammen. En Tinghøjgaard ude i Vejlø har næppe været almindeligt Ting. Men Vognene bliver holdt fast paa Vejen her ved et Sted der hedder Rojle²¹).

Hammer og Baarse Kirkebyggere stræber i Fællig. At de ogsaa strides vil kun sige, at de er sammen.

Ever og Rønne bygger Everdrup og Rønnebæk Kirker, hvor Ever

kaster Sten efter Rønne der er raskest. Og Ever bygger sammen med Skrie i Hammer. De har en Hammer fælles og kaster den mellem sig. Derved slog Skrie Ever ihjæl og bygger begge Kirker, og kalder sin egen Kirke for Hammer. Ever hviler i en Langdysse lidt fra sin Kirke, men Skrie maa endnu fare den Vej Hammeren foer og skal være farlig at møde. Ej heller skal det være godt at komme til Evers Grav ved Gry, den Tid paa Døgnet han faldt²²). De to Kæmper lever evigt i Vættekæden, men paa Skellet mellem de to Herreder er ingen Vagt. Der drog Vætteerne bort fra Udby, da Klokkeren ringede og lod deres Guldskat, en Guldkrubbe, blive i Kirkebanken²³).

Hammer og Baarse slutter sig sammen uden Vættevagt imellem sig, med Tingstederne op til hinanden og med Kirkebyggere fælles. Men nord og syd om Landet ligger Kæden af Vætter og Sten.

Skellet mellem de to Herreder er gammelt og har med smaa Ændringer (Risby og Bøgesø lagt til Baarse) staaet siden Middelalderen, men det synes ikke draget som Folkeskel. Tænkeligt er at Bygderne engang har fulgt Aaløbene, saaledes at Baarse er Sydsogn i en Nordbygd og Hammer Nordsogn i en Sydbygd, hvor Bygderne, som de helst vil, spænder tværs over Landet fra Strand til Strand.

Fjærnt fra de to Tingbyer, Hammer og Baarse, ligger den tredje, Fakse, midt i det Herred der bærer dens Navn. Hvor de tre Herreder mødes er Tingerup i Kongsted Sogn. Der maa de have holdt et Treherredsting. Men syd for Fakse var der et stort Markedsstævne St. Hansdag ved Hovby Helligkilde. Der er andre Helligkilder: Fru Martas Kilde i Karise Præstegaardshave, Fru Mertes Kilde i Roholte Sogn, Mettes Kilde i Kongsted Sogn og Ellen Svends (Hellig Svends) i Vemmetofte Sogn²⁴).

Fru Merte paa Karisegaard maatte for Fjender fly ad Gaarde og skjulte sig i Kirken over Koret, hvor endnu Fru Mertes Kammer er at se. Da hun kom tilbage til sin Gaard, gjorde hun alt for at gavne sit Gods, og da hun døde og blev baaret til den Kirke, der havde skjult hende i Nøds Tid, sprang der en Kilde, hvor man hvilte med Baaren, ved Herredets Nordgrændse²⁵).

Fru Mertes Kilde findes ogsaa paa Herredets Sydkyst ved Lindersvold. Fra Kilden hentede hun Vand, mens hun levede. Men her er Fru Merte en anden end i Karise. Om Lindersvolds Merte blev den

gamle Majvise vrænget om: Gud fri os for den onde Trolde — hør det som vi bede — og for Fru Merte paa Lindersvold. Hør os alle Gud med Glæde²⁶).

Forskellen mellem dem er, at Karises Mette staar som Helgen og Lindersvolds Mette som Ellekvinde. Nær Lindersvold laa Stenmusstenen. Naar man ofrede et Fad Mad i en Lerskaal paa Stenen, kunde man næste Dag tage en Guldskaal isteden. Saa rigt var billedligt Hel-det ved at ofre her. Stenmus slog en Dreng til Krøbling, fordi han gjorde Stenen uren. Stenmus mødes ved Orup Bæk med sin Uven Tungehavepræsten, fra en lille Skov Tungehave. Deres Spande skramler i Bækken. Begge Vætterne siges at være Trolde, mandlige, men Stenmus Sten kan godt have været Ellekællingens ligesom Slagelangpats Sten, og som kvindelig har hun Modsætningen i Tungehavepræsten hinsides Bækken. — En Mussesten ligger paa Kysten ved Strandskoven.

I Herredsskellets Skove løber Paberkællingen og klager sig, saa det lyder fra Sjolte, Lestrup Skov, til Svenderup Skov, særlig i Høvnæget og i Denderup Vænge, Vester Egede Sogn. Hyllinge Mænd hørte hendes Klage fra »Gangens Made«, en Eng ved Hyllinge: aajo, hjælp, aajo, hjælp! lød det. — Pugebjerg ligger paa hendes Vej nord for Lestrup, maaske heraf Navnet Paberkællingen²⁸)?

Det er disse Ellekællinger Kong Vollermon skal jage, men om Kongen kendes i Fakse Herred kun, at Kongsted er navngivet ham²⁹).

Fakse Herred er bygget af andre Sagn end Hammer og Baarse. Man møder ikke tit Kong Volmer ridende, han kræver ikke Offer her, men det gør Stenmus.

Af Sten er der kun denne og en jættekastet Sten, Murestenen³⁰) (Maresten ved Marelund) ved Vemmetofte Strand nær Grændsen til Stævns. Fakse Herred dyrkes i hellige Kilder og hellige Træer. Helligtræet er groet saaledes at det danner en Ring. Syge helbredes, naar de drages gennem Ringen. Et Træ staar ved Karise og et andet ved Lindersvold, hvor de to Fru Metter er gaaet over fra Ellefruer til Adelsfruer.

Ved Karise staar den hellige Eg i Ganeskov mellem tre Sogne³¹).

Nær Lindersvold staar »den kloge Eg« i Lestrup Skov ved Grændsen til Baarse Herred.

Den skal søges tre Torsdage i Rad, i tiltagende eller aftagende Maa-
ned, hvilket huskes ikke. Den syge skal føres fra Øst mod Vest gen-
nem Træet, drejes rundt tilhøjre, ret om, og atter føres igennem, stil-
tiende, ni Gange, og hver Gang skæres Bark af Træet. Disse Bark-
stykker skal lægges under den syges Hovedgærde og kastes bort før
Sol staar op. Naar man drager fra Træet, hænges et Klædningsstykke
i Grenene som Offer. Derfor blev den kloge Eg ogsaa kaldet Klude-
træet — og Kludesamlere kom siden og tog hvad der var.

Skovrideren viste Træet ud til Fældning, men den gamle Skovfoged
vilde ikke sætte Fældningsmærket paa det kloge Træ — og han fik
sin Vilje³²).

Denne Folketro tydes som symbolsk Genfødsel, men Folket har
mindre Hang til Symbolik end Videnskaben. Naar Træet danner Ring
er det »klogt«, og det dyrkes i Sol og Maanes Tegn med Oftring til
Vættens paa Grændseskellet.

En Hybentjørn var klogt Træ mellem Hellested og Tryggevælde,
hvor Fakse, Stævns og Bjæverskov Herreder mødes. En Karl, der tæ-
redes af Sorg over sin Kærestes Død, blev draget igennem Tjørnen.
Træets Vætte tog Menneskets Ve³³).

Helligkilder og Helligtræer har Fakse Herred. Dertil en Række
Enemærker, som maa have været hellige Steder. De ligger fra Nord
til Vest gennem Herredet.

Haarlev Sogn i Bjæverskov Herred har sit Enemærke inde i Karise
Sogn, Fakse Herred, men inde i Haarlev store Enemærke har Tureby
Sogn et mindre, og op til Haarlevjorden støder et Enemærke der hører
til Øster Egede. Desuden har Øster Egede to Smaastumper inde i
Dalby Sogn og en større mellem Fakse og Kongsted Sogne. Ind i Kong-
sted Sogn skyder sig et Stykke af Vester Egede Sogn, der ligger mellem
Fakse, Hammer og Ringsted Herreder, men hører til Tybjerg Herred.

Enemærkerne strækkes fra det ene trebundne Skelsogn, Karise, og
til det andet, Vesteregede. De skærer tre sagnløse Sogne Ulsø, Dalby
og Thureby fra Fakse Herred og lader dem glide over i det sydlige
Ringsted Herreds sagnløse Skovøde. Dette sker ikke blot ved Godsbytte
og Kirkegaver, selvom der jo maa være handlet ogsaa med denne
Jord. Naar Bjæverskov Herred skal have Ret til Eng eller Skov inde i
Fakse Herred, udenfor Syslet, og naar andre Sogne, særlig Egede, har

Enemærker spredt udenfor sine Grændser, og Tybjerg Herred kan have et helt Egede Sogn inde mellem tre andre Herreder, saa maa det være fordi her var ældgamle Helgsteder.

Det hører Folketroen til at drage ud at møde Vaar. I Flok søger Ungdom hid hvor Ellefruen iler, at fange Maj og Midsommer.

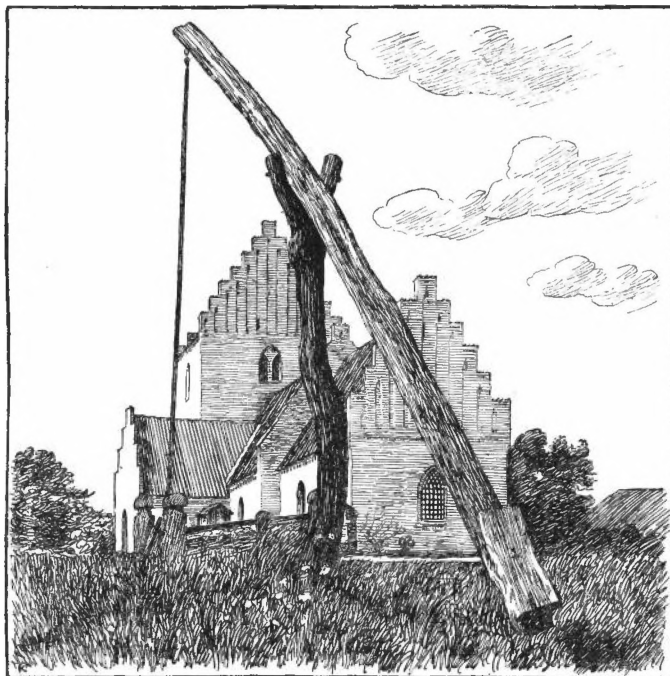
Fakse Herreds Sogne er som dannede til denne Færd, de løber ud i Spidser: Østeregede, Fakse og Alslev samles i Spidser ved Viverup — Hylleholt, Vemmetofte, Spjellerup ved Vivede. Egede spreder sine Enemærker i Nord og Syd. Jomfruens Egede kaldes det ogsaa, og det skal være efter to Adelsjomfruer af Billeætten, der ejede Halvdel i Egedegaard i Sejstenhundredet. Mange Steder kunde paa den Vis haft Jomfrunavn. De Jomfruer, der skal mindes i Egededraget, er Vaarens vilde Møer. Det er disse der hyldes i Helligkilder og kloge Træer og Udmarkers Helligjorder.

Jungshoveds Frue i Baarse Herred giver en Bonde Jord, fordi han opföder Hunde og Stude til hende. Han faar ikke Jorder ved Sydstranden, hvor han bode i Stavreby, men langt bort ved Rønneklint paa Nordstranden: der er Hundehaven og Okseholm: Helgsteder at søge i Vaar³⁴).

Det er viede Vange i Skovlandet, Vaarens Helligsteder, flest i Fakse Herred, hvor Ellefruen fredes, færrest i Hammer og Baarse, hvor Kong Vollerrmon vældig jager Landets Urvætter.

¹) Ellekilde, Præstø Amts hist. Aarb. 1920. ²) D. S. II, 120. ³) D. S. II, 118. ⁴) D. S. II, 117. ⁵) J. Olsen: Fra Sydsjælland 22. ⁶) Sv. Gr. III, 60. ⁷) Ellekilde Præstø Amts Aarb. 1920 og Trap. ⁸) D. F. S. ⁹) Sv. Gr. III 104. ¹⁰) Sv. Gr. III 60. ¹¹) D. F. S. ¹²) D. F. S. ¹³) D. F. S. ¹⁴) D. S. III, 30. ¹⁵) D. F. S. ¹⁶) J. Kamp 275. ¹⁷) Sv. Gr. I, 81, III, 91—107. ¹⁸) Thiele II, 37. ¹⁹) D. S. I, 76, Sv. Gr. III, 90. ²⁰) D. S. II, 189. ²¹) D. S. VI, I, 132. ²²) Sktgr. 85, II, 237. ²³) D. S. I, 420. ²⁴) Aug. Schmidt: Helligkilder. ²⁵) Thiele I, 203. D. S. IV, 242. ²⁶) Trap. ²⁷) Egne Optegn. ²⁸) E. T. Kr. Æresbog 72. ²⁹) D. S. IV, 27. ³⁰) D. S. III 23, D. F. S. ³¹) Sktgr. 86. 201. ³²) Egne Optegn. ³³) D. S. VI, II 252. ³⁴) Thiele I, 133.

FLAKKEBJERG HERRED

KILDE VED KIRKERUP KIRKE

FLAKKEBJÆRG HERRED (Ø. og V.)

Fra Baarse og Hammer rider Kong Vollermon ind i Flakkebjerg Herred, og dermed er han inde i Vestre Syssel, hvor han hedder Kong Valdemar og færdes ad gammel Kongevej »Kong Valdemars Vej«, der skal spores fra Kongeslottet Hammersvold, Tystrup Fuglebjerg Sogneskel, over Haldagerlille, brolagt Vej i en Skovstub, over Næblerød Mark og til Esholt, hvor der ogsaa var Kongeslot, videre til Antvorskov.

Nu gaar Sagnet over i Historien, og Kongen følger en gammel Alfarvej mellem Voldsteder.

Ved Halagermagle render Slaskenpat med højre Bryst over venstre Skulder og venstre Bryst over højre Skulder og raaber til Høstfolk: Havde jeg Stunder aad jeg jer! Saa kommer Rytteren og faar at vide, hvad Vej hun tog, og siden kommer han tilbage med Slaskenpat slængt over Hesten, og hendes Bryster slæber paa Jorden. Men han hedder Nattejægeren¹). Det er ikke Kong Valdemar. Kongen rider ad alfar Vej og gaar i Antvorskov Kloster.

Kong Valdemar raader ikke i Vestre Syssel og har ikke Jagt i Flakkebjerg Herred.

Bygdekongen hedder Kong Tol og lever i Skelskør. Som Ellekongerne i Stævn og Odsherred og paa Bornholm taaler han ikke en Rigs-konge indenfor sine Grændser. Ejheller taaler han at Skelskør Vægter raaber Tolv, for det er hans Navn. Trolde vil ikke have deres Navn nævnet, og Tol er mere Trolde end Konge. Som en Højvætte henter han Jordemoder til sin Kone. Han farer ikke om Lande tilhest, men ses at ligge og sole sig i Græsset. Alligevel kræver han Kongeoffer. Efter fynsk Skik henter han Nytaarsnat sine Hestesko i en af Byens Smedjer²).

Kong Tol er ikke alene. I Skelskør Dyrehave, paa Skellet til Slagelse Herred, boer Kællingen i Krukkeborg, og hun er gode Venner med Knud i Ramsebjerg, han er ridende, han kommer til hende paa

sin abildgraa Hest, og paa hans Sti vil intet gro. Krukkeborgkællingen drager Folk til sig. Præstens Datter i Boslunde tog hun ind i Banken. Pigen viste sig kun, naar hun skulde offre i Kirken. Da hendes Far lukkede Kirkedøren for at fange Datteren, svandt hun hen for hans Øjne. Saalænge hun endnu frit kunde bære sit Offer frem i Kirken, var hun blandt Guds levende Folk, men da hun stængtes inde blandt dem, fuldbyrdedes hendes Selvfring til den jordfæstede Helligdom i Krukkeborg³).

Gennem Sognene udenfor Skelskør staar Stenmærker fra Skelskør Nor til Bisserup, Sakses Hurildshavn. Her ved Rude først en troldkastet Sten.

I Sønder Bjerre laa Tværsten med Kæmpens Træskospor paa Tværstensagre⁴). Fra Høve kastedes Sten mod Haarslev Kirke, fordi Taarnet stod paa nordre Side. Stenen faldt ved Hyllested og kaldtes Højesten⁵). Ved Hulebæk, Stenmaglebjerg Gaard i Egeslevmagle Sogn laa en Sten, der bragte Ulykker over Bonden, da den sprængtes. Paa Engen ved Egeslevmagle Grusgrav laa Stenen, som Trolden kastede efter Dværgen der støbte Kirkeklokken. Den Sten vender sig naar den lugter nybagt Brød. I Egeslevmagle Granskov paa Grændsen til Slagelse Herred ligger en delvis sprængt troldkastet Sten⁶). Rækken fortsættes ind i Slagelse Herred med Stenagergaard, Hundestensgaard, Høvestensgaard udad mod Korsør Nor.

Stenrækken gaar gennem den sydvestre Del af Flakkebjerg Herred, men indenfor synes der at være en anden.

Øst for Skelskør er Topstensgaard. I Tjæreby er Stensbjerg. Vest for Ørslev ved Hittinge Kilde var en Dysse, der hed »de borede Stene« med tolv Huller boret i Rad⁷).

Disse to Stenrækker staar som Hegn om Kong Tols Herredømme. Han er jo ikke den der rider hele Herredet rundt.

Kirketaarnet sat paa en særlig Maade er et Mærke som Sagnet knytter til Kirker paa Herredsskel. Men Haarslev er midt i Herredet. Sønder Bjerre har et Lindormesagn. Ormen der dræbtes af Tyren ligger under en Sten udfor den tilmurede søndre Kirkedør⁸). Mellem Haarslev og Bjerre staar Stenmærke. Her er en Bygd afgrændset med Skelsagn paa begge Sider Grændsen: Egeslevmagle, Magleby, Tjæreby, Ørslev, Venslev, Bjerre. Intet tyder paa at de er særlig ud-

skilt af Herredet, men de har været det. Da Flakkebjerg Herred i nyere Tid blev skilt i Øster og Vester Flakkebjerg blev Grændsen draget midt igennem fra Nord til Syd.

Ringene om Kong Tol sluttes med Sten paa Agersø og Omø. Men Øen Vænø er sunket: Vænø bier efter Glænø og efter Ørslevs høje Kirketaarn. — De er i Bygd sammen⁹).

Ved Herredets Nordgrændse er Halkevad Stenen kastet efter Flakkebjerg eller Skørpinge, Gimlinge, Faardrup Kirker. Den har Mærker baade af Fingre og Arm og er nu sat ind i en Mindelund for Frederik den Syvende. Saa den er stadig hellig. I Folkemunde var Halkevad Hakes Vad, da han gik mod Sigersted. Og det er hans Broder der hviler i Langdyssen ved Gunderslevholm. Ørnekirken hed en Stenkreds nord for Skørpinge, som Halkevad er syd for, og i Skørpinge By var sten-sat Stævne — ud mod Slagelse Herred¹⁰). Mod Alsted og Tybjerg Herreder ligger troldkastede Stene i Vinstrup ved Tjustrup Sø. De nævnes som to, i en Have og i en Mark, maaske Majstene. I Vinstrup er Madbænktræ med Sten omkring¹¹). Mod Hammer Herred staar to Stene ved Næstved, kæmpekastede, en ligger ved Gangens Bro, Herredskellet, en anden bag Stenskov (i Tybjerg Herred)¹²).

Flakkebjerg Herred har sat sine Mærker ud og hyldet sine Konger, Rigskongen i Nord og Bygdevættene, Ellekongen, i Syd. Men inde midt i Herredet kæmper to Konger mellem Hyllested og Haarslev om Øst og Vest. Kong Hylding vog Kong Ravn, der faldt, hvor Ravnsø er, men Hylding gav Hyllested Navn og fik Grav i en Høj paa Marken. Det siges at de kæmpede i Tvekamp om Byen¹³). Nord for Hyllested og Haarslev ligger det lille Sogn Ting Jellinge med de mange Veje og de sært vredne Grændser. Det var vel om Retten til Tinget Hyllested og Haarslev kæmpede. Men om Flakkebjerg, der ude i Nordvest har givet hele Herredet Navn, vides der intet at mælde. Det ses kun at have været et samlende Sted, da syv Veje fører tilbys, men Egeslevmagle har lige saa mange, begge Byer i Herredets vestre Del.

De fleste Sagn har Vester Flakkebjerg Herred, med sine Sten og sin Ellekonge. Øster Flakkebjerg har kun faa Minder. Langdyssen i Gunderslevholm skulde være rejst over Hakes Broder, der døde paa Tjustrup Sø paa Hævnfærd mod Kong Siger i Sigersted. Et Vættebo var der i Menstrup Bjærg, hvor Marvede Kirke ikke kunde bygges.

Og uden Held graves efter Guldploven i Bjerget. Andre tænker sig et Guldbord derinde¹⁴). Marvede Præstegaard var kendt for sin Manepæl, der stod udenfor Laden, senere indenfor da Laden byggedes større. Under Pælen fandt man en Benrad, en Synder der ved Præstekunst var holdt nede. I en af Menstrups Gaarde hængte en Hesteskank med Hov oppe i »Skadegabet«, Tagrygningen, til Møje for Høstfolk der skulde sætte Sæd paa Stænget, men Skanken maatte være der, vel af samme Grund som Pælen i Præstegaarden, for at have Fred i Huse. Genfærdene maa dølgjes paa en eller anden Vis. De hjælpende Vætter, Højfolket, er glemt.

Her rejser der sig en ny Folkedrøm: Dronning Margrete. Hendes Navn stedfæstes først ved et Voldsted lige nord for Karrebæk, Margretehøj. — Hvor Hyllinge, Marvede og Karrebæk Sogne mødes, nær Højestensgaard, er atter en Dronning Margretes Høj. Dronningen skal have ejet Saltø Gaard. Sagnet vil se hendes Billede i Hovedbygningens Mur¹⁵).

Fra det gamle Udskebningssted, Karrebæk, fra Margretehøjen og Højesten drager hun, uden at hendes Vej vises, syd i Herredet, i samme Retning som Valdemars Vej nord i Herredet, til Høve, hvorfra en anden Højesten blev kastet. Hun boede i Høve, mens Kampen stod mellem Hærene. Ved Dalmose Kro havde hun Udsyn over dem, og hun sov i Høve Præstegaard. Derfor gav hun Præsten Jord i Haldagerlille, langt derfra, oppe ved Kong Valdemars Vej¹⁶).

Slagmarken er meget nær den, hvor Kongerne Hylding og Ravn kæmpede. Og her mellem Hyllested og Sønderjellinge er Helligkilden Fru Mertes Kilde.

Fru Merte kommer fra Karise i Fakse Herred. Maaske stammer hun fra den hellige Margrete i Ølsemagle af Absalons Slægt, hende Folket gjorde til Helgen, fordi hun blev dræbt af sin Mand. To Merte-kilder er der i Fakse Herred og en i Flakkebjerg Herred. Her gik Merte blandt andre Høstfolk, med et hørte hun Himmerigs Klokker ringe. De andre vilde ikke tro det, men som et Tegn satte hun sin Rive-stage i Jorden, og da sprang Kilden: ved Tingstedet, Kongernes Kampsted, Dronningens Val¹⁷).

Paa Kong Valdemars Vej er Helligkilden i Kirkerup, endnu Byens Vandstade med en dejlig gammel Vippebrønd bag Kirken. I Kirkens

Lighus ligger slængt en Trætavle malet paa begge Sider med Billeder og Vers: en fattig modtager Gave af en Herre med Pibekrave — en fattig slikkes af en Hund: Reck Ud Din Hannd Oc Giuff Den Armme, Saa skall Gud sig Offver Dig forbarme.

Lige indenfor Skellet til Slagelse Herred er Helligkilden ved Gerlev. Og ved Herredsskellet staar Kors, et paa Sludstrups og et paa Skørpinge Grund. To Brødre, en Munk paa Antvorskov og en Havemand paa Falkesten elskede Falkestens Jomfru. Munken gæstede Broderen, der fulgte ham et Stykke paa Vej, da han skulde tilbage. Saa dræbte de hinanden. Korsene staar, hvor de mistede Livet, da de med blødende Saar skiltes og gik hver sin Vej. Falder deres Kors, vil Uheld ske paa Gaardene.

En ny Tid rinder op i Sagnene. Helliget bliver de fromme og milde Tanker, Offergaven til de fattige skal gives ved Helligkilde, Korset rejses hvor der kæmpes.

Ellefruerne er borte. Dronning Margrete er kommen i Land ved Karrebæk, og nu er det hende der gaar som Bygdegud gennem Vestre Syssel. Fra Margretes Høj og Mertes Kilde hviler hun i Høve — og hun drager videre sejlende ad Vaarby Aa.

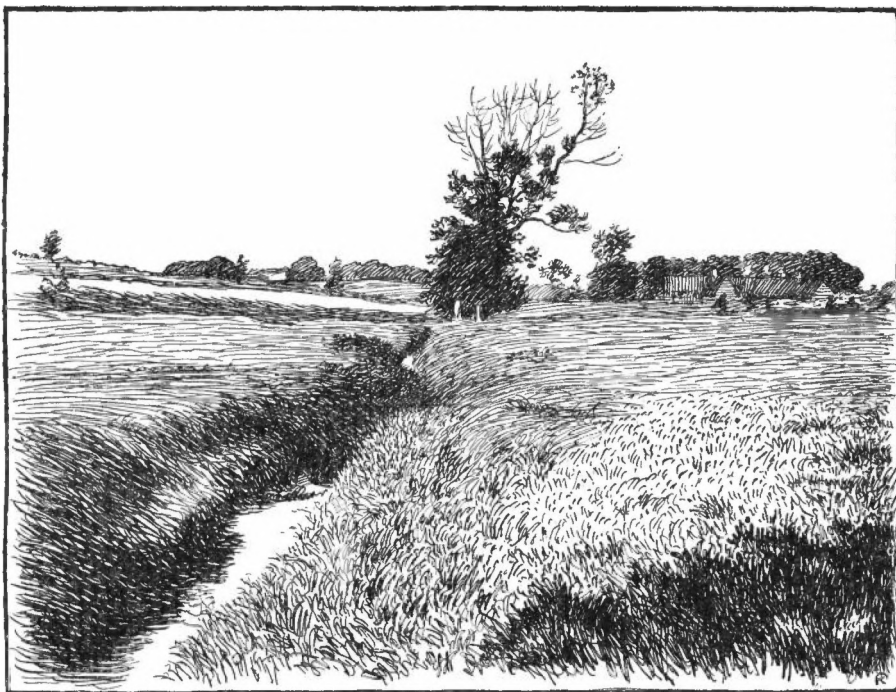
Dronning Margrete har sejlet i Vaarby Aa, ad Herredsskellet. Derom siges intet mere. Hendes Navn er helliget i disse Egnes Sagn. Det er alt at sige, hvor hun har vist sig.

¹⁾ Sktgr. 84 I, 187. ²⁾ Thiele II, 189. ³⁾ Th. II, 221. ⁴⁾ D. F. S. ⁵⁾ Thiele II, 42. ⁶⁾ D. F. S. ⁷⁾ S. M. Beyer 101, 116. ⁸⁾ D. S. II, 91. ⁹⁾ D. F. S. og J. Kamp 274. ¹⁰⁾ D. S. III, 29, Sorø Amtst. ^{11/6} 18. og egne Optegn. ¹¹⁾ D. F. S. ¹²⁾ Thiele II, 44. ¹³⁾ Thiele I, 154. ¹⁴⁾ D. S. III, 179, 461. Sktgr. 84 II, 202. ¹⁵⁾ Both: Danmark. ¹⁶⁾ Thiele I, 50. ¹⁷⁾ Thiele II, 30. D. S. III, 222. ^{8.9)} Grændsen mellem Ø. og V. Flakkebj. H. ses paa Kort fra Pont. D. Atl.

SLAGELSE HERRED

Map showing the Slagelse Herred area, including various parishes and surrounding regions like Storebælt, Østerrende, and Vester Flakkebjerg Herred. The map includes a compass rose and a scale bar (0 to 15 Kilometers).

SLAGELSE HERRED

AAEN VED KRAMSVAAD

Store Marker om Slagelse danner en Midtbygd i Herredet. Sydvest for er Strandbygden ved Korsør, nordøst for er Skovbygden ad Sorø til: Nordrup, Sønderup, Sorterup, Ottestrup, Kindertofte og Gudum.

Der staar en Række Sten paa dette Strøg — mellem Mark og Skov: Følsfjeddets ved Antvorskov, hvor Hellig Anders natgamle Føl satte sin Hov, da han red Slagelse Marker ind¹). — Paa Skovsø Mark stod Højsten, troldkastet fra Ettebjerg²). — Ved Gudum mellem Kirken og Byen er Stenen med Fandens Sæde, hvor han hvilte sig, da han bar Kirken ned til Aaen. Bonden, der skulde hjælpe Fanden, saa under sin venstre Arm, hvem han havde for sig, og flyede³).

Ved Sønderup røvede Fanden en Brud og satte atter sin Fod i Sten⁴). — I Aarslev tog han en Bonde, der imod sin afdøde Kones Vilje giftede sig med sin Tjenestepige⁵).

Fanden farer ved Slagelse som ved Roskilde nær Byen, men ude i Skovmulmet ved Herredsskel til Alsted og Sysselskel til Middelsyssel, stod kun »de røde Pæle« i Vessevang (Vedsøvang) et kendt Sted ved Skovvejen, men ukendt at her var et sjællandsk Sysselskel.

Skovbygdens Tingsted er Tinghøj mellem Skafteløv og Sønderup ved Løve Herredsgrændsen. Fra Løve Herred hedder det at »skyde tværs over Hørstykke ad Skavtelev til«. Tingvej gaar ellers ikke over Høragre, men maaske skulde man skynde sig, naar man fra Løve Herred vilde med i Skovbotinget.

Paa Skovbygdens Sydgrændse mod Flakkebjerg Herred ligger Dansehøj i Nykobbel Skov: nordligst Tinghøjen med Gensti fra Løve Herred, sydligst Dansehøjen, hvor man vel mødte til Dans i Vaar med de Flakkebjerg Folk.

Det er Skovbygden. Saa kommer Midtbygden med Slagelse By og Marker, Hejninge, Slotsbjergby, Gerlev, Lundforlund, Sludstrup, grændset af Vaarby Aa, Tude Aa og Gudum Aa. Her skiller Hellig An-

ders Sten (Følsfjeddets), St. Petri Sten, Gerlev⁶) og Tøvesten Gaard i Hejninge. Her raader ikke Fanden, men Helgener. Der staar Kors ved Herredsgrænsen i Sludstrup og Skørpinge over de to Brødre der dræbte hinanden for den Falkenstein Jomfru. Korsbjerg er syd for Antvorskov, ved Kongevejen, og overfor ved Korsørvejen staar Hellig Anders Kors paa Hvilehøj. Det er kraftigt endnu. Nylig stod nogle Folk deroppe og talte om Hellig Anders Ridt. En Kone yttrede at det var Løgn. Hun daanede og trillede nedad Højen. Det gjorde, siges der, et underligt Indtryk paa de andre.

Om Skørpinge-Sludstrup Korsene haves to Sagn, det ene om de to Brødre er gengivet som det kendes i Skørpinge. Det andet siger, at Skørpingekorset er rejst til Minde om en velbyrdig Frue der fødte sit Barn her⁷) — som ved Snubbekorset i Lille Herred. Skørping Korset staar ved Landevejen, Sludstrupkorset i en Eng ved en Kilde, der renses St. Hansaften, og Mosset skræbes af Korset, ogsaa nu efter at Herregaarden Falkenstein har købt Jorden. Begge Herreder har gjort Krav paa Kilden og Korset. Maaske derfor har Skørpinge maattet have sit eget Kors ved Landevejen og Snubbekorssagnet knyttet hertil.

Keldstrup Kilde, Stillinge Sogn — Løve Slagelse Herreds gamle Skel — blomstersmykkedes af Pigerne til St. Hans Aften. Der var Kildemarked, Blus paa Højene. Man dansede om Ilden og drak af Kilden — offrede i Kildeblokken, men maatte ikke se ned i Vældet, mens der offredes. St. Peters Kilde er paa Slagelse Flakkebjerg Skellet, ovre paa Gerlev Grund. Den ligger paa Bakken ovenfor Kramsvaadgaarden, i en sumpig Græsplet. Vandhullet er rammet ind i en Firkant af Brædder. Stedet fredes kønt.

St. Peters Kilde, siger man, sprang først frem i Gerlev Kirke, men stoppedes til med Hestegødning, — som hedensk Kilde — og brød da ud ved Kramsvaad, hvor den søgtes til Helse. Naar de syge havde brugt Kildens Vand, kastede de en Skilling med højre Haand over venstre Skulder ned i Vældet og gik herfra ned ad Banken og hen til en gammel Hyld der staar ved Aaen, Harrested Aa, Skellet, og bandt deres hjemmevævede Hosebaand om Hylden. Det vides at skulle være saa, og Hylden staar der endnu, man vil blot ikke saa gerne huske, at det er sket.

Kilden er ved det gamle Færdselssted, Kramsvaad. Før Broen byggedes her, maatte Kramsvaadgaardens Folk ofte hjælpe vejfarende over Vaddet, især ved Vintertid. Bondesønnen paa den skimlede Hest brød Isen for Kornlæssene, der skulde til Korsør. Halvfemsaarig mindes han det med Glæde og ved aldrig at der gaves Løn for den Hjælp, der hørte Gaarden ved Kilden til at give paa Alfarvej.

Gaarden bar Lands Byrder. Overfor den paa den modsatte Bydegrændse, nærved hvor Slotsbjergby, Gerlev, Lundforlund og Hemmeshøj Sogne mødes, laa Rævebanke. Den hørte ogsaa Landet til. I Højen boede en Ræv, og i Gaarden boede en Mand i henved halvtredssindstyve Aar, uden at de skadede hinanden. Manden havde set Højen paa Ildsøjler og vidste, at den var hellig og lod den i Fred, ejheller led han at der blev jaget efter Ræve. Han mistede aldrig Kvæg eller Heste, og skønt Jorden var mindre god høstede han godt. Han og hans Husstand havde god Helsen og levede vel i deres Tid. Efter ham kom en Mand der sad med Gaarden i tyve Aar, han fredede om Højen og for ham trivedes alt. Men den næste Ejer, der var stræbsom og handelsivrig, gik ud paa at finde Guld og gravede i Rævebanken. »Hvor man graver Høje ud, kommer man gerne til at grave Grave snart efter« sa man — og det skete. Fem Selvmord fulgte, det sjette blev hindret. Vanvid, Ligfald kom over Folk. I Gaarden var kun Uheld — og ikke blot i Gaarden, men paa Egnen, for Rævebanken gjaldt langt. Paa tre Aar havde Gaarden otte Ejere — mellem 1914—18.

Hinsides Rævebanken er Slagelse vestre Bygd. Der skiller Vaarby Aa. Dronning Margretes Vej: hun sejlede ad Vaarby Aa, siger Sagnet.

Her ligger Hemmeshøj Sogn med Byerne Stude og Erdrup langs Aaen. »Erdrup Stude gaar til Hemmes Kirke!« lyder Ordspillet fra Midtbygden. Sagnet er langt og smalt med et Hoved ved Vaarbyaaen og en Hale ved Erdrup, som et Billede af den Lindorm der lagde sig om Vemmelev Kirke. Tyren dræbte Ormen⁸). Nu ligger Vemmelev midt i Bygden, men Stillinge Sogn har i Middelalderen hørt til Løve Herred, og her kom Lindormen ogsaa, lagde sig inde i Vaabenhuset. Man lukkede Tyren derind. Hverken Orm eller Tyr er set siden, siges der. Lindormen fandtes i begge Grændsesogne.

Boslunde slutter sig med sin Stenrække, Hundesten, Høvesten, (Stude) til Flakkebjerg, og Trolde er flest i Ydersognene: Boslunde og

Stillinge. Boslunde Trolde boer i Rasmus Høj og i Borrebjærg, sort So med tolv Grise — i Langebjerg, hvor Drengen møder Trolde — og i Boeshøj hvorfra det lyder: Lad mig have mit Hjem, saa skal du faa Lykke i dit. Ved Elverhøj mødes Karlen med Ellepigerne.

Skatten er ikke i Boslunde. Guldbordet staar i Aarhøj, Vemmelev og i Hashøj, Slotsbjergby^o). Slemst spørger det ved Falkenstein, hvor Brødene rives af Bagerens Vogn, og hvor Pigen har dræbt sit Barn ved Kilden. At her er Herredsgrændse, ved man ikke, men at Harrested og Sludstrup Drengene maa staa sammen mod Rosted og Sørbylille det er klart. Der er kæmpet paa dette Skel før mellem de to Brødre om Falkensteins Jomfru. Paa Højen Lilleø i Engen mellem Næsby og Hejninge, Løve-Slagelse Herreds gamle Skel, havde Kæmperne deres Holmgang — og en Slagmark er overfor paa Næsby Jord.

Ved Voldstedet Trælleborg er et bundløst Hul, der kræver Liv, hvert hundrede Aar. Natravnhullet er ved Indsejlingen fra Skibsholm Havn. Det gamle Vadested Sortensvend kræver mange Liv. En halv Snes Mennesker mindes at være druknet her paa Korsørvejen i Sortensvend, Sortensvaj. Det er Stillinges hedenske Væld der aldrig blev hellet som Kilden i Keldstrup. Trælleborg og Oshøj Trolde gæster hverandre som flyvende Ildstænger over Tudeaa.

Den vilde Jæger fra Trælleborg — ikke nævnt Kong Volmer — jager Slattenpat. Bygdevættene har stundom Soen i Følge. Den skarprykkede Trælleborgso kommer ved Nytaarstid med sine Grise. Velkendt er Trolde i Breddysse og i Oshøj, hvor der laa en Sten med en Snes Skaaltegn. En anden Sten til Mærke paa dette fortidige Herredskel mellem Løve og Slagelse: Saltstenen, er kastet mod Stillinge Kirke af en Jættekvinde fra Stibjerg (Halskov) og vender sig, naar den lugter nybagt Brød i Næsby.

Overfor Flakkebjerg Herred har Slagelse sin Helligkilde med Korsene, og Kong Valdemars Vej gaar ind her til Antvorskov. Den gaar videre mod Korsør, spores over Landsgrav, forbi Hvilehøj til Sterregaard. Herfra til Hejninge hedder den Korsørstræde, og paa Slotsbjergby Mark er Jydestræde.

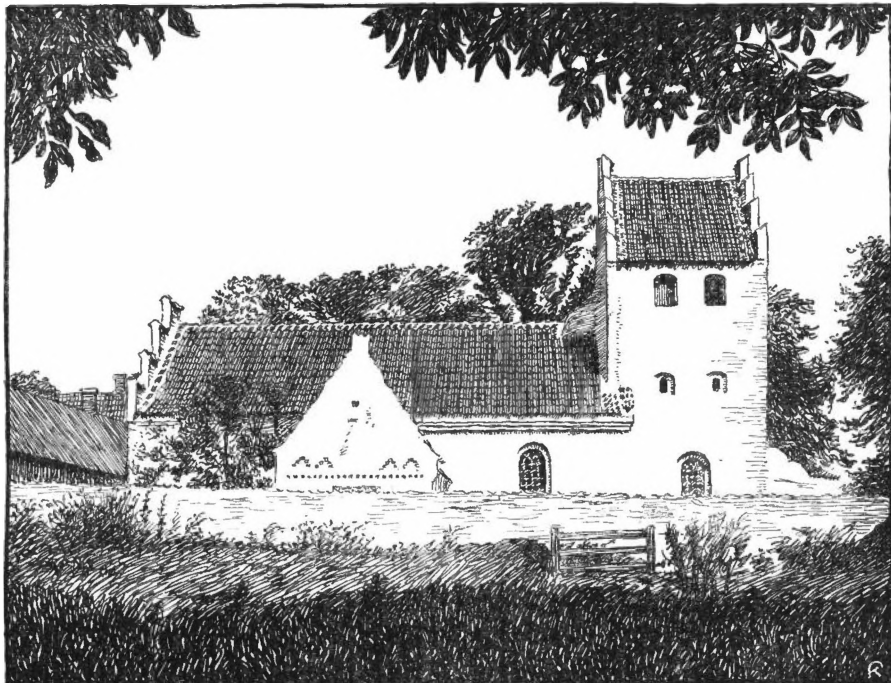
Mod Alsted Herred gaar en anden Vej, det er en Løngang under Skovbygden. Der sidder Holger Danske. En vovsom Karl søgte den gamle op derinde og fandt ham ved et Stenbord. Kæmpen tog vel imod

den unge, og Karlen spurgte, hvorlænge Holger Danske vilde blive siddende her: Saalænge til der ikke er flere Danske end de kan gribe om et Tøndebaand, svarede Kæmpen⁹¹).

Ad Alsted til, men ogsaa ad Løve til sidder han. I Havrebjerg Banke, ved Løve Herreds Skel til Slagelse Herred boer Holger Danske. Thi her i Slagelse og Løve Herreder hyldes hverken Volmer eller Ellefruen, men Danskerkæmpen — og de tre Rigers Dronning som drager gennem Landet i Flakkebjerg-Slagelse-Løve Herreder.

¹) Thiele I, 328. ²) D. F. S. ³) D. S. III. 164, Kamp 266. ⁴) D. F. S. ⁵) Kamp 263. ⁶) D. F. S. ⁷) Thiele I, 154 og S. M. Beyer. ⁸) D. S. II, 189. ⁹) D. S. I, 152—53, 283, 134, Sktgr. 85 II, 201—2, Sv. Gr. I, 86. ¹⁰) D. S. III, 254, 365, Sktgr. 84 II, 119. ¹¹) D. S. II, 334. — Desuden Optegn. af Th. Christensen, Sorø.

LØVE HERRED

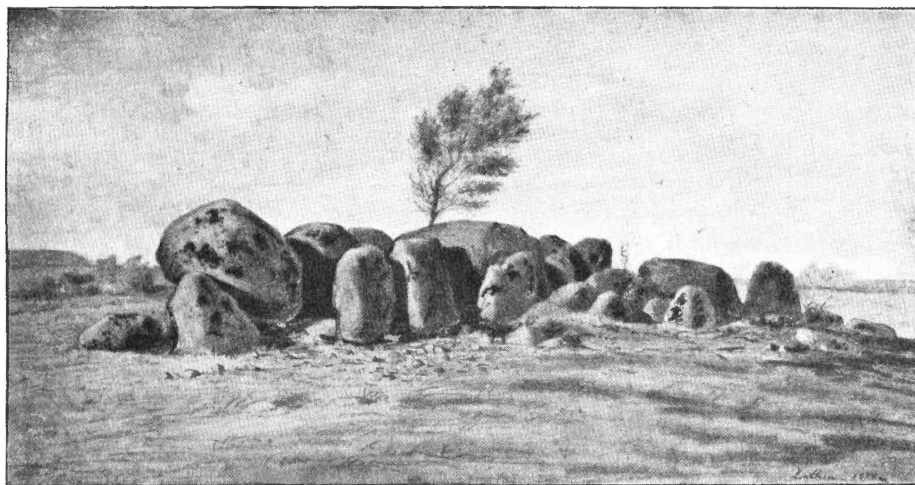

BAKKENDRUP KIRKE

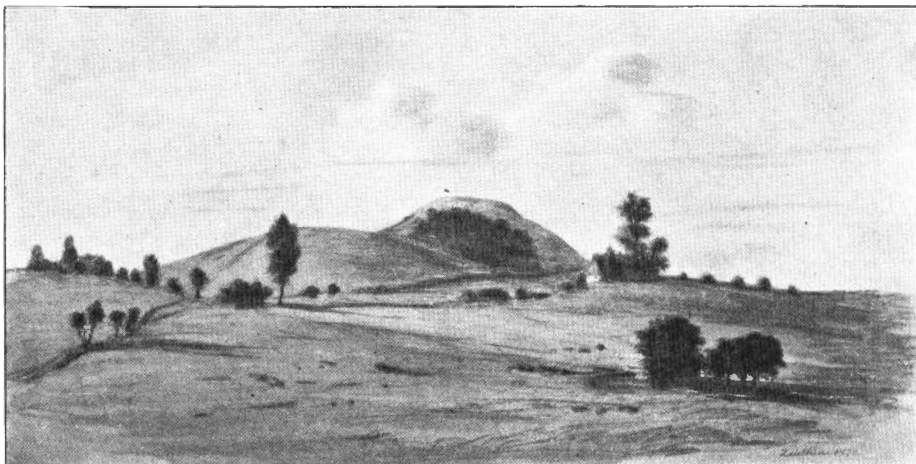

KARISE KIRKELADE

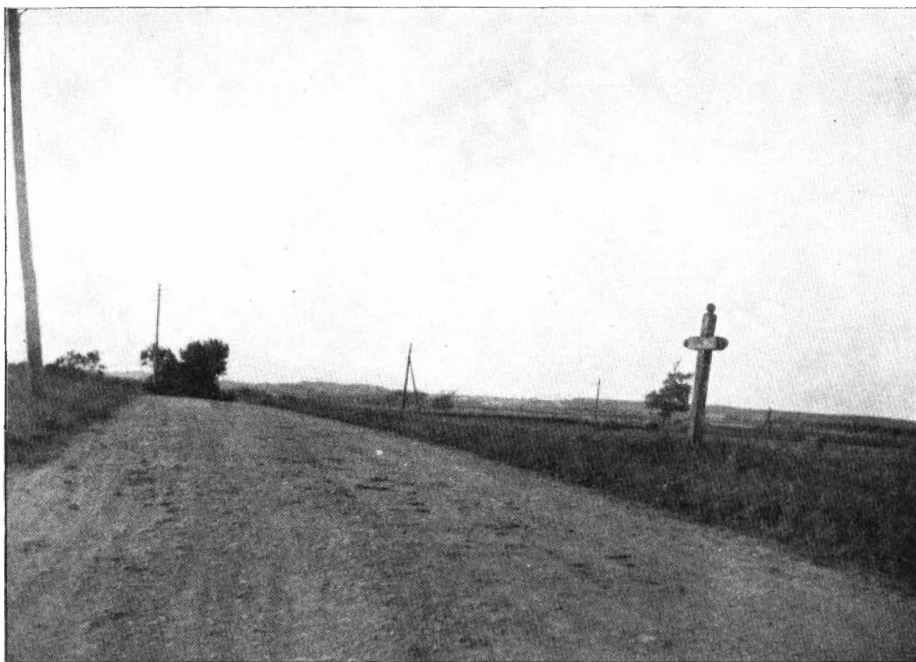
DYSSE PAA VEJEN TIL ROHOLTE NÆR LINDERSVOLD DYREHAVE
(Tegning af Zeuthen, Nationalmuseet)

HAMMER HERRED

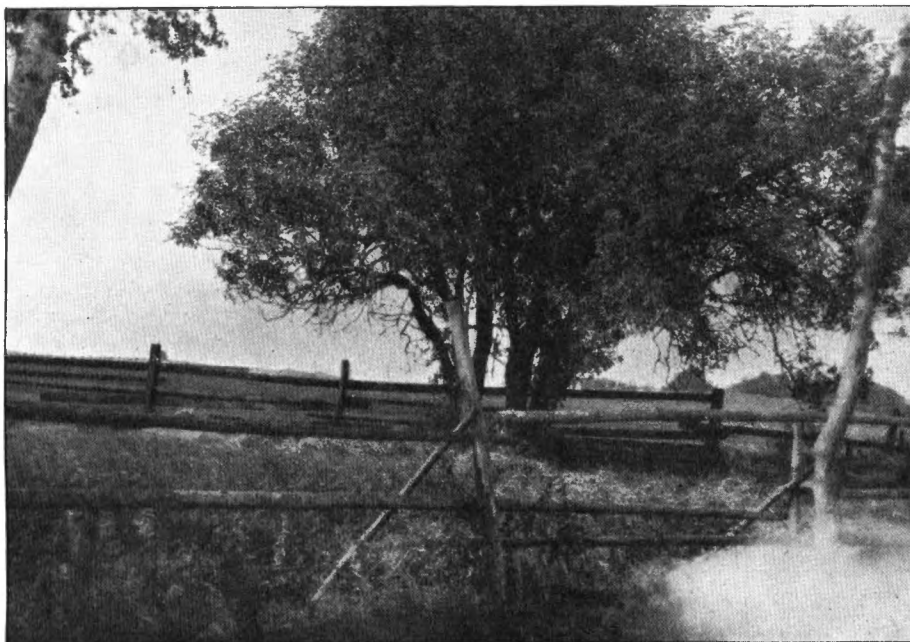

STEJLEBAKKEN VED MOGENSTRUP
(Tegning af Zeuthen, Nationalmuseet)

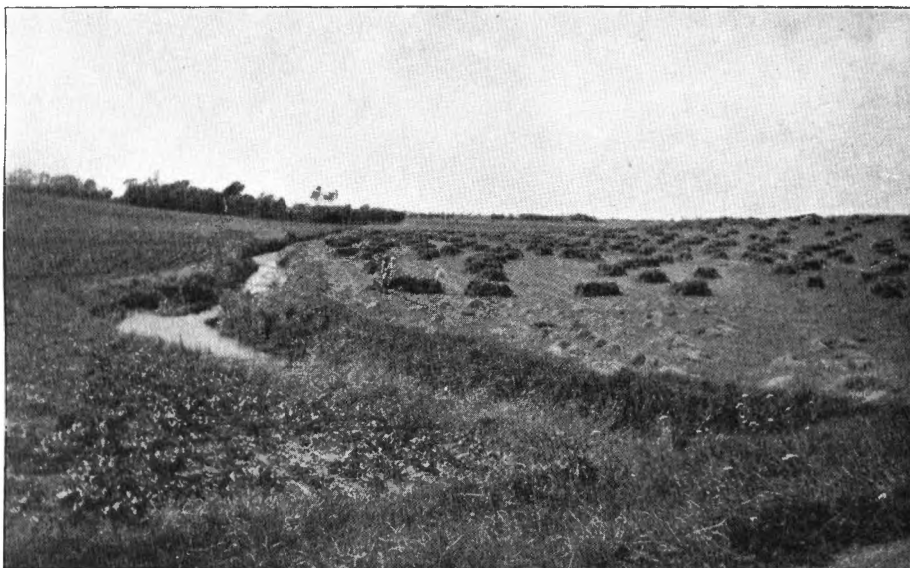
FLAKKEBJERG HERRED

KORSET VED SKØRPINGE

DEN HELLIGE HYLD VED KRAMSVAAD

VAARBY AA VED ERDRUP BRO

UUDGRAVET JÆTTESTUE, DALBY BANKE

DE EDSVORNE MÆND, RERSLEV

Som Slagelse Herred kan Løve Herred deles i Tredinger, en Skovbygd i Nord, en Slettebygd i Midten og en Strandbygd i Vest. Denne Strandbygd har strakt sig ned over Stillinge Sogn, hvor Saltstenen staar ved det bundløse Hul, Natravnshullet og Sortensvend. Nordligst i Løve Herreds Skovbygd brøler Helvedes Kedel bundløs i Aaen ved Kattrup. En dyb Dal fører i Skoven, Tyvekrogen, ned til det hvirvlende Væld. Ogsaa et tvejet Træ, et Helligtræ, findes her ved Bromølle.

Slagelse Herred har Dansehøjen paa Sydgrændsen til Flakkebjerg Herred. Løve Herred har en Dansesten paa en Holm i Aaen heroppe ved Bro Mølle, mellem Løve og Ars Skippinge Herred. Børnene dansede paa Dansestenen. De følger altid uden at vide det gammel Skik.

En Række Stenmærker stod lidt derfra, nord for Buerup ved den høje Banke Ørnebjerg. Der var Stenen, hvor Ræven havde sat sit Fodspor, og Storkestenen, hvor Storkene samledes, og hvor Drenge altid skulde op at ride, nu er den Genforeningssten i Buerup, og Kagstenen, som nu er kløvet. Paa Toppen af Ørnebjerg med vidt Udsyn over Tisøegnen ligger en Ring af Stene, næppe en Grav, et Samlingssted. Men det største Stenmærke heroppe i Skovbygden er »de edssvorne Mænd« Skrædderens falske Vidner, syv Bøvtasten paa Bøgebjerg, hvor Skovbygdens store Sogne: Reerslev, Ruds Vedby, Sæby mødes. Den ene Sten staar nedenfor Bakken. Det var seks Mand og en skrutrygget Skrædder, der gjorde falsk Ed om Sogneskellet ved Ougtved. De blev til Sten, og Skrædderen naaede ikke saa langt som de andre¹).

Efter Sjællandske Lov er et Tingsvidne tolv Mand, efter Jydske Lov kun syv. Det synes som Skovbotinget her har maattet nøjes med syv Vidner og endda tage en Skrædder med, skønt Vidnerne skulde være »gode Mænd« bofaste, jordejende Bønder. Bøvtastene paa Bøgebjerg maa være et gammelt Mødested for de tre Sogne i

Skovbygden, men det staar der intet skrevet om. — Der staar jo ingenting paa Stenene, sagde en Københavner, der saa dem. Jo, svarede Manden, der ejede Jorden. Der staar: I ska'tte rende og jukke min Kløver ned. — Det er Retten, men Højesteretten er oppe i »Krogen«. Nordspidsen af Sæby Sogn. Hvem her falder i Bækken, »Rendebækken« i Buerup, siges at have været i Højesteret, dømt for ej at være ædru. Skovboerne har deres egne Domme. Til disse hører ogsaa Korset, der rejstes ude ved Skellebjerg, et Trækors paa et Gærde nær Skellet til Merløse Herred, hvor en Jomfru fra Konradinelyst skal være dræbt. Hendes lille Haand sporede Morderne²). Det er samme Herredskelmærke som ved Sludstrup og Skørpinge i Slagelse Herred.

Skovbygden strækker sig ind over Skellebjerg Sogn ihvertfald ned til Sobjerg, den kendte Banke, der skal rumme den største Skat paa Sjælland³).

Mod Vest gaar Skovbygden til Tisø. Her er atter et Uskyldstegn. En af Sæby Kirkeklokker, der har den skønneste Klang i hele Herredet, faldt ud af Taarnet og ned i den yndige Sø Bliden, blot for at vidne en Møs Uskyld. Den ringer dernede naar Krig staar for'). Men den Dag Bliden og Tisø gaar sammen, vil Verden gaa under. — Skovbygden har vist strakt sig længere om ad Hallenslev og Bakkendrups Sogne. Høng Hedegaard maa danne Skel mellem Skovland og Hedd, Sletteland. Sæby Sogn har et Enemærke »Lunden« ved Tisø udfor Bakkendrup og ud til Ars Herreds Skel. Munkestenen er pløjet op i »Lunden«, men den lille Skov her er ikke gammel. Bakkendrup har tre store og to smaa Enemærker i Gørlev Sogn. Her møder Skov og Strand og Hedd hverandre. Mødestedet kunde være »Slibestenen«, et Stykke Jord nord for Gørlev. Her laa engang en Sten, som Kongen hvæssede sit Vaaben paa, naar han drog paa Jagt ved Lerchenborg. Den Sten hed »Hvissestenen«, nu Slibestenen. Bakkendrups Kirke blev bygget bagvendt i Bagvendrup — med Taarn i Øst og Kor i Vest ud til Herredsskellet, hvor Sagnet vil have Kirkerne særlig kendetegnet. To Jomfruer byggede den før der var Kirke i Gørlev. De boede ud ad Aagerup til, og Sørøverne havde deres Huler bag Byen. Med Sæby Lund og Bakkendrup Enemærker har Skovbygden Magt over hele Løve Herreds Tisøkyst, og Tisø er en hellig Sø, der knyt-

ter to Herreder sammen. Midt i den ligger en Kastesten. Naar man drikker af Søen St. Hans Aften vederfares man intet ondt det Aar.

Skovbygden er Sæby, Reerslev, Ruds Vedby, Skellebjerg, Hal-lenslev, Bakkendrup.

Slettebygden — »ude paa Hedden« — er Finderup. Gjerslev, Havrebjerg, Solbjerg, Ørslev. Herredsbyen Løve ligger i Gjerslev Sogn, og det gamle Herredsting, hvorfra Sten skal være ført i Mands Minde, laa vest for Byen, nord for Gaarden Julsborg, tolv Alen bredt og tre Gange saa langt⁵). Kagsmark, der lyder af Ting — Kag, Galgepæl — ligger syd for ved Herredsgrændsen. Men Tingbjerg ligger nordfor i Finderup Sogn ved Tjørnelunde. Her kommer Lindormen midt inde i Herredet, mellem Skov og Hedd.

En Pige i Tjørnelunde fandt paa sin Malkevej en køn Orm, som hun gemte hos sig, og den trivedes godt, drak af Mælkespanden og blev stor. Da aad den Fæ og Hors. Saa maatte en Tyr opføres til Kamp mod den. Tre Aar gammel sejrede Tyren, den oprev med sine Horn Hovparken i Tjørnelunde, og i Tyrebanken paa Parkgaardens Mark maa den ligge jordet. Men Lindormen slog Skure i en Sten, i en Lund mellem Byen og Kragerupgaard. Tyrslunde kaldes Byen⁶).

Det mærkelige ved Sagnet er, at det ikke knyttes til Kirken. Som Hedd og Skov mødes Tyr og Orm, og der sættes Skelmærke, hvor nu intet skal staa. For Hedden sejrer og trænger Skoven tilbage. De gamle Skel pløjes ud, men Sagnene bliver der. Og Sagnene ligger mærkeligt i Løve Herred.

Paa Sydgrændsen sidder Holger Danske i Havrebjerg⁷) og den rige Troldfrue i Sobjerg Banke. Derimellem er Solbjerg og Ørslev Sogne sagnøde, men bag dem ved Løve og Tjørnelunde er to Stenbjerger i Rækken Blæsing Banke, Tindinge Banke. Ja helt oppe i Skovegnen, Sønderød er en Sten med Fandens Forspor, hvor han røvede en Brud⁸). Og Nattejægeren farer mellem Nordrup og Krænkerup. Bønderne maa holde hans Hunde⁹). Slagelse Skovbygd gaar over i Løve Herred, og Sletten: Høng, Løve, Havrebjerg gaar over i Strandsognene Helsinge, Drøsselbjerg og Stillinge, forhen Løve Herred. Men i denne Strandbygd staar et Sagskel mellem Helsinge og Drøsselbjerg Sogne. Sognegrændsen er ude ved Stranden en lille Grøft der

kaldes Kendebæk. Helsing Sogns Fiskere, som havde været i Drøsselbjerg at sælge Fisk, kastede de usolgte i Kendebæk »solgte til en Mand der hedder Kendebæk« og førte ingen Fisk tilbage over Skellet. Det er Troldenes Bo.

Mellem Mullerup og Dalby, nær Kendebæk, Tomsvej, Tomshule, saa en Bonde en fremmed, der sad paa en Sten, og spurgte ham, hvor han skulde hen. Den fremmede svarede: Nu vil jeg ud af Landet, for ingen kan bo her for Ringen og Klemten. — Da kunde Bonden vide, hvad Manden var¹⁰). Tolstang hedder Jorden ved Sogneskellet mellem Løve og Rye, det maa tyde hen til et Skelmærke. Trolde gaar i Løve Mose, en lille Mand i lang hvid Trøje. Nord for Tolstang ligger Slagelse Høje. Her dansede Pigerne ved trebundet Sogneskel, naar de var ude at malke. Og saa kom Trolde, han greb den forreste Piges Haand og kvad klangrigt: Bygget staar i Blade, Studen har Horn, og jeg er den ældste Mand i Bankebjergets boer. — Men Pigen svarede i Dansen: Krist vaer os for den ældste Mand i Bankebjergets boer. — Saa flyede alle Pigerne den milde Trolde¹¹).

Løve Herreds Folk siges at være bredpandede og smaa i Modsætning til Ars Herreds, men uden Tale om Slagelse Herred. Der glider det jævnt over. Indenfor Løve Herred skilles mellem »Skoven« og »Hedden«, hvor hver er noget for sig, men særligt mellem Helsing og Drøsselbjerg, de første dæmpede i Færd, de sidste højtalende. Der skiller Kendebæk. Helsing er draget mod Nord ad Kalundborgvejen, Drøsselbjerg mod Syd ad Slagelse til. Og her er det egentlige Skel mellem Nord- og Sydsjælland. Det mærkes i Luft, i Land, i Folk: over Kendebæk, saa er man i andre Egne. Men Bækken er kun en lillebitte Ting sønden om Tølsebjerg og Stensbjerg. Trolde er draget af Land for Ringen og Klemten. Maaske er han draget nordpaa ad Helsingbygdens Vej mod Kalundborg.

Paa Reersø ligger to Stene, den nordligste inde i Landsbyen vender sig om, naar den lugter nybagt Brød, tager ved Drejning, Rundgang, Offeret til sig — den sydlige er Stedet, hvorfra Børn kommer. Og udfor dette Bosted og det nærmeste Land hentes Vaaren anden Pinsedag ude paa Øen Musholm.

Vejen fra Reersø gaar ad Gnibeledet, forbi Hals Klint, hvor Valdemars Jordebog nævner en Gaard, Stedet hedder Tuttens Klokke-

taarn. Sørøvere boede der, den sidste Frue aad kun Sildenakker. Da hendes Gods var ødt, lod hun sig køre ned ad Tuttens Klokketaarn og brød sin Hals. — Sørøverne sejlede op ad Halleby Aa til Selchausdal, indtil en klog Herremand fyldte Sejllobet ved Agerup Bro, men det varede længe før der kom Bro dær. Færdselsvejen gik over Stige Bro, Vadestedet nærmere Havet. Ved Stigebro er en Ring af Sten over en Skjoldmø og hendes Mænd. Markerne her hedder Ornum. Deraf hører hundrede Tønder Land Aaenge til Reersø. Man siger Dronning Margrete har givet Reersø den Jord.

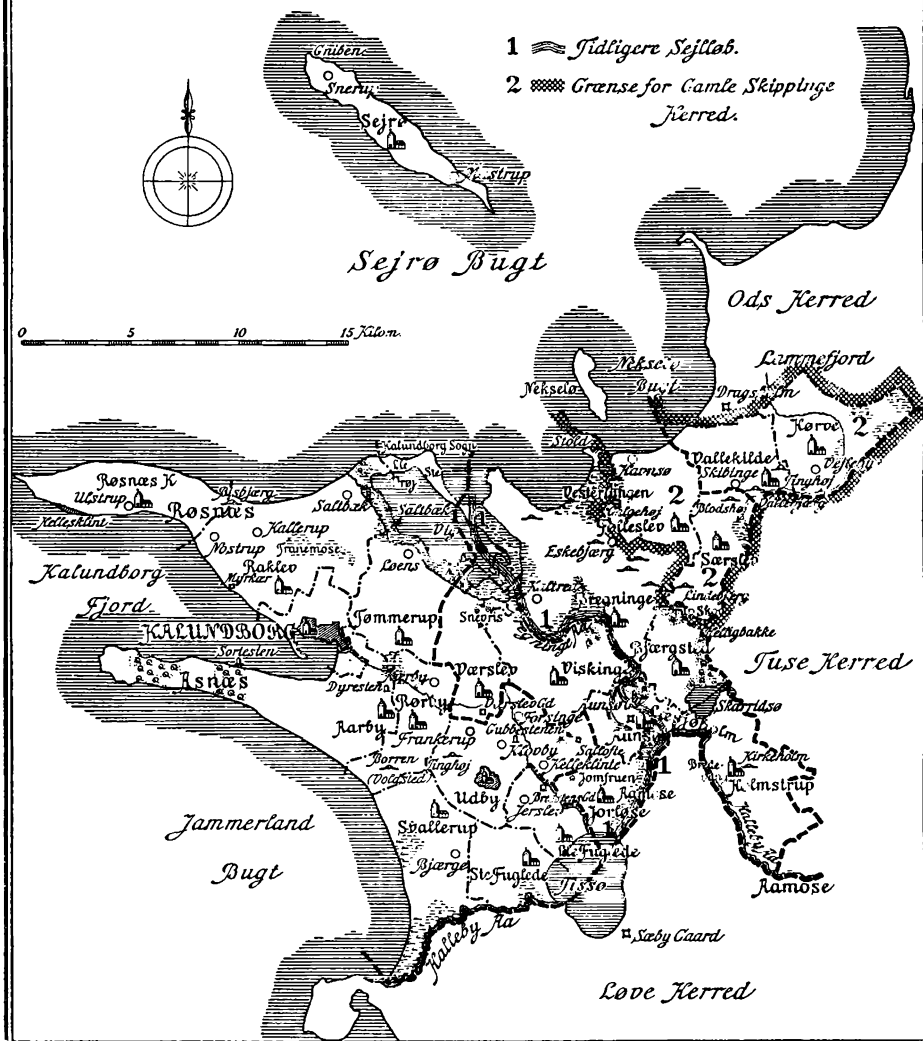
Hun sejlede i Storebælt og kom i Havsnød, drev ind til Reersø paa en Planke — som kommende fra Vaarlandet Musholm — gik over Bankerne til Byen, boede ukendt hos en Bonde i tre Dage og agede med ham paa Brændelæs til Kalundborg Slot. De bedede paa Ornum, og mens Bonden sov indmærkede Dronningen Reersø Ornum. Den fik Bønderne i Særeje som Bedested, fordi de var gæstfri mod den strandede Kvinde, og Dronningen gav dem fri for Tiendetynge.

Denne Ornumjord er muligt et ældre Helgsted for Vaarmøde end Musholm. Dronningen vandrer den ind. Gefion pløjer Landet ind. Muligt er her ogsaa Løve Herreds Ledingshavn, hvor Reersøerne har haft en Vagt mod »Sørøvere«.

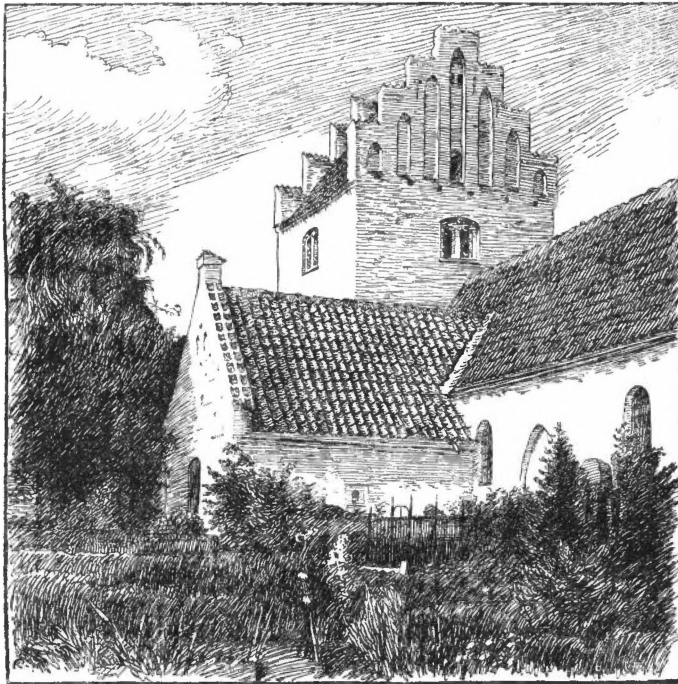
Dronning Margrete sejler ad Vaarby Aa i Slagelse Herred, hun lider Havsnød i Bæltet, gaar i Land paa Reersø, og drager vognkørende — ogsaa Tuttens Klokketaarns Frue er kørende — over Stige Bro nordpaa ned over Halleby Aa til Ars Herred.

¹⁾ D. S. V 449, Kamp 259. ²⁾ Thiele 257. ³⁾ Thiele II, 179. ⁴⁾ K. Graves Ved Hallebyaa 195. ⁵⁾ Nørreslet: Løve Herred (i Gørlev Avis) 35, 36. ⁶⁾ D. S. II 182, 191. Kamp 260. Graves 194. ⁷⁾ Thiele 19. ⁸⁾ Nørreslet 30. ⁹⁾ Kamp 262. ¹⁰⁾ Thiele II, 249. ¹¹⁾ D. S. I, 349, 195.

ARS OG SKIPPINGE HERREDER

ARS OG SKIPPINGE HERREDER

AVNSØ KIRKE

Det gamle Skippinge Herred var et Lilleherred med kun fire Sogne: Følleslev, Sørslev, Vallekilde, Hørve. Nu er de sidste to lagt til Odsherred, og af Ars Herred er til Skippinge lagt: Bregninge, Bjærgsted, Vørslev, Viskinde, Jordløse, Avnsø og Holmstrup.

Det gamle Ars Herred havde tre Odder: Røsnæs, Asnæs og Læsje-holm, Fællesnavnet for Avnsø og Holmstrup, ialt sejsten Sogne. Det svarede i kongelig Skyld to Nætters Gæstning for Kongen med Følge, hvad der ikke kræves i Løve eller Skippinge.

Kongen drager gennem Ars Herred.

Saa er det godt at vide, hvordan Landet ligger med Føde og Ly.

»Aarby og Rørby ligger paa Rad. Ubby er den store Stad, i Klovby faar de god Mad. Frankerup ligger i en Hule, i Fossinge faar de ikke en Smule. Kelleklinge ligger paa en Banke. Der maa de gnave den tørre Skanke¹).«

Videre kvædes der paa samme Vis over Tømmerup og ude paa Røsnæs.

Men Kongen kunde ogsaa sejle gennem Ars Herred. Fra Storebælt og ad Halleby Aa ind i Tisø, kunde han sejle op ad Aamosen, have Bedested i Avnsøgaard og derfra naa Saltbækvig gennem Bregninge Aa. Det samme kunde Esbern Snare, som er Ars Herreds Helt. Han kommer fra Løve Herred, hvor han boede paa Sæbygaard. Her tinge-gede han med Fanden og fik Magt, saa han endog kunde dølge Ild ved at svinge med et Klæde. Dengang hans Tid var omme vilde Fan-den tage ham, men Esbern »vilde itte med«. Da brød Fanden hans Ryg paa en Trappe, og Blodsporet skal endnu være at se paa Sæby-gaard.

I Ars Herred er Esbern sejrende over Trolden Fin, finder hans hans Navn, bryder hans Magt og bygger Rigets sjældneste Bygværk, den femtaarnede Kirke, i sin kvindelige Slægts Billede: det højeste

Taarn for sin Moder, de fire andre for sine Døttre, den ene var halt, derfor Taarnet lidt mindre²).

Naar han sejler udad Kalundborg Fjord, da er det som de staar og danser derinde. I Ringdans vender de sig skiftende for hans Syn. Det samme Syn har vi, der sejler nu.

Maaske byggede han Sæby Kirke, vist er det, at han byggede Ubby, og der boede hans Døttre i en Gaard øst for Kirken. Fra dette Sted, der endnu vises, lavede han en Løngang, saa Pigerne kunde gaa i Kirke uden at Solen skinnede paa dem. En Mulmets Mand var Esbern trods de Kirker han byggede.

Folkesagnet ved, at han er en af dem der strider for Land som Valdemar Atterdag — med Himmerig eller Helvede, alt som det kan falde.

I Slagelse og Løve Herreder er Løngangene Holger Danskes. Løve Herrede har desuden to Løngange: fra Kattrup til Kuserup Haver, et gammelt Byggested, og fra Sæby Kirke til Klokkehøj. Ars Herreds Løngang er Esbern Snares Fruerstue.

Naar Esbern drager fra Sæbygaard ad Aamosen til Saltbækvig og rundt Røsnæs til Kalundborg, derfra til Ubby, saa har han gjort Rundgangen. Men den hellige Rundgang hører Dronningen til, hun kommer fra Karrebæk i Flakkebjerg Herred, sejler ad Vaarby Aa i Slagelse Herred, hviler paa Reersø i Løve Herred, hører til Kalundborg og fanger Svenskekongen ude paa Røsnæs. Slaget stod ved Myrkjær³). Hun sejrer med Snille, skuffer Fjenden ved at lade sine Hesteko vende om, saa de viser modsat Spor. Det er den hellige Rundgang.

Hun frelser Landet af Fjendevold, eller giver det ny Jord, men mod Jætter og Voldsmænd maa Folket hjælpe sig selv. Midt paa Røsnæs sad Jætten Bulderup Baadsmænd i Tranemose, hvorfra der ogsaa var Sejlløb til Saltbækvig. Vinde over ham med Magt kunde Bønderne ikke, og saa lagde de en Kohud paa Ærter udenfor hans Hule. Da han traadte paa den, gled han, og de huggede hans Hoved af. Det er det der ses hugget i Sten tolv Alen oppe paa Raklev Kirkes Østgavl. Saa var hans Højde. I Fred kunde nu Røsnæs Torpbønder rydde Skov. »Bishjergbonden« og »Myrkjærkongen«, Rydningsmænd eller Vætter, lyder som Navne paa dem, der fældede den store Baadsmænd i Skovmosen.

Skovlandet strækker sig fra det sydsjællandske Treherred gennem de nordlige Del af Flakkebjerg, Slagelse, Løve og Ars Herreder ud paa Røsnæs og Asnæs.

Herude kaster Kæmperne Sten til Sydkysterne af Røsnæs og Asnæs, Blak paa Røsnæs, Sortensten paa Asnæs. De delte Landesorg, da Valdemar den unge faldt ved Vaadeskud derude.

»Det Skrig i Sortenstrand hørte og Blak,
af Sorg sig under Vandet han stak.
Sortensten sørged endog udi Nør
den Farve han havde vist aldrig før.«

Blak og Sortensten, Kirkebysten nord for Ulstrup, Smedesten i Kallerup, Øresten ved Nostrup, Ryttersten og Davidsten ved Trane-mose, det er Røsnæs Stenmærker. — Dyresten er nord for Aarby. Paa Vørslev Mark staar en mandshøj Sten med Fodmærke, kastet hertil af en Kæmpe fra Asnæs (Lerchenborg). Nord for Ubby ligger Gubbestenen, kastet efter Kirken af Trolden fra Saltofte Vænger¹). Vest for Ubby er Bredstens Gaard. Disse fire synes at staa mellem Skovland og Hede. Løve Herreds Skovland gik over Tisø til Bakken-drup, men Helsingesletten gaar over Halleby Aa over i Ars Herreds Slette: Store og Lille Fuglede, Svallerup og Ubby. Uden om denne Hede ligger gammelt Skovland, hvortil maa tages Aarby, Rørby, Vørslev, Viskinde, Avnsø, Jordløse og hinsides Kongens Sejløb: Bregninge, Bjergsted, Holmstrup.

I Skellet ligger Voldstedsbanken Borren ved Uggerløse og ligeved denne et lille Vandhul ved Sogneskellet, hvor Lynet altid slaar ned. Mellem Uggerløse og Rørby ved Landevejen er den farlige Rødtjørn. Det er ikke godt at komme forbi den om Natten, og fældes den, vil Gaarden brænde. Den staar der ældgammel og ene som en sidste Rest af Skov. En Guldvogn skal staa under den. Ligesaa ensom mellem Skov og Hede er den lille Skovplet Jomfruen, hvor en Jomfru kom af Dage paa Sogneskellet ved Jordløse. Skellet er skarpt her. Jerslev paa Hedden kender ikke Jordløse i Skoven. — Buldervognen kører i Vørslev fra Vørslevgaard til Tinggaardspladsen, og høres naar der er mørkt og stille²). Men Heddens gamle Tinghøj ligger lidt øst for Borren og Rødtjørnen mellem Hedd og Skov.

I Tømmerup, Sognet mellem Røsnæs og Indlandet og muligt den

yderste Odde af Hedd fra Ubby Kærby, var Folk ugudelige og kunde ikke faa Kirken bygget op, før der kom en Pige fra Snevris Skov og offrede sit Lam. Paa det byggede de Kirken. Men saa kom Lindormen og lagde sig om den. Der blev opfødt en Tyr til Kamp, Ormen drev Tyren ud i et Vandhul, hvor de dræbte hinanden⁷⁾). Det minder om Tjørnelundesagnet, ogsaa i et Skovskel, Tyren opriver Hovparken. Bostedets Kildevæld har Tyren skabt. Ormen kommer af Skovødet, og Kampen staar om Skellet. Men udaf den hellige Lund kom Møen med Lammet, hvorpaa Kirken kunde staa.

Ars er det lindormerigste Herred.

Lindormen lagde sig om Bregninge Kirke lige ud til Kongens Sejl-løb. Paa Kirkedøren er i Jærn Billeder af en Orm og en Tyr, og Døren er i Nord, flyttet for Lindormens Skyld⁸⁾). Det samme maatte ske i Følleslev⁹⁾) ved den gamle Skippingegrændse og i Holmstrup, der ligger i Ars mellem Løve og Tudse Herred, trebundet. Lindebjerg er i Særslev Sogn ved Ars Herred Grændsen og ikke langt fra Tudse Herred. Derfra skal Ormen vel komme. Men i Holmstrup boede Ormen i Lindetræet paa Kirkegaarden og lagde sig for Syldøren naar Solen skinnede. Saa maatte de flytte Døren i Nord. De vilde skyde Ormen, men det kunde de ikke, den var for glat. Der boede en Smed i Holmstrup, han havde det med Fanden ligesom Esbern Snare. Hos ham opfødtes Tyren med Mælk og Hvedebrød og vandt over Ormen anden Gang de kæmpede.

Tre Ravne kom og satte sig paa Smedjens Halvdør. Smeden sa, at de kunde møde ham paa Kirkeholm — der hvor Troldene ikke vilde have Kirken bygget. Og Smeden gik paa Kirkeholm. Siden saas han aldrig, han blev i Ravnenes Skjul. Modsæt Esbern »vilde han med«.

Endnu et Sted har Lindormen maattet vige i Ars Herred, det er det femte, paa Sejro¹⁰⁾).

Ars og Skippinge har to Øer, den største Ø, Sejro, hørte til det største Herred og den mindre Ø, Nekselø, til det lille Herred og Følleslev Sogn. Nekselø Trold boer i Troldalen og herfra kastede han en Sten ind til Følleslev ved Herredsgrændsen. Stenen laa inde i Byen, var fem Alen lang og tre Alen høj, bar Hænders Mærke og hed »Hel-lede«¹¹⁾). Det er en Majsten, indenbys ved Herredsgrændsen som i Skuderløse, Ringsted Herred og i Ishøj, Lille Herred. Der kendes

ellers kun lidt til Majskikke i disse Egne. Paa Sejro har man et Kristtornkrat der kaldes »Majtornen«¹²⁾).

Mod Løve Herredsgrænsen staar øst for Avnsø Kirke en kæmpekastet Sten, fra Bjærgsted Banker, og Stenen i Bredevang udfor Holmstrup.

Ars og Skippinge sætter ikke særlige Mærkesagn ud mod Tudse Herredsgrænsen, men derimod er det gamle Skippinge Herreds fire Sogne tydelig skilt fra Ars Herred.

Lige syd for Nekselø ved det gamle Skipplingskel er Næsset Stold. Der boede to Jomfruer som gav de øde Marker herude, Vesterlyngen, til fri Græsning for Kvæg fra fire Sogne¹³⁾, nu Byerne: Følleslev, Algstrup, Eskebjerg, Alleshave. Vesterlyngen ligger paa Ars Herreds Side, men med de fire Sogne kan der være ment det gamle Skipplings. Og Jomfruerne er den jordgivende kvindelige Guddom, Gefion, Dronning Margrete. Historisk har der maaske engang været to Jomfruer her, men mærkeligt er, at ogsaa Skipplings nordre Skel ude ved Dragsholm har to Jomfruer i »Pigernes Grav«. To Piger skal have taget Livet af sig ved Stranden¹⁴⁾. Det er vist et gammelt Majsted, hvor Grave smykkes — som paa Bornholm Højlyng. Muligt har Stold været det samme.

Syd for Stold ligger Eskebjerg, nord for dette er Galgehøj, og vest for er Lovhøj blandt flere andre Høje med Kongegrav og Trolde der bytter Børn. Eskebjerg ligger paa Ars Herreds Side, men Tingstedet har vel været Fællesting¹⁵⁾ ved Grænsen ud for Følleslev Hellede.

Skelflyttere gaar her og raaber: »Her er Reen og ret Skel« i Eskebjerg, i Følleslev og ved Nordgrænsen i Vejleby, Hørve Sogn¹⁶⁾.

Helligtræer, hvor man helbredes ved at føres gennem Ringen, er i Davrup Skov ved Skellet Ars, Skippinge og i Snevris Skov ved Saltbækvig, hvorfra Møen med Lammet rejste Tømmerup Kirke. Til Davrup Træet maa en særlig Vej følges ad Saltkrogen og Kryvpbakken¹⁷⁾. Her rinder Helligbækken i Herredsskellet mellem Bjærgsted og Særslev Sogn. Vejen fører over Helligbanken paa Bjærgsted Siden, og paa den anden Side Skellet i Særslev er Hellighullet, et græsgroet Vandhul i Husmandslodden.

Ude i Vesterlyngen rinder »den onde Bæk«¹⁸⁾, i Ødemarken, hvor

Land maatte løbes ind om Vaar — mod Syd mellem Kirkerne er Helligbækken: Ars Skippings Skel.

Volmerridtet, Nattejægeren og Slattenpat er ikke saa ukendte i Skovegnene som paa Hedden. Navnene har været kendt ved Viskinde, men det bliver til, at Nattejægeren som Skytte fører nogle Ellelunde ved Dragsmølle¹⁹). Det er ikke ham der har Magten her som sønderpaa.

Fra Helligbanke, Helligbæk, Hellighule ved Herredsskellet føres vi til Blodshøj, Blodskilde, Blodshule midt i Herredet, hvor Sognene kan mødes²⁰).

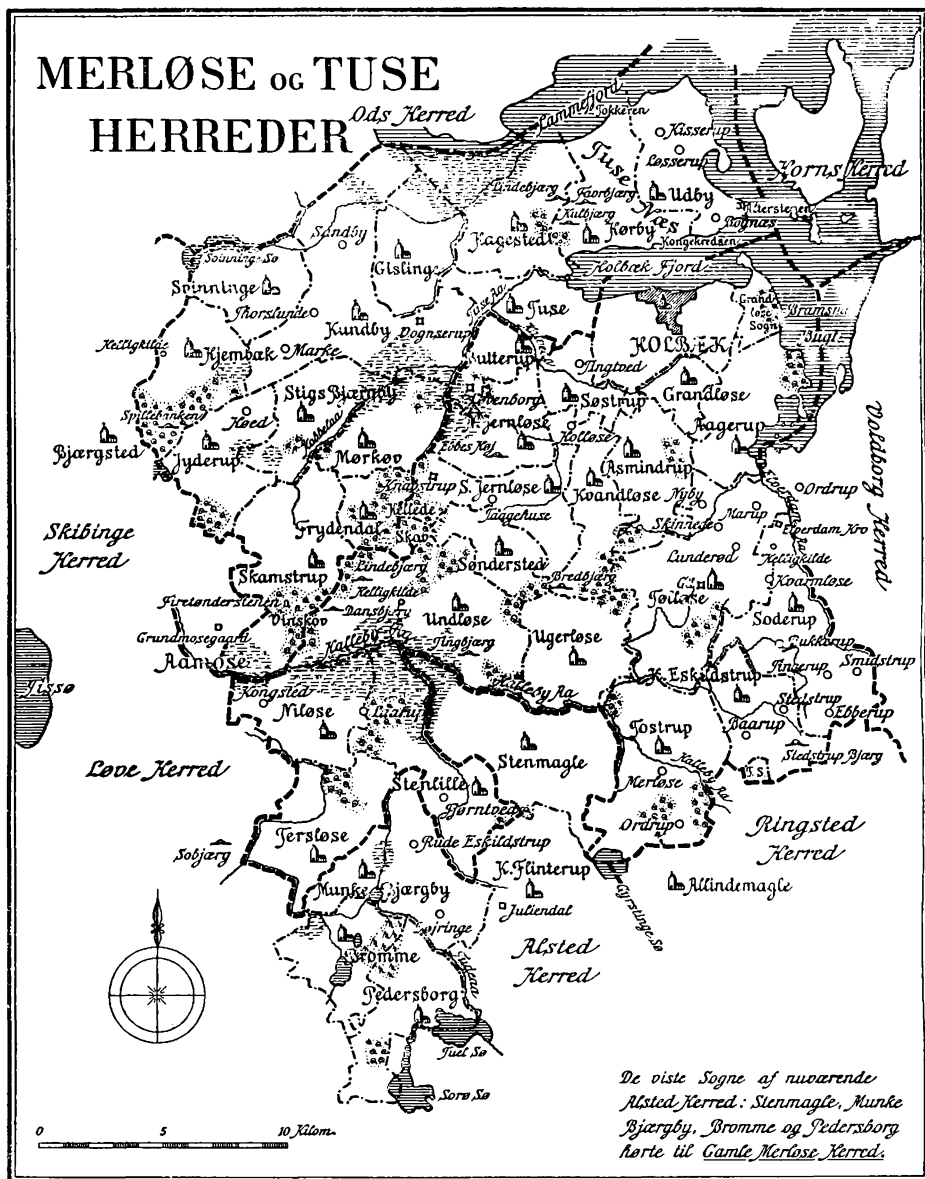
Blodshøj jævnedes for over to Menneskealdre siden, og Blodshule ses som en Lavning i Sædmarken, men Blodsgaarden er her endnu, og Sagnet mindes en stor Strid. Slaget stod mellem to Kæmper — eller to Hære, Kæret randt fuldt af Blod, derfra Navnet »Blodvognsgaarden«. Men den ene af de to Blodsgaarde, udflyttede fra Særslev, til Blodstedet, har »selv kristnet sig om«, siges der, taget et andet Navn, Vallebjerregaard.

To Kæmper bejlede til en Pige i Vallebjerregaard. Da de ikke kunde faa hende begge, vilde de bjærgtage hende under Jord, og de kastede Højene Tudebjerg og Vallebjerger. Begge disse ligger inde i Vallekilde Sogn, og ved Skellet til Hørve er Tinghøj.

Men det er ikke denne store smukke Tinghøj, der har samlet Skippings fire Sogne og reddet dem fra at gaa op i Ars Herreds Skove. Det er Blodshøjen, Vallebjerger og Tudebjerg ved Skippinge By, der ved Offring eller ved Folkekamp har samlet en Stamme i Strid og hævdet Herredsret for fire Sogne, bygget op hvor Blodet randt i Blodskilde, og hvor Jomfruen jordedes i Bjergene.

¹) Sktgr. 87—236. ²) Thiele 195, 97. ³) D. S. II, 64. ⁴) D. F. S. ⁵) D. S. III, 462. ⁶) D. S. V. 67. ⁷) D. S. II, 347, 191. ⁸) Holbæk Amts hist. Aarb. 23, 185. ⁹) L. Andersen Skipp. Tudse og Merløse Herr. 11. ¹⁰) Sktgr. 84, 191. ¹¹) L. Andersen 11. ¹²) L. A. 9. ¹³) Graves Halleby Aa 111. ¹⁴) Larsen Holbæk Amt 171, L. A. Odds. H. 13. ¹⁵) Holb. Amts hist. Aarb. 23, 142 f. ¹⁶) D. S. V. 421, 423, L. A. 9, 15. ¹⁷) Holb. Amt. 23, 193, L. A. 15, 16, D. S. IV, 576. ¹⁸) H. Amts 23, 138. ¹⁹) Graves 197, L. A. 9. ²⁰) D. S. IV, 58, 59, D. S. V, 76, L. A. 13.

MERLØSE OG TUSE HERREDER

MERLØSE HERRED OG TUSE HERRED

STEDSTRUP BJERG

Herredet med de tolv Løser er Merløse, Grandløse, Tølløse, Kvarmløse, atter Merløse, Tersløse, Nidløse, Ondløse, Jærnløse, Holløse og mellem dem binder den smalle Stamme Kvandløse med Uggerløse. Et fuldt sjællandsk Tingsvidne, en Tylvt af Løser, Sognebyer alle saanær som Holløse, Kvarmløse og det sydlige Merløse. Jærnløse er spaltet i Nørre og Søndre. Udenom Løserne ligger Torpsognene: Aagerup, Asminderup, Soderup, Eskildstrup, Tostrup, Buterup, Sorterup, dertil Søndersted og Stenlille. Men Roskildebispernes Jordebog vil endmere have fire Sogne af Alsted Herred lagt til Merløse: Stenmagle, Munke Bjergby, Bromme og Pedersborg. Saa skulde Alsted til Gengæld have Sigersted og Bringstrup af Ringsted Herred.

Ringsted og Sorø vilde derved komme til at ligge ud mod Herredsskel. Mellem Alsted og Ringsted ændrer det ikke stort, men Merløse kommer til at strække sig udover det almindelige og langt fra de tolv Løseres Egn.

Der kendes ingen Tingsteder i de fire Alsted Sogne, men derimod i det øvrige Merløse Herred tre: Tingtved, Tingerup og Tingbjerg ved Ondløse. Bredbjerg, Kvandløse siges at være Rettersted.

Det havløse Treherred Alsted, Ringsted, Tybjerg synes med god Grund at strække sig til Aamosens Vandløb ved Stenmagle, den store Sten, overfor Stenlille. At der har ligget Magt paa Grændsen mellem Middel og Vestre Syssel her, viser de mange Stenmærker der er sat. Men de taler ikke imod Roskildebispernes Jordebog.

Trolden og hans Kæreste kastede Sten mod hinanden fra Sobjerg, Løve Herred, og Tjørntved Stenlille Sogn. De to Stene med Fingermærker og Haarbaandsskure ligger nord for Tersløse By — Grændsesognet mod Løve og Slagelse Herreder¹).

Ved Rude Eskildstrup og Døjringe, Munkebjergby Sogn, er Stene kastet efter Kirkerne, den første hedder Toppensten²). Sengestenen i

Nordskoven, Kirke Flinterup, Alsted Herred, har Navn af en Huling som et Sengeleje og er kastet fra Norge. Den spaltedes, og dens anden Halvdel ligger syd i Sognet, Juliedals Mark³).

Bavtastenen mellem Bjernede og Pedersborg staar ogsaa ved Roskildebispernes Merløse-Alsted Skel. Den er næppe, som det nu siges, Rest af en Kæmpehøj, men en enlig Sten. En anden med Hul i nævnes ved Pedersborg i Jomfru Toel Sagnet⁴).

Stenene synes at staa to og to — som Stenmagle Stenlille — maaske en fra hver Side af Skellet, eller muligt som mandlige og kvindelige Sagn. De staar hvor Skellet er skarpest — mellem Syslerne — og ender ved Pedersborg Vold. I det nordlige Merløse Herred, blandt Løserne, kendes kun et enkelt Stensagn, en Sten kastet mod Aagerup Kirke og skilt i to Stykker, et i Byen og et ved Stranden⁵).

Heroppe fra Issefjordens Arm, Bramsnæs Bugt kommer Skellet til Voldborg Herred og Middel Syssel. Og Sagnene staar tæt fra Aagerup til Stenlille, uden Stenmærker.

Mellem Aagerup og Marup har Trolden Julegilde. En Karl holder tilhest udenfor Højen. Troldmøen byder ham Bægeret, han flyer med det, og Trolden kaster Sten mod Gaardporten, hvor Karlen rider ind⁶).

Merløse Herreds Skatte ligger her mellem Aagerup og Marup, en Drage ruger over tre Kongeløssener ved Stranden, hvor der engang var et Slot⁶).

Fra Aagerup sydpaa ligger der langs Elverdamsaa en Rad Smaa-byer, udenfor Løserne, ukendte, men kendelige i Rim:

Dammen er en stor Stad, Marup ligger i en Hule, i Lunderød ejer de aldrig en Smule. Skinnede ligger paa det rygende Sand. I Nyby er der aldrig en ærlig Mand⁷). — — Smidstrup er en stor Stad, i Tingrup har de Penge, i Stedstrup har de ingen Mad, i Baarup ingen Senge⁸).

Der kvædes ikke om, hvad Løsebyerne inde i Herredet har. Det er Grændsebyerne der skal kendes. Og mellem dem færdes Vætterne.

I Aagerup Trolde og Drage, ved Soderup et hovedløst Faar ad Tingrup til og en sort So ad Bukkerup til, maaske det kristne Kirkelam og den hedenske Gravso⁹).

Egnens Helligkilder er ved Soderup, Jomfrukilderne, hvor Hr.

Truels tre Døtre af Smidstrup blev dræbt paa Kirkevej til Soderup af deres tre Brødre, der var blevet stjaalne af Røvere som Børn: »Vil I være tre Røveres Viv, eller lade eders unge Liv!« sagde de¹⁰).

Det er en Kæmpevise der gaar i Sagn mange Steder, Hammerum Herred, Langeland, Møen, Bornholm.

Hvor Jomfruerne faldt, to paa den ene Side Herredsskellet og en paa den anden, sprang Jomfrukilderne, og ved dem var Egnens store Kildemarked.

Ved hvert Herredsskel en Jomfrukilde: den første ved Holmstrup, den anden ved Mørkøv, den tredje ved Soderup.

Hvor Kilderne ikke hjælper, kan man søge Helligtræet, det staar ved Davrup og Katstrup, og her i Ebberup, alle ved Herredsskel. Der offredes Skillinger til Ebberup Træet og bandtes Baand om det. Man søgte det, efter at det var fældet og laa paa Jorden sidst i Aarhundredet¹¹).

Vil man nyde Held og Trivsel, er det altid bedst at være Ven med Vætteerne. De boer i Stedstrup Bjærg og kommer hos Bonden for at laane Dej til Brød. Det skal aldrig nægtes dem¹²). Deres Gilde holder de hvert Aar i en Dysse ved Hammelmosegaard. Saa kommer der en Nordmand og bejler for sine Sønner. Men altid bærer Nordmændene sig saa ilde ad, at de faar Nej. De kommer næste Aar igen.

Gennem Grændsegaarden Hammelmose har Kong Volmer sin Færd. Man lukker ikke Porte for ham. Brygges der om Natten, kræver han sin Drik¹³). Det gør han ikke inde i Vestre Syssel, men her paa Skellet, hvor Kæmpen i Ordrup kaster Klingrestenen til Allindemagle Kirke, ind i Middel Syssel.

Klingrestenen ligger ved et trebundet Skel, og overfor i Merløse Herred grændser Tostrup Sogn til Ringsted og Alsted Herreder. Lindormen kommer da og slynger sig om Tostrup Kirke¹⁴) og faar Skyld for at have slaaet Hul i en Sten ved Kirkegaardsmuren ud til Landevejen. Det ligner Hulingen til et Vievandskar eller til en Portstolpe. I den modsatte Kirkegaardsmur indvendig er et Hul, hvori en Bjælke sat-tes, naar Selvmorderes Kiste skulde løftes over Muren. Tostrup Ormens nærmeste Frænde i Haraldsted, Ringsted Herred, slog en Revne i Taarnet.

Fra Aagerup til Ordrup, Østgrænsen, kendes ingen Stenmærker,

men fra Ordrup-Allindemagle, kommer Stenrækken til Tersløse ad Sydgrændsen. Mellem Tersløse og Herregaarden Kammergave er et Gærde, hvor man ikke tør gaa om Aftenen, det er Merløse Alsteds Herredsgrændse og nær Slagelse Herred.

Ved Østgrændsen ud til Tuse Herred ligger Skatten mellem Nidløse og Kongsted¹⁵). Maaske er det her, hvor Ungdommen samledes til Leg i »Bys Tjørne«, særlig husket fra en Gang der var Jordefærdsgilde i Kongsted.

Lidt nordligere paa den anden Side Aamosen ved Tommerup ligger Dansbjerg og Lindebjerg, og paa Kirkebjerg vilde Hr. Themme bygge Ondløse Kirke, men det var for nær Vætterne. Den hellige Kilde, fundet af en blind Jomfru i Drømme, ligger ogsaa lidt fra Skellet, ad Ondløse til¹⁶). Nordligere boer Vætterne ikke ved Herredsskellet mellem Merløse og Tuse, men inde mellem Løserne og Torperne. Helligkilden er vest for Ondløse. Torphusene, hvor Ellefolk færdes, er vest for Sønder Jærnløse, og Ebbes Høj, paa gloende Pæle, vest for Nørre Jærnløse¹⁷). Ud til Skellet er vel Hellede Skov, som Dansbjerg Samlingssted i Vaar fra begge Sider.

Merløse og Tuse lægger ikke stærke Vætters Vagt mellem sig.

Inde i Tuse Herred maa Trolden fly for Klokkerne i Kundby høje Kirke paa Sletten. Han drager udenherreds ind i Skovlandet eller maaske over til sydligere Sletteland, og derfra sender han et »Brev« med en Mand hjem. Det skal kastes ved Kirken. Manden faar Brevet til at briste, før han naar hjem, og ud af Brevet vælder Strømme i Søer, og de blev til Tisø¹⁸). Det er langt fra Kundby, men Sagnet vil sige, at det er ad den Vej imod Helligsøen Tuse Herred vil drage. Tisø, som i et andet Sagn er gravet af Hedendommens Gravso, skulde have tvunget Kundby Klokker¹⁹).

En Trolld i Odsherred vilde ogsaa hjælpe til og slyngede en Sten efter Kirken i Kundby. Stenen ligger ved Lømose, Kundby Gislinge Sogneskel²⁰). Grændsen mellem Tuse Næs ved Kysten og Indlands-herredet maa have gaaet her, fra Lømose og nær ind til Kundby Kirke og ud ved Tuse Sogneskel.

Saa kom Lindormen og lagde sig for Kundby Kirkes søndre Dør. De maatte flytte Døren om i Nord, og Ormen skal være jordet paa Kirkegaarden²¹).

Kundby Kirke staar højt endnu. Trolden lister sig ad en lille Sti mellem Thorslunde Mark og Kundby Mark. Ikke alle er de flygtede, men stille maa de være. Ude paa Næsset mellem Hagedsted og Hørby Sogn ved Lindebjerg kører Kulbjergkongen til Favrbjergdronningen²²), og i Dalmose paa Sogneskellet yderst mellem Hørby og Udby skal man nødig færdes ved Nat. Mænd bliver vildfarende, Kvinder synes at vade i Vand i Dalmose²³). Sogneskellene hører Vætter til, kun Agrene er Bondens.

Skatten ligger mellem Gislinge og Vognserup, mellem Tuse Næs og Indherredet, nær Kundby Kirke. Der ruger en Svane i en Høj paa tre Guldæg, der hvert gælder en Kongeløsen²⁴) til at løse en Konge af Fjendevold og frelse et Land — eller et Herred — fra Hærgning.

Det er Slettelandet Kundby-Gislinge der har Guldet. Tingstedet har Navn af Sognet Tuse med Tusenæs. Kampen er ført i Skamstrup Skovegn sydligst.

Tuse Herred byggedes op i Tredinger, der deles i Fjerdinger, en Kystbygd: Tuse, Hagedsted, Hørby, Udby — en Slettebygd: Kundby, Gislinge, Svinninge, Slots Bjergby — en Skovbygd: Hjembæk, Jyderup, Skamstrup (med Frydendal), Mørkøv. Som Kundby Sogn strækker sig fra Nord bredt mod Syd, gaar Skamstrup Sogn fra Syd bredt i Nord. Bjærgbyen midt i ligger mellem Marke og Mørkøv, Hedd og Skov.

Der er ikke skabt større Arkitektur end i en saadan Landsinddeling. Herredet bygget ind i Landet, Sognene delt imod hverandre, hvilende i sig selv.

Herredsbyen, Tuse Sogn, ligger som en Halvø mellem Næsset og Landet. Sognet er ikke stort, men langstrakt, og naar noget er langt, er det »langt som Tuse Gærde«. — »Rejs til Tuse, der kan du lære at skraa og snuse«. — »Hvor tjener du, Kesten? I Tuse Kro!« For en Gangs Skyld spørges her med Tingbyen.

Udby Sogn er yderst paa Tuse Næs, fjærnt fra Tingbyen. Men: »Udby er en stor Stad, Kisserup en gammel Rad, Bognæs ligger i en Hule, i Løsserup har de aldrig en Smule«.

Da Kongen kom, kunde Udby ta bedst imod ham. I Kisserup vilde de kun give Hø til Kongens egen Hest og ikke til hans Følges²⁵). Saa fik Udby Engene af Kongen.

Ingen nævner, at Kongen har været i Kundby men vidt kendt er »de rige Kundby Bønder«, de »højlærde«. De var Universitetets Fæstere²⁶), og i nyere Tid fremskridtsivrige, som Heddens Bønder ofte er modsat Skovens. Kundby med Bjærgby og Gislinge (»Gæslingerne«) var Herredets Stamme med fælles Skik. Sandby nord i Kundby Sogn var lidt for sig, af een stor Slægt, og Svininge laa noget til Siden. Var Maden sveden, havde den været i »Sveninge«.

Dronning Margrete skal have ejet en Gaard i Svinninge Sø paa Grændsen til Skippinge Herred, nær Blodsgaardene. Gaardens Mure kunde ses under Vandet i klart Vejr — men nu er Vandet næsten borte. Sagnet er vel det om den sunkne Gaard, hvortil saa Dronning Margretes Navn skulde knyttes. Hun er naaet herop, fra Karrebæk til Issefjord.

Herredets Helt hører Skovbygden til. Det er Peder Skammelsen af Skamstrup²⁷). De Skamstrup Folk værgede sig bravt mod Fjender. Paa Banken Girrebjerg ved Jyderup er en firkantet Huling, hvor nu ligger en Mølle, og fire Volde uden om. Det skulde være Fjendens Lejr mod Skamstrupperne²⁸). Hvad Jyderupperne og »Hjembæk Hornkvæg« tog sig for mældes ikke. Der gaar intet stort Ord af dem. »En Gut fra Hjembæk« var næppe et Heltenavn²⁹).

De drev Trolddom her. Tre Kvinder fra Svinninge løb ud i Skov-egnen, og paa Spillebanken i Stokkebjerg Skov mellem Hjembæk og Jyderup krøb de nøgne gennem en Horseham, Hinden hvori et Føl blev født, for de vilde føde smertefrit, men deres Børn vilde blive Varulve eller Marer. En Mand fra Svinninge kom ridende, og han jog dem med Skændsel nøgne tilbys³⁰).

Det er hellige Skove ud mod Ars Herreds Skel. I »Pinseskoven« ved Bjærgstedskoven nær Jyderup skulde Ungdom fra alle Sider mødes anden Pinsedag. Pinselørdag søgte de en nærmere Skov. I Sæby Sogn i Løve Herred gik de fra Nordbyerne i Kalleskoven ved Nørager.

De hellige Kilder er i Hjembæk. Paa Gunildbjerget ikke langt fra Spillebanken sprang Kilden, hvor en uskyldig Kvinde blev dræbt — og Hjembæk Kildemarked blev stort, større end Købstædernes Markeder. Men man kan ogsaa søge Helligkilde ved den modsatte Herredsgrændse, hvor en anden Jomfru blev dræbt og fik sin Kilde. Rødt Mos groede paa den uskyldiges Grav, og et Trækors stod der engang³¹). Og

vil man udenherreds at søge Helse, er Søren's Kilde i Holmstrup lige ved Hjembækkilden.

Men naar Herredsmænd skal samles til Raad, søger de ikke Kilde-marked. De gaar ud i Herredets sydlige Odde til Firetønderstenen, den ligger, ikke let at finde, inde i Vinskoven, halvt i Jorden, en mægtig Stenblok, syd for Skamstrup³²). Det siges at her samledes Bønder om fire Tønder Øl. Det er ikke et Sognestævne for de nærmeste Bønder, det er fire Herreders Stævne. Bedst mødes man her fra Løve, Ars, Merløse og Tuse Herreder, med hver sin Tønde Øl. Der skal være et gammelt Vadested kun en Alen bredt, hvor man kan ride over Aaen ved Grundmosegaard, Holmstrup Sogn, til Firetønderstenen.

Ved Lammefjorden nord for Gislinge laa Tobaksstenen. Der sad tre Nisser og røg Tobak³²). Man tænder Piben i Samlag, ryger kun ved Gilder. Tre Tusebygder kunde samles ved Tobaksstenen.

Der er kastede Stene, en ved Bjærgby Sogneskel, mellem Bjærgby og Høed, med Fingermærker. — Yderst paa Tuse Næs, Kisserup Mark laa Holmerstenen, kastet af Kæmpen Holmer fra Egebjerg Banke i Odsherred, mærket baade af Fingre og Slyngebaand³³). Til Gengælde fik han Lommestenen, den ligger ihvertfald paa Odsherred Strand overfor Holmerstenen³⁴). I Fiskebæk mellem Kisserup og Udby Enge satte Fanden baade Fod og Hov i en Sten. Men Holmerstenen er den største. Paa den reddede elleve Piger sig op fra en uvan Tyr. Det er sandt. Holmerstenen er kløvet og kørt til Svinninge Vejle for hundrede Aar siden, men endnu kendes Hulingen, hvor den laa, og Helligdomssagnet om Pigerne og Tyren huskes. Tokkeren og Fuglebæk hedder Markerne her. Det er de gamle fælles Enge som Kongen gav Udby Mænd, da de tog vel imod ham³³). Det er »Tjokkelodden«, hvor man mødtes i Vaar.

Til helligt Møde var Alterstenen ved Stranden syd paa Næsset, tværs overfor Holmersten. Her holdt en Præst Gudstjeneste for svenske Søfolk. Han fik derfor Jord ved Markerslev³⁵).

De runde Stenkredse herude paa Bøgenæs kaldes Kongekransen³⁴). Om den vides intet. Men naar Holmerstenen samler Piger i Enge, Tobaksstenen tre Bygder og Firetønderstenen fire Herreder,

kunde Kongekransen gærne samle tre sjællandske Sysler i Vigen indenfor Isøre Kongeting. Tuse Herred er fastbygget og stærkt samlende.

¹⁾ D. S. III, 22. ²⁾ D. S. III, 20. ³⁾ D. F. S. ⁴⁾ Thiele 342. ⁵⁾ L. Andersen 43. ⁶⁾ Thiele II, 232. ⁷⁾ Danske Ordsprog, 480. ⁸⁾ Skive Socialdemokrat 27. 11. 22. ⁹⁾ D. S. II 353, 364. ¹⁰⁾ D. S. IV 404. ¹¹⁾ D. S. IV, 578. L. A. 42. ¹²⁾ D. S. I, 124. ¹³⁾ Kamp 270. ¹⁴⁾ D. S. II, 189. ¹⁵⁾ Thiele 345. ¹⁶⁾ Thiele I, 201. 0I, 28. ¹⁷⁾ Sktgr. 85, 130-31. ¹⁸⁾ D. S. I, 419. Kamp 259. ¹⁹⁾ Thiele II 5. ²⁰⁾ L. A. 34. ²¹⁾ Holb. Amts hist. Aarb. 22, 105. ²²⁾ L. A. 34. ²³⁾ Almueliv VI, 120. ²⁴⁾ Thiele 341. ²⁵⁾ L. A. 21. ²⁶⁾ Larsen Holb. Amt II, 15. ²⁷⁾ Trap I, Udg. ²⁸⁾ D. S. IV, 56. ²⁹⁾ Holb. Amts. hist. Aarb. 22, 83. ³⁰⁾ L. A. 36. ³¹⁾ Larsen Holb. Amt 66. Both Danmark I, 127. ³²⁾ D. F. S. ³³⁾ L. A. 21. ³⁴⁾ Thiele II, 46. ³⁵⁾ Trap IV Udg.

ODS HERRED

ASMINDERUP KIRKE

Ods Herred raader over otte Sogne og Nykøbing Stad: Oddens, Højby, Rørvig, Asminderup, Egebjerg, Vig, Grevinge, Asnæs og Faarevejle. To Skippinge Sogne Vallekilde, Hørve er lagt dertil i sen Tid, men de hører ikke hjemme her.

Borgen Dragsholm ligger ved Sydskellet og Staden Nykøbing oppe i Nord. Tinghule er ved Sogneskellet syd for Højby. »Tingstedet« er i Kongsøre Skov, Herredets Sydøstpynt. Et Tinghus var der i Høve.

Det gamle Kongeting, hvor Dankongerne, Estridsønnerne, tog mod Landsdelenes Hyldning, holdtes ved Isøre, der skal være ved Rørvig. Sakse taler om en Fjord med et Sandrev, hvor Flaaden lagde ind, Skaaningerne øst for Revet, de andre vest for.

Paa Danske Atlas Kort findes ved Nykøbing en Odde kaldet Ighedsodde, der nu hedder Ringholm. Ved et saadan Sted i Læ, og ikke i det strømhvirvlende Gab mellem Rørvig og Hundested, maa Tinget søges. Nykøbing er vokset op paa gammel Helligjord, Thorsjorderne, der hører til Staden. Fra Thorsbjerg og vest paa til Højby ligger tre Voldsteder, Drøsselholm, Næsseholm og Borren.

Gamle Tingsteder er ogsaa Majstenen i Rørvig og Madbækstenen i Klint paa Nordstranden, sidste kløvet for snart hundrede Aar siden. Det var Bystævner, men ingen ved hvor langt de har været gældende.

Tre Byer paa Rad, Hønsinge, Lille Egebjerg og Vig har haft lignende Bystene. Øst for Vig ned mod Sidingefjorden staar en fredet Bævtasten, Kræmmerstenen. Ved Høve paa den anden Side Fjorden var ogsaa en Kræmmersten. Det kunde tænkes at være Markedsstævner, hvor Kræmmere holdt til.

Sønden Sidinge Fjorden ligger en lang Rad kæmpekastede Sten tværs over Landet. Kastet fra Sjællands Odde mod Asnæs Kirke er en Sten ved Stranden, en anden i Præstens Eng. Andre i Asnæs Indelukke, ved Sneglerup og paa Dutterhøje, i Herrestrup og ved Atterup

Strand¹⁾). Mellem dem ligger Byen Stenbjerg, Stenagergaard ved Sneglerup og Stenbjerg Gaard norden Herrestrup.

Det synes som Herredet har været delt ved den nu udtørrede Sidingefjord med Mærkesten paa begge Sider. Her samles Heksene paa Horsebjerg i Grevinge Skov, indenfor Mærkestenene, mellem Bygderne.

I Lammefjorden udfor Faarevejle er den saakaldte Skelsten, der nu intet har at skille, men som engang vist har staaet mellem Krongodset Ods Herred og Faarevejle Sogn der hørte til Dragsholm. En Del af Faarevejle, Byerne Stubberup, Ordrup og Kaarup, skal have hørt til Vallekilde Sogn. Har Skippinge Herred haft Jord nord for Dragsholm, saa maa Stenrækken Højesten, Ordrupnæs, »Knævs Ryttersten«, Ordrup og »Skipper Jens«, Stubberup, tydes dertil.

Langs Kysterne ligger Mærkesten: ved Sjællandsodde, Graasten paa Nordstranden, Kallesten paa Sydstranden. De tog mod Offer af Brød. Ved Ebbelykke laa Gummerstenen ude i Stranden. Ved Stokkebjerg Skov paa Østkysten Lommestenen udfor Holmerstenen paa Tusenæs²⁾). Ved Gundestrup Mortenstenen i Fjorden. Ved Asnæs Skæppestene. — Skellet til Skippinge, Pigernes Grav, vises paa Danske Atlas Kort syd for Dragsholm, men i Folkemindet er det to Sten nord for Dragsholm i Bjergene. De to Søstre ude fra Odden var begge lokkede af samme Karl. De vandrede langs Kysten til Herredsgrændsen og offrede sig. De bandt sig sammen og gik i Havet.

Anderledes bar Pigerne sig ad oppe i Nordsognet Højby. De førte sig, saa der kunde blive en Kæmpevisse om dem. Trunde og Signild, Hr. Ebbes Døttre paa Borrevang, lokkedes af Brødrene Bonde og Skammel, mens Ebbe var paa Rejsefærd. Pigernes Mor nægtede Giftermaal, og de haanedes i Kirken af Brødrenes Mor, der sagde: Staar op I Danekvinder og lukker mine Sønnekvinder ind. Næste Julenat hævnede Søstrene sig. Da de gik op at offre, dræbte Signild for Alteret Bonde og Trunde i Vaabenhuset Skammel. — Syv Aar stod Kirken i Band, og Gudstjeneste blev holdt mellem Stenstrup og Lumsaas ved to Trækors³⁾). Til dem offredes der en Sten, naar man gik forbi, saa der blev to Dynger til de to Søstres Minde: Pigernes Grav i Nord som i Syd.

Højby er Grændsesognet i Nord, med Odden til den ene Side og

Nykøbing, Rørvig til den anden. Faarevejle er Grændsesognet i Syd, begge med en Søstergrav, og til begge kom Lindormen. Tyren magede Ormen, men i Højby revnede Kirketaarnet, eller en Sten paa Kirkegaarden kløvedes¹). I Faarevejle maatte Tyren to Gange til det.

Faarevejle Kirke er bygget af en Kvinde, Fru Inger til Ris. Derfor har Kirketaarnet Gavlen vendt, hvilket andetsteds skal vise, at Kirken vender mod Herredsgrændse, hvad den ogsaa gør her. Fru Ingers vrinske Hest fandt Stedet, hvor Kirken skulde bygges, og den satte sin Hovs Mærke i en Sten, der er at se paa Kirkens søndre Side. Det kan være, at Kvinden med Hingsten er den Mø, der har opelsket Lindormen fra et lidet spædt Kryb, som hun tog til sig. Hun skulde ikke jordes ved sin Kirke, men ude paa en Holm i Fjorden ved Faarevejle: Ingerøen.

Det er sjældent, at Hesten har noget med Kirkebygning at gøre, men i Fru Ingers Bygd, ved den gamle Alfarvej, er Vætterne ridende. Ellefolkene rider gennem Ris paa Jagt med Heste og Hunde. I Aastofte og Høve rider de Heste tilvands. Jagten gaar videre gennem Plejerup. Dishøjtrolden kom ridende paa guldskoet Hest til Bonden og gav ham Nøglen til sin Skat. Trolden vilde fly fra Kirkeklokkelangen. Bonden fandt Skatten, men glemte at tie til han fik den op⁵).

En Rytter paa hvid Hest ses ved Engelstrup Gadekær, ved Vig Gadekær og i Hønsinge. Oppe paa Vejrhøj er en Rytter jordet⁶). Ridtet gaar tværs gennem Bygden.

Hestene er hvide — med røde Øren — guldskoede. Elleskytterne hedder Ellefolkene, som paa Bornholm. Og Ellekongen, der boer i en Elleskov ved Dragsholm, vil, som Bornholms, Stævns og Skelskørs Ellekonger, ikke have en anden Konge ind i sit Rige⁷). Der var Kobberport til Dragsholm, den blev kastet i Søen af Svenskerne. Andre Bygdekonger har Kobberporte, hvor de fejrer Jul.

Nær Dragsholm i Tangemose boer ogsaa Ellefruen, Væskællingen i Væshøj. Hun render om Natten og hyl⁸). Men der er ikke Tale om, at Ellekongen jager hende. For hun hører til hans Folk.

Rigskongen Volmer kommer ikke i Ellekongens Bygd: Faarevejle, Asnæs og Grevinge, men oppe nord for Sidingefjord er hans Land. Det er Volmer der jager før Jul i Lille Egebjerg og i Gelstrup, i Højby og gennem Sonnerup Aasbakke. Hvor han holder Jul, siges

ikke, det er vel her ved Sonnerup Strand. Og han jager ikke Ellefruer i Odsherred, men han holder sin Dronning fængslet paa en lille Holm, Nisholm i Nygaard Sø, en af de tre Borgvolde vest for Nykøbing. Nisholm er som Ingerøen ved Faarevejle, en Kvindegrav. Højby og Faarevejle Sogne dyrker Kvindegraven og Lindormen.

Naar Konger vil gæste Odsherred, skal de ikke drage ad Land over Faarevejle gennem Ellekongens Bygd, men lægge ind i Sidingefjord og holde til Styrbords Side. Der færdes Kong Volmer. Oldtidskonger hviler her. Kong Hjarnes Grav er en Høj i Underød. Fra den til Kong Øres Høj i Kongssø Skov gaar en Guldkæde⁹).

Der er ogsaa en Guldkæde i Ellekongens Bygd, tre Gange rundt om Rishøj ved Tolsager, hvor Ris er jordnet — men her nævnes Høvdingen ikke Konge.

En Rytter tilhest ses ikke blot i Ellebygden, men ogsaa i Kongebygden i Stokkebjerg Skov, men Hesten er graa, det er ikke en af Ellefolkets de hvide.

Sidingefjord skiller og Stenene der staar udfor den paa begge Sider gennem Landet.

Dengang nye Tider brød ind, var Asnæs og Grevinge først med, men Vig holdt sig hinsides Sidingefjord til gammel Bondesæd — saalænge det varede. Ellekongens Bygd er her som paa Stævn's Fremskridtsland: Faarevejle, Asnæs, Grevinge. Volmers Land er Vig, Egebjerg og Asminderup med Odsherreds ældste Kirke, efter Sagnet. Mellem de tre Sogne var et Værnested, en Grøft, nu jævnet, om Svenstrup Hestehave — fra Svenskekrigen. Muligt den gamle Folkeborg. Højby, Oddens og Rørvig er atter noget for sig, en Yderbygd hvor Volmer kommer, men uden Sagn om, at han faar Offer eller fejrer Jul et særligt Sted.

Heroppe i Nord boer Troldene, høje og sorte, de svarer: mimi, naar man byder Godaften¹⁰). Det er ikke ridende Elleskytter: Trolden kører med Kællingen og raaber »Skær væk for Hivlehigh's Frue skal til Skertils Frue til Barsel«. Det er Højfolk der gæster hverandre og ikke dansende eller klagende Ellefolk fra vilde Moser, ikke de underjordiske smaa, men Kæmper.

Der høres intet om Kong Volmer nordligere end Sonnerup, han kan herfra naa Kysten i Nord. Hans Vej fører ikke længer.

Østerude ved Rørvig har Sagnet stedfæstet Marsk Stig som Herre¹¹⁾. Kongemorderen skulde jordes i Rørvig Kirke ved det gamle Kongeting Isøre. Hans Sagnvej fører over Hindsholm paa Fyn til Helgenæs i Jylland.

Men ude paa Sjællandsodde gaar Kæmpen og slæber Jord for at føre Landene sammen¹²⁾.

Han boede i Klintebjerg, fyldte sine Vanter med Jord, saa der blev et Hul til Klinte Sø, gik ud ad Odden til. Jorden dryssede af Vanten, og der blev en Række Banker fra Sonnerup til Ebbelykke. Det var den venstre Vante. Nu dryssede den højre paa Overby Lyng alle Skrænterne ved Nordstranden. Og da han naaede til Yderby og saa, hvor lidt der var tilbage, smed han det til Gniben, Odden. Det skulde have naaet helt til Sejro — hvor der vel skal sidde en Pige og vente ham. Han hed Lars Krans, og havde han naaet til Sejro, kunde han have krandsat, indkredset Sejrobugten til Odsherred.

¹⁾ D. F. S. ²⁾ Thiele II 46. ³⁾ Thiele 191. ⁴⁾ D. F. S. ⁵⁾ Thiele II 248. ⁶⁾ Sktgr. 85, 213. ⁷⁾ D. S. II, 9. ⁸⁾ D. S. II, 15. ⁹⁾ Thiele 9, Sktgr. 84 II, 190. ¹⁰⁾ Thiele II 178. ¹¹⁾ Thiele 40. ¹²⁾ Thiele II, 38, D. S. III 51 og Lars Andersens Samlinger fra Odsherred, hvorfra ogsaa de øvrige Sagn, over en Snes, er taget. L. A. oplyser, at Genforeningsstenen paa Esterhøj ikke er den sagnkastede Sten. Denne ligger endnu paa Klinten ved Høve Skov.

INDHOLD

	SIDE
RINGSTED HERRED	7
ALSTED HERRED	17
TYBJÆRG HERRED	25
BJÆVERSKOV HERRED	33
STÆVNS HERRED	41
TUNE OG RAMSØ HERREDER	50
VOLDBORG HERRED	60
HØRNS HERRED	65
SØMME HERRED	72
LILLE HERRED OG SMØRUM HERRED	79
SOKKELUND HERRED	88
NORDSJÆLLANDS TREHERRED ..	94
SYDSJÆLLANDS TREHERRED	103
FLAKKEBJERG HERRED	113
SLAGELSE HERRED	120
LØVE HERRED	127
ARS OG SKIPPINGE HERREDER	134
MERLØSE HERRED OG TUSE HERRED	142
ODS HERRED	152

*Carlsbergfonden og Den Raben-Levetzauske Fond
og Carlsen-Langes Legatstiftelse
takker jeg for Understøttelse til dette Arbejde.*

*For værdifuld Literaturhenviſning
er jeg Arkivar Svend Aakjær takskyldig.*

UNDER BROEN VED STRIDS MØLLE

ARS OG SKIPPINGE HERREDER

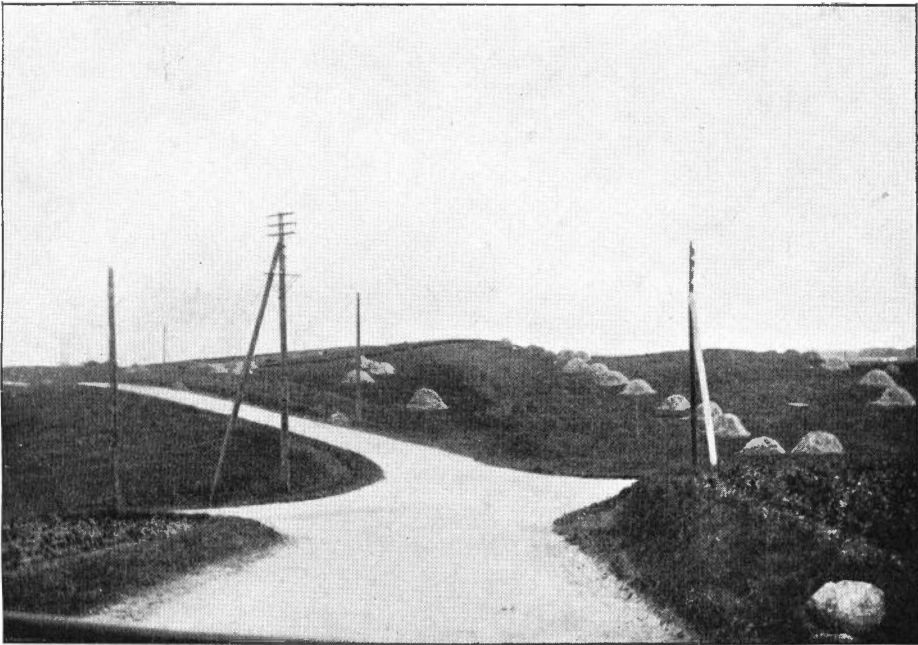
STENEN VED BROVANG

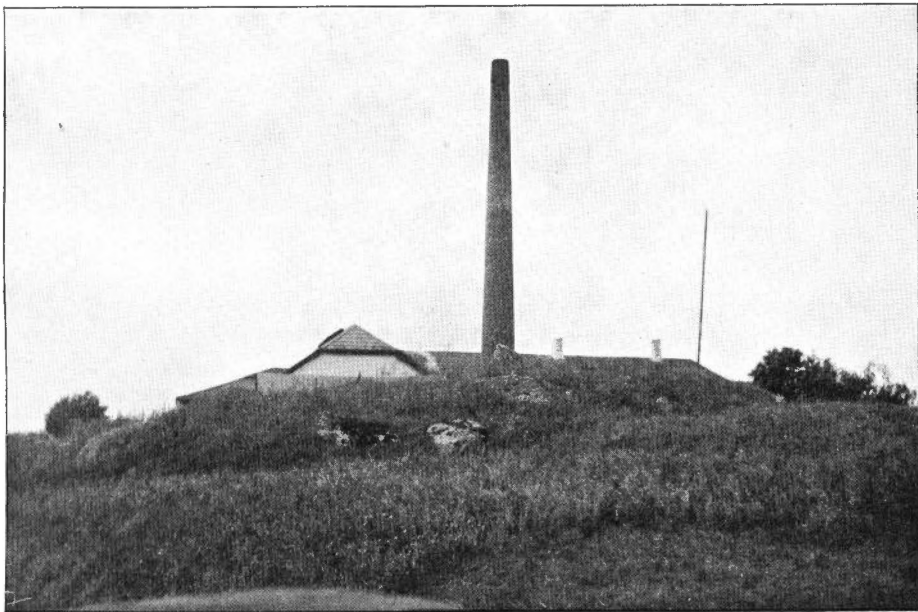
TINGHØJ, UBBY SOGN

NÆSSET STOLD SET FRA VESTERLYNGEN

VEJKRYDS VED TINGERUP
(Efter Navnet har der været Ting, hvortil mange Veje forte)

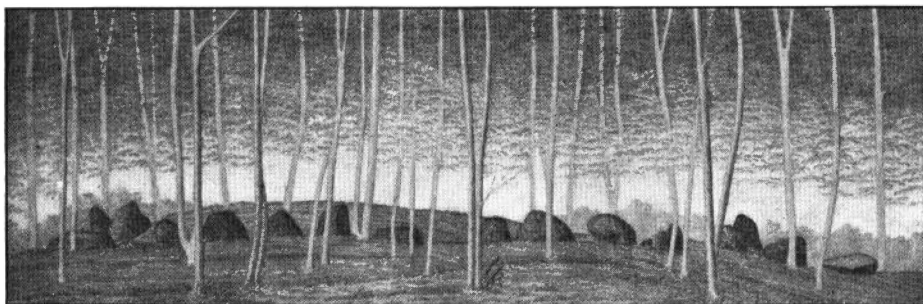
KÆMPEHØJ VED STEDSTRUP MEJERI
(Mejeriskorsten og Stang til Radio-Antenne ved Jættestuen)

HELLERISTNINGER I GREVINGE SOGN
(Tegninger af J. B. Löffler, Nationalmuseet)

FAAREVEJLE KIRKE

„KONG ØRES DYSSE“ I KONGSØRE SKOV
(Tegning af J. B. Löffler, Nationalmuseet)